

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ**

Grafik Anasanat Dalı

**6 YAŞ VE ÜZERİ ÇOCUK KİTAPLARI İÇİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK
KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE BİR ÖRNEK UYGULAMA**

Ayşegül KUŞÇUOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

Grafik Anasanat Dalı

6 YAŞ VE ÜZERİ ÇOCUK KİTAPLARI İÇİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK
KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE BİR ÖRNEK UYGULAMA

Ayşegül KUŞÇUOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

6 YAŞ VE ÜZERİ ÇOCUK KİTAPLARI İÇİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE BİR ÖRNEK UYGULAMA

Danışman: Prof. Dr. Nadire Şule ATILGAN

Yazar: Ayşegül KUŞÇUOĞLU

ÖZ

Sürdürülebilirlik son zamanlarda dünyada ve ülkemizde sıkça gündeme gelen bir konudur. Dünyanın sınırları, gelecek nesilleri de kapsayan sürdürülebilir bir yaşam düşüncesi giderek önem kazanmıştır. 1970’lerden beri Dünyada ve Türkiye’de sürdürülebilirlik ve çevre eğitimi konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Ancak bu konu uluslararası işbirliği ve hükümetler düzeyinde yürütülmeye çalışılsa da toplumda ortak bir kültüre dönüşmesi gerekmektedir. Dünyanın artan nüfusu ve tüketim gücü düşünüldüğünde insanoğlunun bireysel olarak konuya duyarlı bir yaklaşımda bulunması ve yaşam şeklini bu temeller üzerine oturtması gerekmektedir. Bu bağlamda çocukları da yaşadığımız çevreden ve toplumdan kopuk kabul edemeyiz. Bu çalışmada, sürdürülebilirlik kapsamındaki konulardan yola çıkılarak, resimli çocuk kitapları aracılığıyla çocukların da bu sürece dahil edilmesi hem çevresini tanıması hem de çevresel konulara duyarlılık geliştirecek bilgiye ulaşmasını sağlayacak kitaplar tasarlamak amaçlanmaktadır. “Okuma zevkini; ister yetişkin ister çocuk olsun sosyo-ekonomik çevre ve kültürel faktörler belirler. Çocuklar zihinsel, bedensel, çevresel vb. ihtiyaçları doğrultusunda bir okuma kültürü geliştirme eğilimindedirler” (Yavuzer, 2018, s.190). Sürdürülebilirlik kavramı da sosyal, ekonomik ve çevresel anlamda toplumları etkileyen en önemli konuların başında gelmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde sürdürülebilirlik kavramının gelişim süreci, tanımı, önemi ve değeri araştırılmıştır. Sürdürülebilirliğin önemi ve değeri başlığı altında dünyanın sınırları ve çevresel sorunlar, yenilenebilir enerji, geri dönüşüm ve sosyal kapsayıcılık konuları incelenmiştir. Dünyada ve Türkiye’de Sürdürülebilirlik ve Çevre eğitimi konularına değinilmiştir. Sürdürülebilir toplum yaratmak için çevre eğitiminin önemi, çocuklar ve çevre ilişkisi, ekolojik okur yazarlık başlıkları altında incelenmiştir.

İkinci bölümde, çocukların bakış açısını anlamak ve hikaye kurgularken çocuklarla daha sağlıklı bir iletişim dili geliştirebilmek amacıyla bir hedef kitle belirlenmiş ve bu yaş grubundaki çocukların gelişimsel özellikleri detaylı bir biçimde incelenmiştir. Çocuk edebiyatında hikaye anlatımı başlığı altında konu, karakter yaratma, olay örgüsü, dil ve

anlatım, ileti (ana fikir) gibi ana unsurların resimli çocuk kitaplarında nasıl olması gerektiği ile ilgili araştırmalar yapılmıştır. 4-6 yaş dönemi çocuklar okul öncesi dönem olduğundan çocuk kitaplarında hikaye anlatımının edebi açıdan olduğu kadar resimleme ve görsel bir dil oluşturma açısından da önemli olduğu düşünülerek karakter geliştirme, tipografi, renk ve kullanılan teknikler, sayfa tasarımı gibi belli başlı unsurlar ele alınmıştır. Bir sonraki başlıkta ise çocuk kitaplarında ekolojik ayak izi kapsamında ele alınabilecek konular araştırılmıştır. Bunlar sürdürülebilirlik ile ilgili çocukların farkındalığını artırabilecek; karbon ayak izi, su ayak izi, gıda tüketimi, yenilenebilir enerji, geri dönüşüm ve nesnelerin yeniden kullanımıyla ilgili konulardan oluşmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde çocuk kitaplarında değerlendirme ölçütleri üzerine araştırma yapılmış ve buna göre sürdürülebilirlik kavramı üzerine farklı yayınevleri tarafından yayımlanmış kitaplar incelenmiştir. Seçilen kitaplar; ele alınan konular, edebi açıdan ve görsel anlatım dili bakımından daha önceki bölümlerde yapılan kuramsal çalışmalar doğrultusunda ele alınmıştır.

Dördüncü ve son bölümünde sürdürülebilirlik kapsamında yenilenebilir enerji ve geri dönüşüm konuları seçilerek hikaye oluşturulmuş ve “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli kitap uygulaması tasarlanmıştır. Hikaye anlatımı, resimleme ve bütün olarak kitabın oluşum aşamaları incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İllüstrasyon, Çocuk, Resimli Çocuk Kitapları, Grafik Tasarım, Sürdürülebilirlik, Çevre, Çevre Eğitimi.

**AN EXAMPLE APPLICATION IN THE FRAMEWORK OF
SUSTAINABILITY CONCEPT FOR CHILDREN’S BOOK AGED 6 AND
OVER**

Supervisor: Prof. Dr. Nadire Şule ATILGAN

Author: Ayşegül KUŞÇUOĞLU

ABSTRACT

Sustainability is a topic that has come to the fore in the world and in our country recently. The idea of a sustainable life, which includes the borders of the world and future generations, has become increasingly important. Since the 1970s, studies on sustainability and environmental education have been carried out in the world and in Turkey. However, although this issue is tried to be carried out at the level of international cooperation and governments, it should turn into a common culture in the society. Considering the increasing population and consumption power of the world, human beings need to take a sensitive approach to the issue individually and base their way of life on these foundations. In this context, we cannot accept children as detached from the environment and society in which we live. In this study, it is aimed to design books that will enable children to be included in this process through illustrated children's books, both knowing their environment and accessing information that will raise awareness about environmental issues, based on the issues within the scope of sustainability. “The pleasure of reading; whether it is an adult or a child, socio-economic environment and cultural factors determine it. Children's mental, physical, environmental, etc. they tend to develop a reading culture in line with their needs” (Yavuzer, 2018, p.190). The concept of sustainability is one of the most important issues affecting societies in social, economic and environmental terms.

In the first part of the study, the development process, definition, importance and value of the concept of sustainability were investigated. Under the title of the importance and value of sustainability, the boundaries of the world and environmental problems, renewable energy, recycling and social inclusion were examined. Sustainability and Environmental education issues in the world and in Turkey are mentioned. The importance of

environmental education to create a sustainable society, the relationship between children and the environment, are examined under the titles of ecological literacy.

In the second part, a target audience was determined in order to understand children's perspectives and to develop a healthier communication language with children while constructing stories, and the developmental characteristics of children in this age group were examined in detail. Under the title of storytelling in children's literature, research has been conducted on how the main elements such as subject, character creation, plot, language and expression; message (main idea) should be in picture children's books. Since children aged 4-6 are in pre-school period, certain elements such as character development, typography, colour and techniques used, page design are discussed, considering that storytelling in children's books is important in terms of illustration and creating a visual language as well as literary. In the next chapter, the subjects that can be considered within the scope of ecological footprint in children's books are researched. These can increase children's awareness of sustainability; it consists of topics related to carbon footprint, water footprint, food consumption, renewable energy, recycling and reuse of objects.

In the third part of the study, a research was conducted on the evaluation criteria in children's books and accordingly, the books published by different publishers on the concept of sustainability were examined. Selected books; The topics covered are discussed in terms of literary and visual expression language in line with the theoretical studies done in the previous chapters.

In the fourth and last part, choosing renewable energy created a story and recycling topics within the scope of sustainability and the book application "Ece's Balloon Journey" was designed. The stages of storytelling, illustration and the formation of the book as a whole are examined.

Key Words: Illustration, Children, Illustrated Children's Books, Graphic Design, Sustainability, Environment, An Environmental Education.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın başlangıcından bitişine kadar olan süreç içinde her zaman destek olan, değerli bilgilerini paylaşan, önerileri ve sunduğu kaynaklar ile tezimi şekillendiren, yol gösteren, her durumda yanımda olan ve güç veren değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Nadire Şule Atılğan'a, tezimin başlangıç aşamasında bilgi ve görüşlerini paylaşan değerli hocam Doç. Dr. Banu Bulduk Türkmen'e, yorum ve görüşleriyle tezime önemli katkılar sunan Dr. Öğr. Üyesi Seza Soyluçiçek Vurgun'a, dolaylı ya da doğrudan bilgi, görüş ve önerileriyle katkı sağlamış olan tüm değerli bölüm hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin her aşamasında manevi desteği ile yanımda olan Prof. Dr. Emine Nur Ozanözü'ye, yardım ve desteği ile beni yalnız bırakmayan arkadaşım ve meslektaşım Emine Özyurt'a, bu süreçte her koşulda yanımda olan ailem ve tüm desteği için kardeşim Mehmet Kuşçuoğlu'na içtenlikle teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZ	i
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	vi
GÖRSEL DİZİNİ	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	xvi
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM: SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE ÇEVRE EĞİTİMİNİN ÖNEMİ 2

1.1. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK TANIMI VE KAPSAMI	2
1.2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN ÖNEMİ VE DEĞERİ	14
1.2.1. Dünya'nın Sınırları	14
1.2.2. Yenilenebilir Enerji, Atık Yönetimi ve Geri dönüşüm	20
1.2.3. Sosyal Kapsayıcılık	23
1.1. DÜNYADA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE ÇEVRE EĞİTİMİ	26
1.2. TÜRKİYE'DE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE ÇEVRE EĞİTİMİ.....	29
1.3. SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR TOPLUM VE ÇEVRE EĞİTİMİNİN ÖNEMİ	31
1.3.1. Çocuklar ve Çevre İlişkisi	37
1.3.2. Çocuklarda Çevre Farkındalığı ve Ekolojik Okuryazarlık.....	38

2. BÖLÜM: ÇOCUK KİTAPLARI ARACILIĞI İLE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMININ ÖĞRETİLMESİ VE HİKAYE ANLATIMI 41

2.1. 4-6 YAŞ DÖNEMİ ÇOCUKLARIN ÖZELLİKLERİ	41
2.1.1. Fiziksel ve Duygusal Gelişim Özellikleri	42
2.1.2. Motor Gelişim Özellikleri	43
2.1.3. Sosyal ve Duygusal Gelişim Özellikleri	45
2.1.4. Bilişsel Gelişim Özellikleri	48
2.1.5. Dil Gelişimi Özellikleri	54

2.2. ÇOCUK KİTAPLARINDA EDEBİYAT AÇISINDAN HİKAYE

ANLATIMI	58
2.2.1. Karakter.....	58
2.2.2. Konu	68
2.2.3. Olay Örgüsü, Kurgu, Çatışma	72
2.2.4. Dil ve Anlatım	75
2.2.5. İleti (Ana Düşünce)	79

2.3. ÇOCUK KİTAPLARINDA RESİMLEME AÇISINDAN HİKAYE

ANLATIMI	82
2.3.1. Karakter Geliştirme	84
2.3.1.1. İfade	86
2.3.1.2. Oran- Orantı	88
2.3.1.3. Hareket	90
2.3.1.4. Figür ve Arka Plan İlişkisi	92
2.3.2. Tipografi	94
2.3.3. Renk ve Kullanılan Teknikler	97
2.3.4. Sayfa Tasarımı	100

2.4. ÇOCUK KİTAPLARINDA EKOLOJİK AYAK İZİ KAPSAMINDA ELE

ALINABİLECEK KONULAR	103
2.4.1. Karbon Ayak izi	104
2.4.2. Su Ayak izi	105
2.4.3. Gıda Tüketimi	105
2.4.4. Yenilenebilir Enerji	106
2.4.5. Geri Dönüşüm ve Nesnelerin Yeniden Kullanımı	107

3. BÖLÜM: SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI ÜZERİNE YAYINLARIN

İNCELENMESİ 108

3.1. ÇOCUK KİTAPLARINDA DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ 108

3.2 ÇEVRE EĞİTİMİNE YÖNELİK YAYIMLANMIŞ ÇOCUK KİTAPLARININ

İNCELENMESİ 110

3.2.1. Su Yaşamdır 111

3.2.2. Geri Dönüştürmeye Yardım Ediyorum, Yeniden Kullanıyorum	112
3.2.3. Şehirdeki Son Ağaç	114
3.2.4. Kahraman Bisikletimle Tertemiz Kentim	117
3.2.5. Enerji	119
3.2.6. Soso'nun Kompost Kitabı	121
3.2.7. Ne Yapsak da Toprağın Verimsizleşmesini Durdursak?	123
3.2.8. Mustafa Kemal Atatürk ve Doğa	125
3.2.9. Deniz'in Sıfır Atık Kitabı	127
3.2.10. Jeyjey'in Atık Evi	129

4. BÖLÜM: VERİLER ÇERÇEVESİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KONUSUNDA ÖRNEK UYGULAMA 132

4.1. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KONUSU KAPSAMINDA HİKAYENİN OLUŞTURULMASI	132
4.2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KONUSUNDAKİ KİTABIN TASARIM SÜRECİ, TEKNİK AYRINTILARI VE GÖRSEL ÇÖZÜMLEMELERİ	136
4.2.1. Öykü Panosu (storyboard)	137
4.2.2. Karakter Yaratma Süreci ve Hazırlık Aşaması	139
4.2.3. Sayfa Tasarımları	143

SONUÇ	151
KAYNAKLAR	153
ETİK BEYANI	158
YÜKSEK LİSANS TEZİ ORJİNALLİK RAPORU	159
MASTER'S ORIGINALITY REPORT	160
YAYIMLAMA VE FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	161

GÖRSEL DİZİNİ

Görsel 1. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri https://www.kureselamaclar.org.tr . Erişim Tarihi: 15.09.2020	5
Görsel 2. David Latimer Ekosistem Deneyi https://evrimagaci.org.tr . Erişim Tarihi: 05. 10.2020.....	32
Görsel 3. Donaldson, Julia. Scheffler, Axel. (2021). Yayazula'nın Çocuğu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.	59
Görsel 4. Bansch, Helga. (2016). Bayan Börek ile Köpeği Çörek. İstanbul: Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık.	60
Görsel 5. Bansch, Helga. (2016). Bayan Börek ile Köpeği Çörek. İstanbul: Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık.	61
Görsel 6. Arias, Patricia de. Borrás, Laura. (2018). Mervan'ın Yolculuğu. İstanbul: Edam Yayın.	61
Görsel 7. Arias, Patricia de. Borrás, Laura. (2018). Mervan'ın Yolculuğu. İstanbul: Edam Yayın.	62
Görsel 8. Saudo, Coralie. Giacomo, Kris Di. (2016). Babam Uyumak Bilmiyor. İzmir: Tudem Yayın Grubu. s. 1-2.	63
Görsel 9. Kemp, Anna. Ogilvie, Sara. (2012). Köpekler Bale Yapmaz, İstanbul: Pearson Yayıncılık. s. 4-5.	64
Görsel 10. Merino, Gemma. (2018). Kırılmayı Sevmeyen Koyun, İstanbul: Pearson Yayıncılık. s. 3-4.	65
Görsel 11. Oral, Feridun. (2015). Farklı ama Aynı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. s. 23-24.	65
Görsel 12. Thomas, Valerie. Korky, Paul. Owen, Laura. (2015). Sakar Cadı Vini, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.	66
Görsel 13. Janisch, Heinz. Leffler, Silke. (2021). Küçük bir Sorunum Var Dedi Ayı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. s. 17-18.	68
Görsel 14. Llenas, Anna. (2017). Boşluk. İstanbul: Nesin Yayıncılık.	69
Görsel 15. Erlbruch, Wolf. (2019). Ördek, Ölüm ve Lale. İstanbul: Hep Kitap.	70
Görsel 16. Mckee, David. (2017). Zafer Kimin. İzmir: Tudem Yayın Grubu. s. 11-12. ...	70
Görsel 17. Grsamsci, Antonio. Doménech, Laila. (2018). Dağ ile Fare. İzmir: Desen Yayınları.	71
Görsel 18. Lionni, Leo. (2012). Pezzettino, Ankara: Elma Yayınevi. s. 9-10.	72

Görsel 19. Serres, Alain. Bonanni, Silvia. (2018). Gezeganimizi Yiyip Bitirdiğimizde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. s. 9-10.	73
Görsel 20. Gourion, Sophie. Maroger, Isabelle. (2020). Kızlar da Yapar, Erkekler de Yapar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.	73
Görsel 21. McKee, David. (2020). Elmer ve Gökkuşığı, İstanbul: Mikado Yayıncılık. s. 5-6.	74
Görsel 22. Stead, C. Philip. Stead, E. Erin. (2014). Bekçi Amos'un Hastalandığı Gün, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. s. 7-8.	75
Görsel 23. Saramago, José. Estrada, Manuel. (2012). Suların Sessizliği, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi. s. 5-6.	76
Görsel 24. Lionni, Leo. (2017). Alexander ve Oyuncak Fare, Ankara: Elma Yayınevi. s. 5-6.	77
Görsel 25. Llenas, Anna. (2017). Boşluk. İstanbul: Nesin Yayıncılık. s. 3-4.	77
Görsel 26. Donaldson, J. Scheffler, A. (2021). Yayazula, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. s. 20-21.....	78
Görsel 27. Haquet-Brière, Alice. Chauffrey, Célia (2013). Memo ve Ay, İstanbul: Mavibulut Yayıncılık. s. 27-28.	80
Görsel 28. Arias, Patricia de. Borrás, Laura. (2018). Mervan'ın Yolculuğu. İstanbul: Edam Yayın. s. 27-28.	81
Görsel 29. Mckee, David. (2017). Zafer Kimin. İzmir: Tudem Yayın Grubu. s. 17-18. ..	81
Görsel 30. Arias, Patricia de. Borrás, Laura. (2018). Mervan'ın Yolculuğu. İstanbul: Edam Yayın. s. 15-16.	82
Görsel 31. Mckee, David. (2017). Elmer. İstanbul: Mikado Yayınları. s. 27-28.	83
Görsel 32. Stead, C. Philip. Stead, E. Erin. (2014). Bekçi Amos'un Hastalandığı Gün, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. s. 1-2.	85
Görsel 33. Stead, C. Philip. Stead, E. Erin. (2014). Bekçi Amos'un Hastalandığı Gün, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. s. 3-4.	86
Görsel 34. Meralli, Swan. Croüzet, Carole. (2018). Benim O. Ankara: Binbir Çiçek Kitaplar. s. 5-6-11-12.	87
Görsel 35. Bonilla, Rocio. (2016). Öpücük Ne Renktir? İstanbul: günışığı Kitaplığı. Kapak ve s. 6.	87
Görsel 36. Bonilla, Rocio. (2016). Öpücük Ne Renktir? İstanbul: günışığı Kitaplığı. Kapak ve s. 19-28.	88

Görsel 37. Brown, Dan. Batori, Susan. (2020). Hayvanlar Senfonisi. İstanbul: Altın Kitaplar. s. 36.	88
Görsel 38. McLean, Gill. (2019). Dedektif Zebra. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. s. 8-9-29.	89
Görsel 39. Brown, Dan. Batori, Susan. (2020). Hayvanlar Senfonisi. İstanbul: Altın Kitaplar. s. 21-22.	90
Görsel 40. Thomas, Valerie. Korky, Paul. (2010). Sakar Cadı Vini'nin Dev Bal Kabağı. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. s. 11-12.	91
Görsel 41. Thomas, Valerie. Korky, Paul. (2010). Vini ile Vilbur Denizin Altında. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. s. 11-12.	91
Görsel 42. Bonilla, Rocio. (2016). Öpücük Ne Renktir? İstanbul: günışığı Kitaplığı. s. 5-19.	92
Görsel 43. Meralli, Swan. Croüzet, Carole. (2018). Benim O. Ankara: Binbir Çiçek Kitaplar. s. 5-6-11-12.	92
Görsel 44. Thomas, Valerie. Korky, Paul. (2014). Sakar Cadı Vini'nin Dev Bal Kabağı. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. s. 7-8.	93
Görsel 45. Thomas, Valerie. Korky, Paul. (2014). Sakar Cadı Vini'nin Yaz Tatili. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. s. 3-4.	94
Görsel 46. Bansch, Helga. (2016). Bayan Börek ile Köpeği Çörek. İstanbul: Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık.	96
Görsel 47. Saudo, Coralie. Giacomo, Kris Di. (2016). Babam Uyumak Bilmiyor. İzmir: Tudem Yayın Grubu. s. 1-2.	97
Görsel 48. Karsten, Guilherme. (2020). AAAaaa. İstanbul: Nesin Yayıncılık. s. 15-16... 97	97
Görsel 49. Brière-Haquet, Alice. Chauffrey, Célia. (2013). Memo ve Ay. İstanbul: Mavibulut Yayıncılık. s. 5-6.	98
Görsel 50. Bansch, Helga. (2017). Dikkat, Yersincabı Çıkabilir!. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları Yayıncılık. s. 7-8.	99
Görsel 51. Brière-Haquet, Alice. Chauffrey, Célia. (2013). Memo ve Ay. İstanbul: Mavibulut Yayıncılık.	101
Görsel 52. Şahinkanat, Sara. İnan, Alican, Ayşe. (2014). Kim Korkar Kırmızı Başlıklı Kız'dan?. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.	102
Görsel 53. Ghigna, Charles. Jatkowska, Ag. (2015). Su Yaşamdır. Ankara: Almidilli Yayınları s. 3-4.	111

Görsel 54. Ghigna, Charles. Jatkowska, Ag. (2015). Su Yaşamdır. Ankara: Almidilli Yayınları s. 7-8.	111
Görsel 55. Ghigna, Charles. Jatkowska, Ag. (2015). Su Yaşamdır. Ankara: Almidilli Yayınları s. 13-14.	112
Görsel 56. Ghigna, Charles. Jatkowska, Ag. (2015). Su Yaşamdır. Ankara: Almidilli Yayınları s. 18-19.	112
Görsel 57. Ghigna, Charles. Jatkowska, Ag. (2018). Geri Dönüştürmeye Yardım Ediyorum, Yeniden Kullanıyorum. Ankara: Almidilli Yayınları s. 1-2.	113
Görsel 58. Ghigna, Charles. Jatkowska, Ag. (2018). Geri Dönüştürmeye Yardım Ediyorum, Yeniden Kullanıyorum. Ankara: Almidilli Yayınları s. 5-6.	113
Görsel 59. Ghigna, Charles. Jatkowska, Ag. (2018). Geri Dönüştürmeye Yardım Ediyorum, Yeniden Kullanıyorum. Ankara: Almidilli Yayınları s. 15-16. ...	114
Görsel 60. Ghigna, Charles. Jatkowska, Ag. (2018). Geri Dönüştürmeye Yardım Ediyorum, Yeniden Kullanıyorum. Ankara: Almidilli Yayınları s. 17-18. ...	114
Görsel 61. Carnavas, Peter. Pike, Nicholas. (2018). Şehirdeki Son Ağaç. Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları. s. 1-2	115
Görsel 62. Carnavas, Peter. Pike, Nicholas. (2018). Şehirdeki Son Ağaç. Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları. s. 7-8.	115
Görsel 63. Carnavas, Peter. Pike, Nicholas. (2018). Şehirdeki Son Ağaç. Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları. s. 16-19-24.	116
Görsel 64. Carnavas, Peter. Pike, Nicholas. (2018). Şehirdeki Son Ağaç. Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları. s. 27-28.	116
Görsel 65. Nika, Vassiliki. Karachristos, Yorgos. (2017). Kahraman Bisikletimle Tertemiz Kentim. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık. s. 1-22.	117
Görsel 66. Nika, Vassiliki. Karachristos, Yorgos. (2017). Kahraman Bisikletimle Tertemiz Kentim. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık. s. 5-6.	117
Görsel 67. Nika, Vassiliki. Karachristos, Yorgos. (2018). Kahraman Bisikletimle Tertemiz Kentim. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık. s. 17-18.	118
Görsel 68. Nika, Vassiliki. Karachristos, Yorgos. (2018). Kahraman Bisikletimle Tertemiz Kentim. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık. s. 23-24.	118
Görsel 69. Mindthun, Joseph. Hiti, Samuel. (2017). Enerji, Ankara: Mavi Kelebek Yayınları. s. 4-5.	119

Görsel 70. Mindthun, Joseph. Hiti, Samuel. (2017). Enerji, Ankara: Mavi Kelebek Yayınları. s. 8-9	119
Görsel 71. Mindthun, Joseph. Hiti, Samuel. (2017). Enerji, Ankara: Mavi Kelebek Yayınları. s. 18-19.	120
Görsel 72. Mindthun, Joseph. Hiti, Samuel. (2017). Enerji, Ankara: Mavi Kelebek Yayınları. s. 20-21.	120
Görsel 73. Mindthun, Joseph. Hiti, Samuel. (2017). Enerji, Ankara: Mavi Kelebek Yayınları. s. 27-28.	121
Görsel 74. Özkan, Sima. Ata, Orhan. (2019). Soso'nun Kompost Kitabı, Ankara: Sev Yayıncılık. s. 3-4.	121
Görsel 75. Özkan, Sima. Ata, Orhan. (2019). Soso'nun Kompost Kitabı, Ankara: Sev Yayıncılık. s. 7-8.	122
Görsel 76. Özkan, Sima. Ata, Orhan. (2019). Soso'nun Kompost Kitabı, Ankara: Sev Yayıncılık. s. 9-10.	122
Görsel 77. Özkan, Sima. Ata, Orhan. (2019). Soso'nun Kompost Kitabı, Ankara: Sev Yayıncılık. s. 23-24.	123
Görsel 78. Palau, Joseph. Curto, Rosa Maria. (2019). Ne Yapsak da Topağın Verimsizleşmesini Durdursak?, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları. s. 12-13.	123
Görsel 79. Palau, Joseph. Curto, Rosa Maria. (2019). Ne Yapsak da Topağın Verimsizleşmesini Durdursak?, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları. s. 18-19.	124
Görsel 80. Palau, Joseph. Curto, Rosa Maria. (2019). Ne Yapsak da Topağın Verimsizleşmesini Durdursak?, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları. s. 26-27.	124
Görsel 81. Palau, Joseph. Curto, Rosa Maria. (2019). Ne Yapsak da Topağın Verimsizleşmesini Durdursak?, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları. s. 30-31.	125
Görsel 82. Özdil, Yılmaz. Alaca, Nalan. (2018). Mustafa Kemal Atatürk ve Doğa, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi. s. 4-5.	125
Görsel 83: Özdil, Yılmaz. Alaca, Nalan. (2018). Mustafa Kemal Atatürk ve Doğa, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi. s. 6-7.	126
Görsel 84. Özdil, Yılmaz. Alaca, Nalan. (2018). Mustafa Kemal Atatürk ve Doğa, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi. s. 20-21.	126

Görsel 85. Özdi, Yılmaz. Alaca, Nalan. (2018). Mustafa Kemal Atatürk ve Doğa, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi. s. 26-27.	127
Görsel 86. Özkan, Zeynep. Özatalay, Zeynep. (2018). Deniz'in Sıfır Atık Kitabı, İstanbul: Sev Yayıncılık. s. 8-9.	127
Görsel 87. Özkan, Zeynep. Özatalay, Zeynep. (2019). Deniz'in Sıfır Atık Kitabı, İstanbul: Sev Yayıncılık. s. 10-11.	128
Görsel 88. Özkan, Zeynep. Özatalay, Zeynep. (2019). Deniz'in Sıfır Atık Kitabı, İstanbul: Sev Yayıncılık. s. 14-15.	128
Görsel 89. Özkan, Zeynep. Özatalay, Zeynep. (2019). Deniz'in Sıfır Atık Kitabı, İstanbul: Sev Yayıncılık. s. 16-17.	129
Görsel 90. Özdi, Tuğba. Deliorman, Serap. (2015). Jeyjey'in Atık Evi, İstanbul: Düşizi Yayıncılık. s. 3-4.	129
Görsel 91. Özdi, Tuğba. Deliorman, Serap. (2015). Jeyjey'in Atık Evi, İstanbul: Düşizi Yayıncılık. s. 9-10.	130
Görsel 92. Özdi, Tuğba. Deliorman, Serap. (2015). Jeyjey'in Atık Evi, İstanbul: Düşizi Yayıncılık. s. 17-18.	130
Görsel 93. Özdi, Tuğba. Deliorman, Serap. (2015). Jeyjey'in Atık Evi, İstanbul: Düşizi Yayıncılık. s. 19-20.	131
Görsel 94. "Ece'nin Balon Yolculuğu" isimli kitabın öykü panosu (storyboard).	137
Görsel 95. "Ece'nin Balon Yolculuğu" isimli kitabın öykü panosu (storyboard)	138
Görsel 96. "Ece'nin Balon Yolculuğu" isimli kitap için karakter çalışmalarından örnekler.	139
Görsel 97. "Ece'nin Balon Yolculuğu" isimli kitap için karakter çalışmalarından örnekler.	139
Görsel 98. "Ece'nin Balon Yolculuğu" isimli kitap için Ece karakterinden örnekler. ...	140
Görsel 99. "Ece'nin Balon Yolculuğu" isimli kitap için Ece karakterinden örnekler. ...	140
Görsel 100. "Ece'nin Balon Yolculuğu" isimli kitap için karakter çalışmalarından örnekler.	141
Görsel 101. "Ece'nin Balon Yolculuğu" isimli kitap için karakter çalışmalarından örnekler.	141
Görsel 102. "Ece'nin Balon Yolculuğu" isimli kitap için ana karakter çalışmasının bitmiş hali.	142
Görsel 103. "Ece'nin Balon Yolculuğu" isimli kitap için yan karakter çalışmasının bitmiş hali.	142

Görsel 104. “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli kitap için yan karakter çalışmasının bitmiş hali.	142
Görsel 105. “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının kapak çalışması.	143
Görsel 106. “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının kapak çalışmasında kullanılan yazı karakteri.	143
Görsel 107. “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının iç sayfalarında kullanılan yazı karakteri.	144
Görsel 108. “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının ön ve arka gömlek çalışması.	144
Görsel 109. “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının künye ve iç kapak çalışması.	145
Görsel 110. “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 1-2. sayfası.	145
Görsel 111. “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 3-4. sayfası.	146
Görsel 112. “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 5-6. sayfası.	146
Görsel 113. “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 7-8. sayfası.	146
Görsel 114. “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 9-10. sayfası. ...	147
Görsel 115. “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 11-12. sayfası...	147
Görsel 116. “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 13-14. sayfası...	147
Görsel 117. “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 15-16. sayfası...	148
Görsel 118. “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 17-18. sayfası...	148
Görsel 119. “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 19-20. sayfası...	148
Görsel 120. “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 21-22. sayfası...	149
Görsel 121. “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 23-24. sayfası...	149
Görsel 122. “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 25-26. sayfası....	150
Görsel 123. “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 27-28. sayfası.....	150

KISALTMALAR DİZİNİ

AIDS: Acquired Immune Deficiency Syndrome / Kazanılmış Bağışıklık Yetersizliği Sendromu

BM: Birleşmiş Milletler

CFC: Kloroflorkarbon

COP21: 21. Taraflar Konferansı (Paris)

ÇEKÜL: Çevre ve Kültürel Değerleri Koruma Vakfı

ÇEVKO: Çevre Koruma ve Ambalaj Atıklarını değerlendirme Vakfı

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

HCFC: Hidrokloroflorokarbon

HIV: Human Immunodeficiency /İnsan Bağışıklık Virüsü

IUCN: Uluslararası Doğa Koruma Birliği

NAAEE: Kuzey Amerika Çevre Eğitim Derneği

SKH: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

TEMA: Türkiye Çevre Vakfı, Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı

TUMPERA: Deniz Temiz Vakfı

TÜRÇEV: Türkiye Çevre Eğitim Vakfı

UNCBD: Birleşmiş Milletler Biyoçeşitlilik Sözleşmesi

UNCED: Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNEP: Birleşmiş Milletler Çevre Programı

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

UNFCCC: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Sözleşmesi

WCED: Our Common Future/Ortak Geleceğimiz

WWF: World Wildlife Fund

GİRİŞ

Sürdürülebilirlik günümüzde sık sık gündeme gelen bir konudur. Dünyanın sınırlı kaynakları artık kendini yenileyememektedir ve bu durum çeşitli çevresel krizlere yol açmaktadır. Son zamanlarda meydana gelen yangın, sel felaketleri gibi çevresel sorunlar da eklendiğinde dünyamız küresel bir yok oluşa doğru sürüklenmektedir. Bir sistemin sürdürülebilir olması, uzun zaman boyunca varlığını, çeşitliliğini ve işlevini devam ettirebilmesi anlamına gelmektedir. Çevre ile ilgili konular çevre problemlerine değinmenin yanı sıra çözüm yolları ortaya koymak ve uygulamayı gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, toplum olarak yaşam şeklimiz, tüketim alışkanlıklarımız ve dünyaya bakış açımızı olumlu yönde değiştirmek ve farkındalık kazanmak önem kazanmaktadır. İnsanoğlunun, kendinden sonraki nesillerinde ihtiyaçlarını düşünerek hareket etmesi gerekmektedir.

Sürdürülebilirlik kavramı ortaya çıkmaya başladığı yıllarda eş zamanlı olarak çevre eğitiminin de önemi anlaşılmış ve konuda da çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Özellikle okul öncesi dönemde eğitimde alınan geri dönüşlerin diğer dönemlere göre daha etkili olduğu anlaşılmıştır. Her ülke kendi şartlarına göre sürdürülebilir eğitim programları oluşturmaya çalışmış ve bu konuda uluslararası alanlarda günümüzde de iş birliği devam etmektedir.

Çocuklara yönelik çevresel farkındalık yaratacak, çevre eğitimine destek olacak materyallere ihtiyaç vardır. Çocukların; çevre, doğal kaynaklar, ekosistemlerin işleyiş biçimleri ya da sürdürülebilir yaşam alanlarının önemini anlayabilmesi için onların gelişim özelliklerine uygun bir şekilde bilgiyi sunmak gerekmektedir. Çocukların herhangi bir konuda duyarlılık kazanmaları için sadece ailede ya da okulda verilen bilgi yeterli olmayabilir. Çevreye karşı duyarlılık kazandırabilmek için öncelikle çocukların çevreyi ve doğayı tanıması ve doğadaki olayları belli ölçülerde deneyimlemesi gerekmektedir. Buna ek olarak duyarlılık kazanmaları için sanatsal uyaranlara ihtiyaç vardır. Edebi yönüyle ve resimlemesiyle nitelikli çocuk kitapları en önemli sanatsal uyaranlarda biridir. Bu çalışmada sürdürülebilirlik kavramı resimli çocuk kitabı aracılığı ile çocuklara anlatılmaya çalışılmıştır.

1. BÖLÜM: SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE ÇEVRE EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

1.1. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK TANIMI VE KAPSAMI

Buharlı motorun icat edilmesiyle başlayan sanayileşme dönemi zamanla ekonomik kalkınmaya odaklanmış ve yeni bir dünya düzeni yaratmıştır. Buhar makinası, içten yanmalı motor, elektrik enerjisi, gündelik hayatta kullanılmaya başlanmıştır. Bu yenilikler endüstriyel kimya, bilimsel tarım, havacılık ve nükleer enerji gibi teknolojilerin gelişmesini sağlamıştır. Bu gelişmeler hızlı bir ekonomik büyümeyi de beraberinde getirmiştir. Ekonomik kalkınmanın sonuçları zaman içinde küresel bir çevre krizine dönüşmeye başlamıştır.

Sanayinin gelişmesi, ekonomik büyüme ve artan nüfus oranı göz önüne alındığında dünyanın kaynaklarının sınırlılığı fark edilmiştir. Hatta günümüzde bu sınırlar aşılmış durumdadır. İnsan kaynaklı iklim değişikliği, atmosfere salınan karbondioksit ve diğer zararlı gazlar, tatlı su kaynaklarının azalması, ormanların şehirleşme ve tarıma açılması sonucu çölleşme ve biyoçeşitliliğin azalması, okyanus asitlenmesinden dolayı su altı yaşamının tehlikeye girmesi gibi çeşitli sebeplerle dünyamız geri döndürülemez bir tahribata uğramış durumdadır. Bu tahribat devam ederse insan kaynaklı büyük felaketlerin ortaya çıkması kaçınılmazdır.

“Bugün ekosistem ve ekonomik faaliyetler arasında temel bir çatışma var. Bu çatışmanın en önemli nedeni ise çevremizdeki doğal varlıkları, ekonomimizi büyütmek için basit birer kaynak olarak görmemiz” (İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği [SKD Türkiye], t.y, s. 4). İnsanoğlu ve birçok tür varlığını devam ettirebilmek için gezegenin sınırlarına bağımlıdır. Üretim ve tüketim biçiminin bu şekilde devam edemeyeceği açıktır.

Bugün; bir yandan ekonomik büyüme devam ederken diğer yandan doğal kaynaklar korunarak gelecek nesillerin de ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde kullanılmasının gerekliliği “Sürdürülebilirlik” kavramını ortaya çıkarmıştır. Fakat bu kavramın ortaya çıkması belirli bir zaman almıştır. “17. yüzyılda yaşamış Alman muhasebeci ve maden işletmecisi Hans Carl von Carlowitz’in ‘sürdürülebilirlik’ konusunun öncülü olarak kabul edilmesini sağlayan orman alanlarının korunmasına yönelik yazdığı metinlere kadar uzanan bir tarihi arka planı vardır.” (SKD Türkiye, t.y, s. 4). Sonrasında 1789 yılında

Matematikçi Thomas Robert Malthus; nüfusun sürekli artmasından dolayı herkese yetecek kadar besin kaynağı kalmayacağını ve bunun sonucunda da toplu ölümlerin yaşanacağını ileri sürdüğü 'Nüfus Artışı Hakkında Araştırma' adında bir makale yayımlamıştır.

Sanayi devriminin etkileriyle birlikte çevre sorunlarının artması bir çok alanda gündeme gelmesine rağmen uluslararası alanda ilk kez 1972'de Stockholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı'nda konuşulmuştur. Stockholm Konferansından sonra Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) kurulmuş ve aynı yıl Roma Kulübü tarafından *Büyümenin Limitleri (Limits to Growth)* isimli bir rapor yayımlanmıştır. Bu raporda mevcut ekonomik büyüme modelinin devam etmesi halinde dünyanın sınırlı kaynaklarının aşılacağı ve bu büyümenin bir çöküşe yol açacağı ileri sürülmüştür.

1972 yılı küresel olarak sürdürülebilir kalkınma hedefine sahne olurken, kavramın kendisi bundan sekiz yıl sonra Dünya Koruma Stratejisi: *Sürdürülebilir Kalkınma İçin Canlı Kaynakların Korunması (World Conservation Strategy: Living Resource Conservation for Sustainable Development)* (1980) başlıklı etkili bir makale ortaya atılacaktı. Bu çığır açıcı yayının önsözünde şu vurgu yer alıyordu: "İnsanlar doğanın zenginliklerinden faydalanma ve ekonomik gelişim arayışlarında ekosistemlerin taşıma kapasitesi ve kaynak sınırlılığı gerçeğini kabullenmek ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını göz önüne almak zorundadırlar" (Sachs, 2019, s. 24).

1987 tarihinde Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun (WCED) Ortak geleceğimiz (Our Common Future) Brundtland Raporu yayımlanmıştır. "Büyümenin Limitleri Raporunun aksine, Brundtland Raporu Büyümenin devam ettirilmesi görüşünü savunuyordu zira sorun büyümenin kendisinde değil, niteliğindeydi" (SKD Türkiye, t.y, s. 5). "Brundtland Komisyonu sürdürülebilir kalkınma kavramının sonraki yirmi beş yıl boyunca kullanılacak olan klasik tanımını yaptı: *Sürdürülebilir kalkınma bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeden karşılayan kalkınmadır (Brundtland 1987,41).*" (Sachs, 2019, s. 24).

1990'lar tek başına ekonomik büyümenin bir amaç olarak benimsenmemesi gerekliliğine yönelik başka yaklaşımların da ortaya çıktığı ve geliştiği yıllar oldu. Ekonomik büyümenin bir amaç değil insani gelişme için bir araç olduğu düşüncesinden yola çıkarak, Gayri Milli Hasıla (GSMH) kavramının açıklayamadığı boyutları masaya yatan İnsani Gelişme Raporu 1990 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yayınlandı (SKD Türkiye, t.y., s. 6).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yayınlanan hedefler şöyledir:

1. Mutlak Yoksulluk ve Açlığı Ortadan Kaldırmak
2. Herkesin Temel Eğitim Almasını Sağlamak
3. Kadınların Konumunu Güçlendirmek ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Geliştirmek

4. Çocuk Ölümlerini Azaltmak
5. Anne Sağlığını İyileştirmek
6. HIV/AIDS, Sıtma ve Diğer Salgın Hastalıklarla Mücadele Etmek
7. Çevresel Sürdürülebilirliğin Sağlanması
8. Kalkınma için Küresel Ortaklıklar Geliştirmek

Birleşmiş milletler Kalkınma programı tarafından yayınlanan “İnsani Gelişme Raporu” önceleri sadece ekonomik kalkınma açısından bakılan ve çevresel sorunlara odaklanan raporlara göre insani değerler ve sosyal kapsayıcılık açısından ön plana çıkmıştır.

1992 yılında Rio de Janerio’da Dünya Zirvesi olarak bilinen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED) düzenlendi. Konferansın sonunda iki önemli uluslararası sözleşme (Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi - UNCBD ve Birleşmiş Milletler İklim değişikliği Çerçeve Sözleşmesi - UNFCCC) imzalandı. “Rio Deklarasyonu’nun temel ilkelerinden biri ‘bugünkü kalkınma şimdiki ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tehdit etmemek zorundadır’ oldu” (Sachs, 2019, s. 24).

İklim değişikliği konusunda ilk uluslararası çerçeve sözleşme olan Kyoto Protokolü 1997 yılında Birleşmiş Milletler İklim değişikliği Çerçeve Sözleşmesi içinde imzalandı. Bu protokole göre imzalayan ülkeler karbondioksit ve sera gazı etkisine sebep olan diğer beş gaz salınımının azaltmaya ülkelerin atmosfere saldıkları karbon miktarının 1990 yılındaki düzeylere düşürülmesini amaçlamıştır. “2000 yılında ise Birleşmiş Milletler bu sefer New York’ta düzenlenen Bin Yıl Zirvesinde Binyıl Kalkınma Hedefleri adını verdiği 2025 yılına kadar gerçekleştirilmesini planladığı kalkınma hedefleri açıklanmıştır” (SKD Türkiye, t.y, s. 9).

Kyoto Protokolü’nün 2020 yılında sona erecek olması sebebiyle, 2015 yılında Fransa’nın Paris kentinde gerçekleştirilen 21. Taraflar Konferansı’nda (COP21), 2020’den sonra geçerli olacak Paris İklim Anlaşması kabul edilmiştir.

Bugün bütün bu sürecin sonunda gelinen noktaya bakıldığında sürdürülebilirlik kavramı; ekonomik kalkınma, sosyal kapsayıcılık ve çevresel sürdürülebilirlik olmak üzere üç boyutlu bir bakış açısı kazanmıştır. 2015 yılının Eylül ayında Birleşmiş Milletlere üye 193 ülke 17 maddeden oluşan Sürdürülebilir Kalkınma hedeflerini belirlemiş ve resmi olarak kabul etmiştir (Bkz. Görüntü 1). Sachs (2019, s. 25) 17 Maddelik Sürdürülebilir Kalkınma

Hedeflerine bakıldığında ekonomik, sosyal ve çevresel konuları kapsayan üç boyutlu bir yaklaşım olduğunu söylemektedir.

Görsel 1: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (<https://www.kureselamaclar.org.tr.>).

SKH. 1. Fakirliğin Yok Edilmesi: “Ekonomik büyüme sayesinde dünyanın çoğu bölgesi yoksulluktan kurtulmuştur. Ancak bazı bölgeler çeşitli sebeplerden dolayı hala yoksullukla savaştaktadır” (<https://www.tr.undp.org.tr.>) Dünyada bazı ülkeler bolluk içindeyken bazı yerlerde bireyler en temel insani ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk yaşamaktadır. Sachs (20019, s. 60-61) Dünya bankasının ülkeleri yüksek gelirli, orta gelirli, düşük gelirli ülkeler olmak üzere üç ana kategoriye ayırdığını ve yüksek gelirli ülkelere; ABD, Kanada, Batı Avrupa, Japonya, Güney Kore gibi ülkelerin örnek gösterilebileceğini, üst orta gelir ve alt orta gelir kategorisinin dünyada yaklaşık olarak 2 buçuk milyar kişiye denk geldiğini, düşük gelirli ülkelerin ise Tropikal Afrika ve Güney Asya olmak üzere iki bölgede yaygınlaştığını belirtmektedir. “Dünya bankası aşırı yoksulluğu, 2005 yılı uluslararası fiyatlarıyla ABD doları cinsinden ölçülen günde 1,25 \$’lık yoksulluk sınırının altında bir gelir olarak belirlemiştir. Bu ölçüte göre, en güncel verilerin olduğu 2010 yılı itibarıyla aşırı yoksulluk sınırının altında tahminen 1,2 milyar insan yaşamaktaydı” (Sachs, 2019, s. 139).

Sachs (20019, s. 217) 1948 yılında yayımlanmış olan Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Beyannamesinde yayınlanan 22. maddeye göre; aşırı yoksulluk sınırı, bireylerin temel maddi ihtiyaçları; gıda, temiz su, barınma, giyim ve sağlık hizmetlerine erişimini kapsar. Bu temel ihtiyaçlar hayatta kalma ve insan onuru açısından en alt sınırdır.

“Birleşmiş Milletler, 1990’lardan beri uygulanan politikalar sayesinde fakirliğin yarı yarıya azaldığını, eğer bu tedbirler alınmasaydı günümüzdekinin iki katı insanın fakirlik sınırın altında yaşamak zorunda kalacağını açıklamıştır, ...Ekonomist Jeffrey Sachs’ın hesaplarına göre, yılda 175 milyar dolar yatırımla 20 yıl içerisinde fakirlik önenebilir. Bu miktar, zengin ülkelerin toplam gelirinin yüzde biri kadardır” (Ateş, 2017, s. 26).

“2030 yılına gelindiğinde, Dünya bankasının belirlemiş olduğu yoksulluk sınırına göre “yoksulluğu tüm biçimleriyle sona erdirmeye” çalışmasını tamamlamayı hedeflemektedir” (<https://www.tr.undp.org.tr>).

SKH. 2. Açlığın Giderilmesi: Kötü beslenme ve açlık son yıllarda ekonomik kalkınma ve üretimdeki artış sebebiyle azalmış olsa da hala önemli bir sorundur. Yetersiz beslenme ve açlık, insanları salgın hastalıklara karşı savunmasız hale getirmektedir. Çocuklardaki açlık sorunları, hastalıklara karşı daha savunmasız olmalarının yanı sıra gelişimlerini de etkilemektedir. Açlığın en çok Tropikal Afrika ve Güney Asya’da yaşandığı söylenebilir. Ayrıca yetersiz beslenme ve açlık sadece fakir ülkelerde görülmemektedir. Bazı zengin ülkelerde de obezite sorunu vardır. UNDP Türkiye verilerine göre; 795 milyon insanın sürekli biçimde yetersiz beslendiğini, beş yaşın altında 90 milyonu aşkın çocuğun gerekli vücut ağırlığının çok altında çok altında olduğunu ve Afrika’da her dört insandan birinin aç olduğunu söylemektedir (<https://www.tr.undp.org.tr>).

Yaklaşık 900 milyon kişi kronik olarak açtır. Bunun üzerine tahminen 1 milyar kişi yeterli makrobesine (kalori ve proteinlere) sahiptir ama bir ve ya daha fazla mikrobesin yetersizliğinden mustarıdır. Bunlar dışında aşağı yukarı 1 milyar kişi obezdir. 7,2 milyarlık dünya nüfusunda toplam 3 milyar civarı insan kötü beslenmiş haldedir ve bu dünyanın yüzde 40’ının kötü beslendiği anlamına gelmektedir (Sachs, 2019, s296).

Sachs (2019, s. 304) bugün dünya nüfusunun yüzde 40’ı açlıkla mücadele ediyorken artan nüfus ve iklim değişikliği, tatlı suların azalması, tarım ilaçlarından dolayı topraktaki bozulmalar, şehirleşme nedeniyle tarım arazilerinin azalması, ormansızlaşma, biyoçeşitlilik kaybı gibi sayılabileceğimiz birçok nedenden dolayı gıda üretimi tehdit altında olduğunu ifade etmektedir. Her geçen gün gıda talebi artmakta fakat kaynaklar azalmaktadır. Bu nedenle açlığı sonlandırırken kaynakların da sürdürülebilirliğini sağlamak gerekmektedir. 2030 yılına kadar açlık ve yetersiz beslenmenin her biçimini sona erdirmeyi, başta çocuklar olmak üzere tüm insanların yıl boyunca yeterli besine sahip olması hedeflenmektedir.

SKH. 3. Her Yaştan İnsana Sağlık ve İyi Yaşam Sağlanması: Sağlıklı bir toplum üretken ve mutlu bir toplum demektir. Sağlıklı bireyler iş gücüne katkı sağlar. Sağlık uzun süreden beri temel bir insani ihtiyaç ve temel insan hakkı olarak görülmüştür. Birleşmiş Milletler

(BM) kurulduğundan bu yana sağlık, öncelikli bir konu olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü'nün anayasasında (1948); en yüksek sağlık standardının, ırk, din, siyasi görüş, ekonomik ve sosyal ayırım gözetmeksizin temel bir insan hakkı olduğu belirtilmiştir.

Ne yazık ki 2000 yılına gelindiğinde herkese sağlıktan eser yoktu. ...Tahminen 36,1 milyon kişinin HIV virüsü kamasıyla HIV/AIDS salgını her tarafa yayılmıştı. Öldürücü tropikal hastalık olan sıtmanın enfeksiyon sayısı ve sıtmadan ölüm sayısı, Afrika'da sıtma tedavisi için kullanılabilecek ilaç tesirini yitirdiği için olağanüstü düzeyde artmıştı; parazit, klorokin ilacına karşı direnç kazanmıştı. 2000 yılı sıtma açısından artan ölü sayısı nedeniyle iç karartıcı bir yıl oldu; yaklaşık 985.000 kişi yaşamını kaybetti (Sachs, 2019, s. 258).

Bu nedenle 2000 Birleşmiş Milletler, Bin Yıl Kalkınma hedeflerini açıkladığında 8 kalkınma hedefinin 3'ü sağlıkla ilgili olmuştur. Sağlık alanında 2000'li yıllardan bu yana tıp alanındaki yenilikler, teknolojik gelişme, gıda üretiminin artması ve kentleşme gibi sebeplerden dolayı iyileşmeler yaşansa da yeterli seviyeye ulaşmamıştır. "1990 yılından bu yana, önlenebilir çocuk ölümlerinde dünya genelinde % 50'yi aşan azalma olmuştur. Anne ölümleri de dünya genelinde % 45 azalmıştır. 2000 ile 2013 arasında HIV/AIDS bulaşma oranı % 30 azalmış, 6, 2 milyonu aşkın insan sıtmadan kurtarılmıştır" (<https://www.tr.undp.org.tr>). Sachs (2019, s. 263), buna rağmen her yıl 6 milyon çocuk 5 yaşından önce ölmektedir, 16 bin çocuk ise kızamık verem gibi tedavi edilebilir hastalıklar sebebiyle ölmektedir. Dünya'da 5 yaş altı çocuk ölümlerinin en çok yaşandığı bölge Afrika ve Güney Asya olduğu söylenebilir.

Sürdürülebilir Kalkınma hedefleri 2030 yılına kadar AIDS, verem, sıtma ve diğer bulaşıcı hastalık salgınlarını ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Herkesin genel sağlık hizmetine ulaşması, güvenli ve ulaşılabilir ilaç ve aşıyı sağlamayı hedeflemektedir. "Ayrıca sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi için ilaç ve aşı araştırmalarını desteklemektedir" (<https://www.kureselamaclar.org.tr>).

SKH. 4. Eğitim Kalitesinin Yükseltilmesi ve Yaşam Boyu Öğrenmenin Teşvik Edilmesi: Eğitimli bireyler kendi hayatlarına ve topluma değer katabilirler. Bu sebeple ülkelerin insana ve eğitime yatırım yapması hem insani açıdan hem de gelişmişlik açısından önemlidir. Bireylerin toplumda değer üretecek iş yapabilmeleri eğitimle mümkündür. "2000'li yıllardan sonra Bin Yıl Kalkınma Hedeflerinin de etkisiyle okuma-yazma oranı oldukça artmış aynı zamanda okula giden kız çocuklarının sayısı da yükselmiştir" (<https://www.tr.undp.org.tr>). Herkes için kapsayıcı ve nitelikli eğitim sürdürülebilir kalkınma için en önemli araçlardan bir tanesidir.

Özellikle çocuklarda okul öncesi ve ilkokul dönemlerde verilen eğitimin yaşamın sonraki yıllarında üretkenlik kalitesini arttırdığı ortaya çıkmıştır. Orta öğretim, mesleki eğitim ve yüksek öğretime katılımın oranlarının artması da önemsenmektedir. “2030 yılına kadar tüm kız ve erkek çocukların ücretsiz ilköğretim ve ortaöğretimini tamamlamasını sağlamayı, ayrıca eğitimde cinsiyet ayrımcılığı, varsıllık yoksulluk gibi eşitsizliklerinde giderilmesini hedeflenmektedir” (<https://www.kureselamaclar.org.tr>).

SKH. 5. Cinsiyet Eşitliği: Cinsiyet eşitliği sadece insan hakları açısından değil sürdürülebilirlik içinde çok önemlidir. Kadınların üretim sürecine dahil olması ekonomik kalkınmayı %50 arttırmaktadır. “Yapılan hesaplamalara göre kadınların eğitime harcanan her lira, topluma 7 kat dönüş sağlıyor” (Ateş, 2017, s. 30).

2000’li yıllardan bu yana kadınlar ve erkekler için eşit ekonomik bağımsızlık, üretimde; eş değer iş gücüne eşit ücret, karar almada eşitlik, cinsiyete dayalı şiddete son verilmesi, arazi, mülk gibi ekonomik kaynaklar üzerinde eşit haklara sahip olması ve cinsiyet eşitliğini destekleyecek politikalar oluşturulması için çalışılmaktadır. “Günümüzde, 15 yıl öncesine göre çok sayıda kız çocuğu okula gidiyor; bölgelerin çoğunda cinsiyet eşitliği sağlanmış durumdadır. Kadınlar artık, tarım dışında ücretli iş gücünün % 41’ini oluşturuyor; bu oran 1990 yılında % 35 idi” (<https://www.tr.undp.org.tr>). “Buna göre; sürdürülebilir kalkınma hedefleri, toplum genelinde cinsiyet eşitliğini sağlamaya, kadınlar ve kız çocuklarına karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmayı hedeflemektedir” (<https://www.kureselamaclar.org.tr>).

SKH. 6. Temiz Su ve Temizlik: Yeryüzünde yaşam döngüsünün devam etmesinin temel kaynağı sudur. Küresel ısınma, artan nüfus gibi etkenlerle su kaynakları giderek azalmaktadır. Dünya genelinde insanların %40’ı su kıtlığı çekmektedir.

2011 yılında 41 ülke su sıkıntısı yaşamıştır; bunların 10’unda yenilenebilir temiz su kaynakları tükenmek üzeredir ve artık alternatif kaynakları kullanmak zorundalar. Artan kuraklık ve çölleşme nedeniyle bu trendler daha da kötüye gitmektedir. 2050 yılına kadar, her dört insandan en az birinin, sık sık yaşanan su sıkıntısından etkileneceği tahmin ediliyor (<https://www.tr.undp.org.tr>).

“1 milyar 800 milyon insanın içme suyuna kanalizasyon suyu karıştığı tahmin ediliyor. Bu yüzden günde 800 kadar çocuk, 4500’ü aşkın yetişkin insan, kirli su kaynaklı ishal gibi hastalıklar nedeniyle ölüyor (Ateş, 2017, s. 31).

“2030 yılına kadar herkesin güvenli ve erişilebilir içme suyuna kavuşmasını sağlamak, alt yapıya yatırım yapmak, sıhhi tesisler inşa etmek ve her düzeyde hijyeni sağlamak hedeflenmektedir” (<https://www.kureselamaclar.org.tr>).

SKH. 7. Ucuz ve Temiz Enerji: Üretim ve ekonomik kalkınma için enerjiye ihtiyaç vardır. Enerji Sanayi Devriminden bu yana fosil yakıtlardan elde edilmiştir ve kullanımı oldukça yüksektir. Atmosfere salınana sera gazlarının %60'ı fosil yakıtların kullanılmasından kaynaklanır. Bu durum küresel ısınmaya, iklim değişimine ve yerkürenin ısınmasıyla su kaynaklarının azalması gibi bir çok soruna neden olur. Ayrıca enerji günlük hayatımızı sürdürmede önemli bir ihtiyaçtır. Günümüzde her beş insandan biri elektriğe ulaşamamaktadır. Artan enerji ihtiyacı, fosil yakıtların çevreye verdiği zarar ve yenilenemez bir kaynak olması göz önüne alındığında ucuz, temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarına ulaşmak sürdürülebilirlik açısından önemlidir. “2030 yılına kadar herkesin erişilebilir temiz enerjiye ulaşması, gelişmekte olan ülkelerin temiz ve yenilenebilir enerji sağlayacak altyapının geliştirilmesi hedeflenmektedir” (<https://www.kureselamaclar.org.tr>).

SKH. 8. Düzgün İş Kolları ve Ekonomik Büyüme: Sürdürülebilir ekonomik büyümenin desteklenmesi için artan nüfusun iş gücüne katılması gerekmektedir. Aşırı yoksulluğun sona erdirilmesi, kişi başına düşen gelirin artması ve yüksek gelirli ülkelerle yoksul ülkelerdeki ekonomik gelir dengesizliğini azaltılarak ekonomik büyümenin devam ettirilmesi amaçlanmaktadır. Aynı zamanda tam istihdam, insanca çalışma koşulları, işçi hakları, modern kölelik ve insan ticaretini de ortadan kaldırmak, girişimcilik ve iş imkanlarının teşvik edilmesi sürdürülebilir ekonomik büyümenin gerekliliklerindendir.

SKH. 9. Altyapı, Yenilik ve Üretim: Bir ülkenin altyapısı, karayolu, demiryolu, limanlar, havalimanları, şehir içi ulaşım ağları, su, elektrik, doğalgaz gibi enerji nakil hatları ve telekomünikasyon sağlayıcısı, atık yönetimi gibi hizmetleri kapsamaktadır. Teknolojik ilerleme, iş imkanları yaratma, enerji verimliliği gibi ekonomik ve çevresel sorunlara çözüm bulmak altyapı çalışmalarına bağlıdır. Ekonomik kalkınma açısından altyapı üretim sürecini doğrudan etkileyen faktörlerden biridir.

Günümüzde sadece altyapıya sahip olmak yeterli değildir. Dirençli ve geleceğe yönelik altyapı sürdürülebilirlik açısından önemlidir. Hava ve su kirliliği, kuraklık, sel, fırtına, depremler gibi iklim şokları nedeniyle meydana gelebilecek felaketlere hazırlıklı

olunmalıdır. Çevresel baskılar göz ardı edilmemeli ve karbondan arındırılmış temiz enerjiye kolayca geçiş yapılabilen altyapı planlamaları yapılmalıdır.

SKH. 10. Eşitsizliğin Giderilmesi: Eşitsizliğin giderilmesi sürdürülebilir kalkınma hedefleri içinde sosyal kapsayıcılık boyutunun en çok önem kazandığı ve küresel çözümler gerektiren bir konudur. Ülkeler içindeki veya arasındaki eşitsizliğin, coğrafi, politik, tarihi birçok sebebi olabilir. Cinsiyet, ırk, etnik kökene bakılmaksızın herkesin ekonomik katılımını sağlayacak politikalar geliştirilmesi zorunludur.

Sürdürülebilir kalkınmanın en önemli hedeflerinden biri fakir ülkelerin en azından orta gelirli ülkeler durumuna yükselmesidir. Zengin ülkeler ile fakir ülkeler arasındaki farkın kapanması, kişi başına düşen gelirin artması, sağlıklı yaşam, eşit eğitim fırsatı ve refah seviyesinin artması anlamına gelmektedir.

SKH. 11. Sürdürülebilir Şehir ve Topluluklar: Kentleri, ekonomik kalkınma, sosyal kapsayıcılık ve çevresel sürdürülebilirlikle beraber üç boyutuyla birlikte ele almak mümkündür. Dünya nüfusunun neredeyse % 60'ı kentlerde yaşamaktadır. Bireylerin üretim yapabildikleri, iş olanakları bulabildikleri, sosyal olarak hareketliliğin yoğun olduğu ve zengin ve fakir ayrımının açıkça görüldüğü yerlerdir. Ayrıca kentlerin nüfus yoğunluğu yüksek olduğundan çevresel sorunlara karşı en hassas bölgelerdir.

Etkili ekonomik faaliyetleri teşvik etmek ve herkesin bundan faydalanabilmesini sağlamak, yaşam kalitesini yükseltmek, toplum sağlığını iyileştirmek ve doğru planlamayla ekolojik ayak izlerini küçülterek çevresel sürdürülebilirliği sağlamak mümkündür.

SKH. 12. Sorumlu Üretim ve Tüketim: Nüfus artışıyla beraber gıda talebi de artmaktadır. Ancak günümüzdeki tarım sistemlerinin gelecekteki gıda ihtiyacını karşılayamayacağı öngörülmektedir. Sorun sadece artan gıda talebini karşılayamamak değildir. Aynı zamanda var olan tarım yöntemleri sürdürülebilir çevreye zarar vermektedir.

Tarım sektörü tüm sera gazlarının ana yayıcısıdır. Bu nedenle iklim değişikliğine sebep olmaktadır. Küresel ısınmayla beraber buharlaşmanın etkisiyle ürün yetiştirmek için her geçen gün daha fazla suya ihtiyaç duyulmaktadır. Dünyada % 70 kullanım oranı ile en büyük su tüketicisi tarımdır. Toprağa atılan kimyasal gübreler ise azot döngüsünü etkilemektedir. Azotlu gübrelerin yoğunluğu azot akışını değiştirerek ekosistemlere büyük zarar vermektedir. Ayrıca kullanılan tarım ilaçları biyoçeşitliliğe zarar vermektedir. Sachs

(2019, s. 314), tarım faaliyetlerinin en çok zarar verdiği alanlardan biri de arazi açmak için ormanların yok edilmesidir. Ormansızlaşmanın doğurduğu sera gazı salınımı sadece iklim değişikliği yönünden değil biyoçeşitlilik kaybı yaşanması yönünden de yıkıcı etkiye sahip olduğunu belirtmektedir.

Dünyada birçok kişi açlıkla ve yetersiz beslenme ile mücadele ederken her yıl üretilen gıda büyük oranda israf edilmektedir. “Tüketilmeden yok olan gıdanın 1, 3 milyar ton civarında olduğu tahmin edilmektedir. Gıdanın üretim ve taşıma maliyetleri hesaba katıldığında 1 trilyon dolar ölçeğinde para israf edilmektedir” (Ateş, 2017, s.36).

Bütün bunlar göz önüne alındığında sorumlu üretim ve tüketimin ne kadar önemli olduğu açıktır. UNDP Türkiye verilerine göre; doğal kaynakların sürdürülebilir ve etkin biçimde kullanılması, üretici ve tüketici olarak küresel gıda atığının yarıya indirilmesi ve hasat sonrası kayıplar dahil üretimdeki tedarik zincirlerindeki gıda kayıplarının azaltılması, uluslararası çerçevelere uygun olarak kullanılan kimyasalların ve atıkların insan sağlığı ve çevre üzerinde olumsuz etkilerini en aza indirmek için havaya, suya ve toprağa karışmasını önlemek hedeflenmektedir. (<https://www.tr.undp.org.tr>).

“2030 yılına kadar önleme, azaltma, geri dönüşüm, tekrar kullanım yoluyla katı atık üretiminin azaltılması ve her yerde herkesin sürdürülebilir kalkınmayla ilgili farkındalık kazanması, doğayla uyum içinde yaşamının güvence altına alınması hedeflenmektedir” (<https://www.kureselamaclar.org.tr>).

Ayrıca enerji kullanımı da sorumlu üretim ve tüketimi kapsamaktadır. Enerji kaynaklarının fosil yakıtlardan üretilmesi ve sera gazı yayılmasına sebep olmaktadır. Evde, sanayide ve ulaşımda kullanılan enerji israfının önlenmesi büyük önem taşımaktadır. Ülkelerin yasalar ve uyguladığı politikalarla sürdürülebilirliği teşvik edici önlemler alması, sanayicilerin üretim yöntemlerini sürdürülebilir şekilde değiştirmesi ve toplumların bireysel katkısıyla her yönden israfın engellenmesi dünyanın geleceği açısından büyük önem taşımaktadır.

SKH. 13. İklimin Gözetilmesi: İklim değişikliğinin sebebi atmosferdeki sera gazlarının artmasıdır. Sera gazı yoğunluğu Dünya’nın ortalama ısısının artmasına sebep olur. Endüstri devriminden bu yana sıcaklık yaklaşık 1°C artmıştır. Bunun ana sebeplerinden biri fosil yakıtların kitlesel olarak kullanılmasıdır. Sıcaklık artışına bağlı olarak deniz seviyesi

yükselmekte, çeşitli afetler meydana gelmekte ve biyolojik çeşitlilikte ciddi kayıplar yaşanmaktadır. “İklim şoklarının ana tiplerinden biri de ‘hidrometeorolojik felaketler’. Bunlar şiddetli yağışlar, şiddetli fırtınalar, yüksek yoğunluklu kasırga ve tayfunlar, Manhattan, Pekin, Bangkok’u sular altında bırakan fırtınaya bağlı okyanus kabarmaları gibi hava durumuyla ilgili felaketlerdir” (Sachs, 2019, s. 53).

Dünyanın çeşitli yerlerinde deniz seviyelerinin yükselmesiyle kasırga, şiddetli fırtına ve su baskınları yaşanmıştır. Tokyo, Delhi, Meksiko, New York, Şanghay gibi büyük kıyı kentleri sel riski altındadır. Örneğin; 2012 yılında ABD’nin New York kentinde Sandy kasırgası yaşanmıştır. “Sandy Kasırgası o yıl ABD’de yaşanan iklim bağlantılı tek şok değildi. Aynı yıl içerisinde ABD’nin orta Batı ve batıda tahıl yetiştirilen bölgelerinde devasa kuraklık ve sıcaklık dalgasının sonucu tarım mahsullerinde büyük kayıp yaşanmıştı” (Sachs, 2019, s. 52).

Yine iklim değişikliği sebebiyle bazı yerlerde kuraklıklar meydana gelmiştir ve bu kuraklıktan dolayı büyük kıtlıkların yaşanacağı öngörülmektedir. Sachs (2019, s. 374), ABD’nin Güneybatısı (Teksas, Newyork, Mexico, Arizona ve Kaliforniya’nın güneyi) ciddi bir kuraklık tehlikesi altındadır. Avrupa’nın güneyindeki ülkeler (İspanya, İtalya, Yunanistan), Kuzey Afrika (Fas, Cezayir, Libya, Tunus, Mısır) ve Akdeniz’in doğusu (Türkiye, Suriye, İsrail, Ürdün) dahil kuraklaşma felaketiyle karşı karşıya olduğunu söylemektedir.

İklim değişikliği ve etkileriyle mücadele etmek için öncelikle karbon salınımının azaltılması ve ısınmanın durdurulması gerekmektedir. İkinci önemli hareket planı ise iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı uyum kapasitesinin artırılmasıdır.

İklim krizi dünyanın neresinde olursa olsun ister fakir ister zengin herkesi etkilemektedir. “Bu nedenle Birleşmiş Milletler Çevre Sözleşmesine göre; 2020’ye kadar gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere iklim değişikliğinden kaynaklanan felaketlerle başa çıkabilmesi için 100 milyar dolar vererek destek olma çağrısında bulunmaktadır” (<https://www.kureselamaclar.org.tr.>).

İklim değişikliğini azaltma, uyum sağlama, doğal afetlerden doğabilecek etkilere karşı hazırlıklı olma ve erken uyarı konusunda planlamaların yapılması, gıda üretimini tehdit etmeyen düşük sera gazı emisyonu geliştirme, topluma farkındalık kazandırma ve karbon ayak izini düşürme gibi bir çok alt hedef barındırmaktadır.

SKH. 14. Denizaltı Yaşamı: Okyanuslar Dünya'nın dörtte üçünü kaplamaktadır. Kıyılara kurulmuş kentler, ticaret, ulaşım, besin yönünden okyanuslar insan hayatının önemli bir parçasıdır. Buna rağmen insan kaynaklı çevresel bozulmalar okyanusları da olumsuz yönde etkilemektedir. Aşırı karbondioksit salınımı okyanuslarda asitlenmeye neden olmaktadır. Okyanus asitlenmesi ise deniz seviyelerinin yükseltir ve doğal afetlerin tetiklenmesini sebep olur. Aynı zamanda okyanuslar sadece karbon salınımıyla değil petrol sızıntısı gibi birçok şekilde kirletilmektedir. İnsanoğlu aşırı avlanma ve aşırı ürün alma yoluyla da denizaltı yaşamında biyoçeşitliliği azaltmakta ve var olan ekosistemi zarar vermektedir.

BM Türkiye verilerine göre; 2025 yılına kadar insan kaynaklı deniz kirliliğinin önlenmesi, 2020 yılına kadar olumsuz etkilerden kaçınmak için dayanıklılığın artırılması, deniz ve kıyı ekosistemlerinin sürdürülebilir biçimde yönetilmesi, korunması, sağlıklı aynı zamanda üretken okyanuslara sahip olmak ve okyanusların eski haline döndürülmesi için harekete geçilmesi hedeflenmektedir. (<https://turkey.un.org/tr/sdgs/14.>).

UNDP Türkiye verilerine göre; bilimsel işbirliğiyle okyanus asitlenmesinin en aza indirilmesi, 2030 yılına kadar balıkçılık, su ürünleri yetiştiriciliği ve turizmin sürdürülebilir yönetim yoluyla elde edilen gelirin gelişmekte olan ülkeler veya az gelişmiş ülkelere destek sağlanması, ülkelerin yasadışı, bildirilmemiş ve düzenlemesiz balıkçılıkla mücadele eden uluslararası yasaların uygulanması sürdürülebilirlik kapsamında önemli hedeflerdir” (<https://www.tr.undp.org.tr.>).

SKH. 15. Kara Yaşamı: Ormanlar Dünya üzerindeki karasal ekosistemlerin en önemli parçalarından biridir. Birçok canlı türü için yaşam alanıdır. Şehirleşme, tarım alanı açma, odunculuk, otlak alanı olarak kullanma gibi insan faaliyetleriyle orman alanları yok edilmektedir. Diğer taraftan ormansızlaşma, uluslararası ticaret ve orman ürünlerine olan talepten kaynaklanmaktadır. Ormanların yok edilmesiyle büyük oranda biyoçeşitlilik kaybı yaşanmaktadır. Ormanlar sürdürülebilir bir şekilde yönetilmezse ekosistemler geri dönüşü olmayacak şekilde yok olacaklardır. Ayrıca ormanlar temiz hava ve su kaynağıdır. Küresel ısınmayı engelleyecek önemli unsurlardan biri olmasına rağmen kuraklık ve çölleşme günden güne artmaktadır. UNDP Türkiye verilerine göre; 2020 yılına kadar karasal ekosistemleri korumak, iyileştirmek ve sürdürülebilir kullanımını desteklemek; sürdürülebilir orman yönetimini sağlamak; çölleşme ile mücadele etmek; arazi bozulmasını durdurmak ve tersine çevirmek; biyolojik çeşitlilik kaybını engellemek hedeflenmektedir (<https://www.tr.undp.org.tr.>).

SKH. 16. Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar: Barış, adalet, insan hakları ve hukukun üstünlüğü olmadan sürdürülebilir kalkınma mümkün değildir. “Barışçıl ve kapsayıcı toplumların teşvik edilmesi önemlidir. Şeffaf yönetimin ve adaletin olmadığı yerde şiddet ve çatışmalar artar” (<https://www.tr.undp.org.tr.>).

BM Türkiye verilerine göre; şiddetin tüm biçimlerinin sona erdirilmesi, çocuk istismarının, sömürsünün, ticaretinin ve çocuklara karşı şiddet ve işkencenin her türünün sona erdirilmesi, hukukun üstünlüğünün ulusal ve uluslararası düzeyde geliştirilmesi, herkesin adalete erişiminin güvence altına alınması hedeflenmektedir (<https://www.kureselamaclar.org.tr.>). “Ayrıca; yasa dışı para ve silah akışının azaltılması, organize suçlarla mücadele, yoksulluk ve rüşvetin önlenmesi, her düzeyde şeffaf ve hesap verebilen kurumların olması, duyarlı, kapsayıcı, katılımcı ve temsil edici karar mekanizmalarının oluşturulması, terör ve suçla mücadele etmek için ulusal kurumların güçlendirilmesi ve uluslararası işbirliği hedeflenmektedir” (<https://www.kureselamaclar.org.tr.>).

SKH. 17. Sürdürülebilirlik İçin Küresel İşbirliği: Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için küresel işbirliği ve ortaklıklar gerekmektedir. BM Türkiye verilerine göre; gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan yada az gelişmiş ülkelere finans desteği sağlanması; bilim, teknoloji, bilgi paylaşımı ve yenilikçilik alanlarında desteklenmesi, doğal afetlerin yarattığı krizlerde yardım edilmesi, her ülkede yoksulluğun ortadan kaldırılması ve sürdürülebilir kalkınma için politikalar oluşturulması hedeflenmektedir (<https://www.kureselamaclar.org.tr.>).

1.2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN ÖNEMİ VE DEĞERİ

1.2.1. Dünya’nın Sınırları

Doğa, ekosistemler ve ekolojik kaynaklar üzerinde artan taleplere karşı Dünya’nın kaynak kapasitesi aşılmakta ve kendini yenileyememektedir. “Dünya nüfusu hızla, yılda yaklaşık 75 milyon civarında artmaya devam ediyor. Pek yakında, 2020’li yıllarda 8 milyara, 2040’ların başında da muhtemelen 9 milyara ulaşacak” (Sachs, 2019, s. 21). Toplam insan sayısı ve kişi başına artan kaynak kullanımı ekosistem üzerindeki baskıyı her geçen gün daha da artırmaktadır. Sachs (2019, s. 371-376), buna bağlı olarak iklim değişikliği,

okyanus asitlenmesi, çölleşme, biyolojik çeşitlilik kaybı gibi bir çok çevresel sorun insan kaynaklı olduğunu ifade etmektedir.

İnsanoğlunun öncelikli sorunlarından biri iklim değişikliğidir. Yaklaşık 11 bin yıllık tarih boyunca yeryüzünde iklim ve sıcaklık değişmezken endüstri devriminden bu yana sıcaklık artmaya başlamıştır. Fosil yakıtlara dayalı sanayileşme, atmosfere çok miktarda sera gazı yaymaktadır. “2010’da insanlık kömür yakarak yaklaşık 14 milyon ton karbondioksit (CO₂) yaydı ve bu, dünyanın fosil yakıtlar nedeniyle yapılan toplam CO₂ salınımının yarısına yakın olduğu görülmektedir” (Sachs, 2019, s. 28).

Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) tarafından hazırlanan raporlar, insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının önemli bir bölümünün fosil yakıtlardan kaynaklandığını ortaya koyuyor. Sera gazı emisyonlarının düşürülmesi için enerji sisteminde köklü bir dönüşüm gerektiğinin altını çizen IPCC’ye göre sıcaklıklardaki ortalama artışı 2°C’yle sınırlandırmak için fosil yakıtların küresel enerji arzındaki payının 2050 yılında %40’a, 2100 yılında ise %10’un altına indirilmesi gerekiyor. (SKD Türkiye, t.y, s. 8).

Fosil yakıtların yanı sıra endüstride kullanılan bazı kimyasal maddeler ozon tabakasının incelmesine sebep olurlar. “Ozon yoğunluğunun azalmasının başlıca nedeni soğutma ve klima uygulamalarında, böcek öldürücülerde, tıraş köpükleri, parfümler, yapay kar vb. gibi aerosellerde püskürtücü gaz olarak kullanılan CFC (Kloroflorkarbon) ve HCFC (Hidrokloroflorkarbon) gazlarının salınımıdır” (Arı, 2019, s.118). “Atmospere salınan ve hava kirliliğine sebep olan toz-gaz tabakaları güneş ışınlarının yeryüzüne ulaşmasını sınırladığı gibi yeryüzünden geri yansıyan ışınları da emmektedir. Bundan dolayı yeryüzünün sıcaklık değerleri normalin üzerine çıkmaktadır (Aktaran: Karasu, 2019, s. 148).

Sachs (2019, s. 314-315), iklim değişikliğine neden olan en büyük etkenlerinden biri de tarım sistemleri olduğunu ve fosil yakıtlarla karşılaştırıldığında tarım kaynaklı sera gazı salınımının daha yoğun olduğu söylenmektedir. Günümüzde kullanılan tarım sistemleri; sera gazı salınımı, tarım ilaçlarının fazla kullanılmasıyla oluşan azot akışının yoğunluğu, türlerin yaşam alanlarının yıkımı ve tarım arazisi kullanım yoluyla çevreye zarar vermektedir. Artan nüfus sebebiyle her geçen gün gıda talebi de artmaktadır. Bu artan gıda talebini karşılamak için ormanların yok edilmesi küresel ısınmanın artmasına sebep olmaktadır. Ayrıca tarım ürünleri; ekme, sulama, hasat etme, depolama ve nakliye sırasında fosil yakıtlara dayalı enerji ve soğutucu amaçlı kullanılan CFC (Kloroflorkarbon) gibi kimyasallar yoluyla dolaylı olarak sera gazı salınımına sebep olmaktadır.

Tüm bu sayılan nedenlerle tarım sektörü, antropojenik (insan kökenli) çevresel kayıpların temel etmenlerinden birisidir. Gıda sisteminin sürdürülebilir bir gezegenle uyumlu hale getirilmesi için tarım teknolojilerinin ve toprak kullanım model ve süreçlerinin değiştirilmesine büyük ihtiyaç duyulmaktadır ...Kömür, petrol ve doğalgaz yakılmasıyla elektrik ve ısı üretimi CO₂ salınımlarının büyük bölümünün ve toplam sera gazı salınımlarının tahminen yüzde 25'inin sorumlusudur. Otomobillerdeki içten yanmalı motorlarıyla ulaştırma sektörü toplam salınımların tahminen yüzde 14'ünden sorumludur. Çelik üretimi ve petrokimyasal üretimi gibi sanayi işlemleri toplam sera gazı salınımlarının yaklaşık yüzde 21'ine sebep olmaktadır. Toplamda, fosil yakıtların doğrudan veya dolaylı kullanımı sera gazı salınımlarının yaklaşık üçte ikisine neden olmaktadır (Sachs, 2019, s. 316).

“Tarımsal alanın genişlemesi, besi hayvancılığı için arazi ihtiyacı, mera bozulumu, enerji ve madencilik, ahşap sanayisinin artan talepleri gibi sebeplerle yoğunlaşan ormansızlaşma ve orman bozulumu kaynaklı sera gazı salınımları, iklim değişikliğine sebep olan küresel salınımların %17-18'inden sorumludur” (SKD Türkiye, t.y, s. 76). Ayrıca ormanları yok etmenin küresel ısınmayı nasıl etkilediğini İngiliz bilim adamı James Lovelock şöyle açıklar;

Örneğin yağmur ormanları, morötesi ışımanın dünyaya ulaşıp onu ısıtmasına izin vermayarak gelen mor ötesi ışımayı yeniden uzaya yansıtan yoğun bir bulut örtüsünün varlığını sürdürmesini sağlayarak gezegenin serin kalmasına hizmet etmektedir. Amazon (insan kaynaklı iklim değişikliği nedeniyle) kurursa veya tarla açma amacıyla ormanın yok edilmesi sonucunda ortadan kalkarsa, Amazon'un bulut örtüsü de küçülecek, dolayısıyla bu durum dünyanın yansıtabilirliğini (albedo) değiştirecek ve gezegeni daha da ısıtarak potansiyel olarak büyük bir geri beslemeye sebep olacaktır (Sachs, 2019, s. 429).

Orman arazilerinin yok olması aynı zamanda diğer türlerin de yaşam alanının yıkımına sebep olmaktadır. “Dünyadaki bitki ve hayvan türlerinin % 70'inin ormanlık alanlarda yaşadığı tahmin ediliyor. Ormansızlaşma Bu türlerin yok olmasıyla da sonuçlanabiliyor” (SKD Türkiye, t.y, s. 32).

Ayrıca tarımsal üretimde kullanılan ot öldürücüler ve diğer tarım ilaçları da çevreye zarar veren kimyasallar arasındadır. Tarım uygulamalarının çevre üzerindeki bir diğer olumsuz etkisi de azot döngüsüdür. Bitkilerin büyümesi için protein ve aminoasitleri içeren madde azottur. “Azot tarım ürünleri için kritik bir makro besindir. Öte yandan azotlu gübrelerin yoğun kullanımı (yeşil gübrelerde de, kimyasallarda da) çevredeki azot akışının yoğunluğunu değiştirerek ekosistemlere büyük zarar vermektedir” (Sachs, 2019, s.315).

Tüm bu kimyasal azota tarlalarda kullanılıncı ne olmaktadır? Su kaynaklarına karışmakta ve havaya yükselmekte, rüzgarlarla rüzgar yönündeki toprağa ve suya taşınmaktadır. Reaktif azot su kaynaklarına nitrat biçiminde girdiğinde, su kaynakları ve ekoloji için büyük bir tehlike yaratmaktadır. Reaktif azotun bir bölümü nehirlerle ve denize karışmakta, bu akıntı yönündeki haliçlerde alg patlamalarına ve azotlanmaya yol açmaktadır. Bir bölümü atmosfere karışmakta ve bu N₂ biçiminde değil, bir sera gazı olan N₂O biçiminde olmaktadır (Sachs, 2019, s. 319).

Tarım ve gıda üretimi dünyanın sınırlı kaynaklarını tüketmekte ve çevresel bir çok soruna yol açmaktadır. Dolayısıyla günümüzdeki tarım uygulamaları sürdürülebilir değildir. İklim değişikliği açısından bakıldığında ise sıcaklık artışının tarım ürünlerini etkilediği görülmektedir. Bunun sonucunda oluşan kuraklık, fırtınalar, beklenmedik sel felaketleri sebebiyle tarım üretimi zarar görmektedir. Bugünlerde kuraklıktan dolayı dünyanın birçok yerinde kıtlık yaşanmaktadır. Ayrıca sıcaklığın artmasıyla tarım ürünleri daha çok sulama gerektirir. Tarımda su kullanım oranı yüksek olmasına rağmen küresel ısınma nedeniyle daha fazla sulama ihtiyacının oluşması tatlı su kaynaklarının tükenmesi anlamına gelmektedir. “İnsanların kullandığı tatlı suyun yaklaşık yüzde 70’i tarımda, sadece yüzde 10’u evsel kullanımda, geriye kalan yüzde 20 civarı da endüstriyel süreçlerde kullanılmaktadır” (Sachs, 2019, s. 316).

Eğer küresel ısınma durdurulmaz ve gerekli önlemler alınmazsa geri döndürülemez büyük felaketlerin meydana geleceği tahmin edilmektedir. “Sanayi öncesi ortalama sıcaklıkla karşılaşıldığında yüzyılın sonundaki sıcaklık artışı 4-7 °C’ye dek çıkabilir” (Sachs, 2019, s. 370). Dünyanın 4 °C veya daha fazla ısının sonucunda; toprak nemi kaybolacak, büyük ısı dalgaları, kuraklıklar, seller gibi aşırı olayların artacağı düşünülmektedir. “Küresel ısınma, iklimsel değişimlerle kasırgalara, yıldırımlara, hortumlara ve seller gibi şiddetli hava olaylarına neden olacağı gibi, kuraklıklara ve çölleşmelere de neden olmaktadır. Kuraklık ve çölleşmeler ise su kaynaklarının tükenmesine ve su sorununun ortaya çıkmasına neden olmaktadır” (Arı, 2019, s. 130). Sachs (2019, s. 371), kutuplardaki buz tabakaları erir ya da kısmen parçalanarak okyanusa karışırsa okyanus suyunun kabarması deniz seviyesi yükselişine ek olarak daha da fazla yükselmesine sebep olacağını tahmin etmektedir. Bu durumda kıyı kentleri sular altında kalma tehlikesi yaşayacaktır. Ayrıca kıyı ovaları da deniz seviyesi yükselmesinden dolayı kullanılamaz hale gelecektir. İklim değişikliği ekonomi, doğa, ekosistemler, ve gıda güvenliği açısından yıkıcı bir etkiye sahiptir.

Kaynaklarda atmosferdeki CO₂ artışının okyanus asitlenmesine sebep olduğu söylenmektedir. “Okyanus daha asidik hale geldiği için de kabuklular gibi hayvan yaşamının temel sınıfları, ıstakoz ve yengeçler gibi dış kabuklu hayvanlar, bazı mikroskobik plaktonlar ve deniz ekosistemleri açısından hayati önem taşıyan mercan resifleri; bunların hepsi tükenme tehlikesiyle karşı karşıyadır” (Sachs, 2019, s. 376).

Dünya devletleri de iklim krizine çare üretmek amacıyla küresel bir mücadele sürdürüyor ve bunu Birleşmiş Milletler sözleşmelerinden İklim Değişikliğiyle Mücadele Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) çatısı altında ve 2016'da resmen yürürlüğe giren Paris Anlaşması kapsamında yürütülüyor. Ülkeler sözleşme ve anlaşma kapsamında insan kaynaklı sera gazı salınımlarının azaltımı (mitigation) ve iklim değişikliğinin etkilerine adaptasyon (uyum) için mücadele ediyor (SKD Türkiye, t.y, s. 30).

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının yayınladığı Paris Anlaşması maddelerine göre; küresel ısınmayı sanayi devrimi öncesine göre 2 °C'nin altında tutmak ve hatta 1.5 °C ile sınırlamayı hedeflemektedir. Sözleşmenin başlıca iki temel amacı vardır. Bunlardan birincisi; insan kaynaklı sera gazı salınımlarını azaltarak iklim değişikliği üzerindeki baskıyı hafifletmektir. İkinci amaç ise; iklim değişikliğinin sonuçlarına karşı daha güvenli ve etkili yaşamaya hazırlanarak uyum sağlamaktır. Bu anlaşma aynı zamanda 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi çerçevesinde de geleceğe daha sağlıklı bir dünya bırakmak adına önem taşır (<https://iklim.csb.gov.tr/paris-anlasmasi-i-98587>).

Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli, iklim değişikliğinin ekosistemlere ve türlere yönelik olumsuz etkilerinin giderek artacağını, buğday, mısır ve pirinç gibi temel tarım ürünlerinin üretiminde düşüşe neden olacağını, gıda güvenliği açısından riskler barındırdığını, özellikle yarı kurak ve kurak bölgelerde yerüstü ve yeraltı su kaynaklarında azalmaya yol açacağını, halk sağlığını olumsuz etkileyeceğini ve ekonomik büyümeyi yavaşlatacağını belirtiyor. ...İklim değişikliğine uyum stratejilerinin oluşturulup eylemlerin hayata geçirilmesi, bu etkilerin en aza indirilmesi için hayati önem taşıyor (SKD Türkiye, t.y, s. 26).

İklim değişikliği ile mücadelede sera gazı salınımının hafifletilmesi önceliklidir. En çok sera gazı salınımı fosil yakıtlara dayalı enerji kullanımından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle öncelikle fosil yakıt kullanımının azaltılması için rüzgar, güneş, jeotermal, hidroelektrik, nükleer enerji gibi sıfır emisyonlu enerji kullanımına geçilmesi gerekmektedir. “Küresel sera gazı emisyonlarının %76'sı sanayi, ulaşım, binalar ve ısı üretimi sektörlerinden kaynaklanıyor. Veriler 2000-2010 yılları arasındaki emisyon artışının % 88'inin bu sektörlerden kaynaklandığını gösteriyor” (SKD Türkiye, t.y., s. 31). Sachs (2019, s. 382)'a göre; enerji verimliliği açısından yasal düzenlemelerle buzdolabı veya klima gibi ürünlerde belli standartlar getirilebilir. İçten yanmalı motorlar yerine elektrikli motorlar tercih edilebilir.

Dünya nüfusunun büyük çoğunluğu kentlerde yaşamaktadır ve çevresel konulara karşı hassastır. Hava ve su kirliliği, bulaşıcı hastalıkların yayılması, kuraklık, sel aşırı fırtınalar gibi afetlerin yıkıcı etkisi kentlerde çok daha büyük olabilmektedir. Ayrıca enerji tüketimi açısından da yoğunluk kentlerdedir. Bu nedenle Paris Anlaşmasında da olduğu gibi iklim değişikliği ile mücadele konusunda kentler öncelikli olarak ekolojik ayak izini küçülterek

sera gazı salınımını hafifletmelidir. Sonrasında ise değişen çevre şartlarına uyarlanmak zorundadır.

Kent altyapısı; yol ağları, toplu taşıma, enerji, su ve kanalizasyon, atık yönetimi açısından önemlidir. Kentlerin tasarımları enerji verimliliğine göre düzenlenebilir. Yapı malzemesinin kalitesi, yalıtım, havalandırma, ısıtma ve serinletme sistemleri ve kullanılan enerji kaynaklarının türleri enerji tasarrufu sağlayabilir. İş, okul, sosyal aktivite ortamları birbirine yakın mesafede yüksek yoğunluklu yaşam alanları teşvik edilirse kişi başına düşen karbon salınımı ve ekolojik ayak izi azaltmada oldukça etkili olabilir.

Dünyanın sınırlarının aşılması iklim değişikliği, ormansızlaşma, su kaynaklarının azalması dahil birçok yolla gerçekleşmektedir. En önemlilerinden biri de biyoçeşitlilik kaybıdır. “Biyolojik çeşitlilik, bir alandaki ekosistemlere ait organizmalar arasındaki çeşitlilik ve bunların yaşam şekilleri arasındaki farklılığın ölçüsüdür” (Ünal, 2019, s.226). Biyoçeşitlilik ekosistemlerin işleyişi açısından önemlidir. “Ekosistem canlı cansız varlıkların birbirleri ile etkileşim içinde dengede oldukları doğal bir sistemdir” (Fettahlioğlu, 2019, s. 96). Ekosistemlerin işleyişi dünyanın düzenini etkilemektedir. “Örneğin insan kaynaklı iklim değişikliği sonucunda büyük bir değişim yaşıyorsa, bunun dünyanın geçirdiği yağış, rüzgar, okyanus sirkülasyonu, kimyasal değişimler ve çeşitli başka uzun mesafeli etkileşim süreçleri yoluyla diğer ekosistemler üzerine etkileri çok büyük olabilir” (Sachs, 2019, s. 408).

Sachs (2019, s. 408), ekosistemlerin gıda, tatlı su, yakıt gibi doğrudan insanların ihtiyaçlarını sağlayan bir yönü vardır. İklim, su, azot, oksijen akışı, sel kontrolü gibi düzenleyici işlevi olduğunu ve ayrıca tarımsal verimlilik için besin döngüsü ve bitki zararlılarını düzene sokması açısından da ekosistemler hayati önem taşıdığını söylemektedir. “Biyoçeşitliliğin önemi, yalnızca hayatın temeli olduğu gerçeğine değil, insanlığa ekolojik, ekonomik, kültürel, manevi ve diğer pek çok açıdan sağladığı faydalara da dayanıyor. Biyoçeşitliliğe ve korunmasına atfedilen önem de biyoçeşitliliğin sağladığı bu hizmetler üzerinden açıklanıyor” (SKD Türkiye, t.y., s. 27).

BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi 10. Taraflar Konferansı’nda kabul edilen ve 2011-2020 yıllarını kapsayan Aichi Biyoçeşitlilik Hedefleri ile farklı ülkelerin kendi kaynakları ve koruma imkanları doğrultusunda uygulayabileceği ortak bazı hedefler ortaya konuyor. BM Biyoçeşitlilik On yılı olarak kabul edilen bu süreçte tüm dünyada Biyoçeşitlilik Strateji Planı’nın uygulanması için faaliyetlerine devam ediyor (SKD, t.y., s. 27).

1.2.2. Yenilenebilir Enerji, Atık Yönetimi ve Geri dönüşüm

Dünyada üretimin devam etmesi, artan insan nüfusunun ihtiyaçlarının karşılanması ve gezegenin sınırlı kaynakları düşünüldüğünde en temel sorunun enerji kaynakları olduğu görülmektedir. Üretim enerjiye dayalıdır. Enerji olmazsa üretim de yapılamaz. Sürdürülebilir bir dünya için öncelikli sorunlardan biri bu nedenle enerji kaynaklarıdır. Sürekli artan nüfus ve büyüyen ekonomilerden dolayı gelecekte daha da fazla enerji kaynaklarına ihtiyaç duyulacaktır. Sachs (2019, s. 381)’a göre; enerji kaynakları fosil yakıtlardan elde edilen geleneksel yöntemlere dayalı olmamalıdır. Atmosferdeki sera gazı emisyonlarını güvenli seviyede tutmak için yenilenebilir ve temiz enerji sistemlerine geçiş yapmak gerekmektedir.

“Yenilenebilir enerji kaynakları; tükenmeyen, gelecekte de var olacak olan ve uzun sürede kendisini yenileyebilir enerji kaynakları iken, yenilenemez enerji kaynakları ise sürdürülebilir olmayan, gelecekte mutlaka tükeneceği öngörülen kaynaklardır” (Semiz, 2019, s.195). Yenilenebilir enerji, devam eden doğal süreçlerdeki var olan enerji akışından elde edilen enerji olarak tanımlanabilir. Önemli olan enerjinin doğal süreçlerden sağlanması ve tüketildiği hızdan daha yüksek bir hızda yenilenmesidir. “Uluslararası Enerji Ajansı, yenilenebilir enerji kaynaklarını biyoenerji, güneş enerjisi, jeotermal enerji, hidroelektrik enerji, okyanus enerjisi, ve rüzgar enerjisi olarak sıralıyor” (SKD, t.y., s. 89).

“Güneş Enerjisi, güneşin çekirdeğinde yer alan füzyon süreci ile açığa çıkan ışıma enerjisi olarak tanımlanıyor. Bu enerjinin dünyaya gelen küçük bir bölümü dahi, küresel enerji tüketiminin 2850 katı. Bilinen neredeyse bütün enerji kaynaklarının temelinde güneş enerjisi yatıyor” (SKD, t.y., s. 69). “Fosil yakıtlara alternatif olarak güneş enerjisi ısıtma ve elektrik ihtiyacını karşılayan temiz, çevre dostu bir enerji kaynağıdır” (Semiz, 2019, s.202).

“Rüzgar enerjisi rüzgarın kinetik enerjisinin mekanik enerjiye dönüştürülerek rüzgar türbinlerinin çalıştırılması ile elde edilen enerji çeşididir (Aktaran: Semiz, 2019, s. 200). “Rüzgar enerjisi; rüzgar türbinine elektrik yaratmak için elektromanyetik indüksiyon (manyetik alanda bakır gibi iletken bobin halinde bir malzemenin döndürülmesi) kullanılır” (Sachs, 2019, s. 384). Rüzgar enerjisi gemi yelkenleri, yel değirmenleri gibi

mekanik enerjiye dönüştürülebilir yada elektrik elde edilebilir. Tarihte uzun yıllardan beri rüzgar enerjisinin çeşitli şekillerde kullanıldığı bilinmektedir. Danimarka elektrik enerjisi ihtiyacının neredeyse yarısını rüzgar enerjisinden karşılamaktadır. Rüzgar Enerjisi elde etmenin maliyeti düşüktür ve bu yüzden son zamanlarda daha çok tercih edilmektedir. “Rüzgar enerjisi birçok rüzgarlı yerde şimdiden fosil yakıtlarla maliyet rekabetine girmiştir” (Sachs, 2019, s. 384).

“Hidro enerji suyun potansiyel enerjisinin kinetik enerjiye dönüştürülmesi ile sağlanan enerji çeşididir. Hidroelektrik santrallerinden enerji üretimi suyun akışıyla doğru orantılıdır. Suyun potansiyel enerjisini kullanarak mekanik enerji sağlayan türbinler döndürülür ve elektrik üreten jeneratör çalıştırılır” (Aktaran: Semiz, 2019, s.199). Hidroelektrik enerjisi bugün itibariyle, küresel birincil enerji talebinin %3,9’unu, elektrik üretiminin ise %16,6’sını karşılıyor. Toplam yenilenebilir enerji üretiminin %70’i hidroelektrik santrallere dayalı (SKD Türkiye, t.y., s. 69). Yenilenebilir bir kaynak olarak hidroelektrik santraller iklim değişikliği ile mücadele açısından önemli bir seçenek olmakla beraber inşaat ve işletme süreçleri iyi planlanmazsa çevreye geri dönüşü olmayan zararlar verebilmektedir. “Sürdürülebilir hidroelektrik üretim sürecinde dengeli bir planlama, sosyal ve çevresel etkilerin bertaraf edilmesi için en üst düzeyde önlemlerin alınması gerekmektedir” (SKD Türkiye, t.y., s. 70).

Jeotermal, yer kabuğunun çeşitli derinliklerinde birikmiş ısınn oluşturduğu kimyasallar içeren sıcak su, buhar ve gazlardır. Bu kaynaklardan, elektrik enerjisi üretimi, ısıtma soğutma sistemleri, endüstri, tarım, balık yetiştiriciliği gibi çeşitli şekillerde enerji elde edilerek yararlanılmaktadır. “Jeotermal enerji doğalgazın onda biri, kömürün ise yirmide biri oranında sera gazı emisyonuna neden oluyor. Dolayısıyla iklim değişikliğiyle mücadele hedefleri altında jeotermal enerjiye de önemli bir rol biçiliyor” (SKD Türkiye, t.y., s. 73).

“Biyoenjerji, en genel anlamda biyolojik kaynaklı maddelerden elde edilmiş yenilenebilir enerji olarak tanımlanır. Mısır, şeker kamışı ya da şeker pancarı gibi enerji bitkileri, odun, odun atıkları, hayvansal ve tarımsal atıklar ve diğer atık yığınlarındaki organik öğeler biyokütle olarak adlandırılır” (SKD Türkiye, t.y., s. 64). Petrol ve kömür gibi güneş enerjisinin depolanmış halidir ve bitkileri fotosentez aracılığı ile tutarlar. “Biyogaz, organik atıkların oksijensiz ortamda fermentasyonu sonucu elde edilen içeriğinde %60-70

oranında metan, %30-40 oranında karbondioksit gazı ve az miktarda sülfür, hidrojen, karbonmonoksit ve azot gazı bulunan renksiz, yanıcı bir gaz karışımıdır”(Aktaran: Semiz, 2019, s. 205). Biyo yakıtların içerisindeki karbon, bitkilerin havadaki karbondioksiti parçalaması sonucu elde edildiği için biyo yakıtların kullanılması karbondioksit artışına sebep olmaz. “Biyokütle enerjisi temiz, çevre dostu bir enerji çeşididir” (Aktaran: Semiz, 2019, s. 205). Bu nedenle petrol bağımlılığını azaltma ve iklim değişikliği ile mücadelede önemli enerji kaynaklarından biridir.

(Uluslararası Yenilenebilir Politika Ağı) hesaplamalarına göre 2014 yılında küresel nihai enerji tüketiminin %19,2’si yenilenebilir kaynaklardan karşılandı. Yenilenebilir kaynaklarla üretilen enerjinin %54’ü güneş, rüzgar, hidroelektrik gibi modern yenilenebilir teknolojilerden, %46’sı ise geleneksel biokütleden (ısınma veya yemek pişirme için odun yakılması vb.) sağlandı. ... 2015 yılında küresel ölçekte elektrik enerjisi üretiminin %23,7’si yenilenebilir kaynaklardan elde edildi. Yenilenebilir enerjiden elektrik üretiminde hidroelektriğin payı %70, rüzgarın payı %16, biyoenerjinin payı %8, güneş enerjisinin payı ise %5 oldu. Elektrik üretiminin %75’inden fazlası yenilenebilir olmayan kaynaklardan karşılanıyor olsa da, yenilenebilir kaynakların payında hızlı bir artış göze çarpıyor. 2015 yılında küresel elektrik üretimi kurulu gücündeki artışın %60’ı yenilenebilir enerjiye dayalı olarak gerçekleşti (SKD Türkiye, t.y., s. 83).

Enerji verimliliği ve temiz enerji kullanımı iklim değişikliğiyle mücadelede önemli rol oynasa da etkisi azımsanmayacak diğer bir konu da geri dönüşüm ve atık yönetimidir. Artan üretim ve tüketim doğrultusunda çöp miktarı da artmaktadır. “Dünyada günde 300 milyon tondan fazla nesne çöpe gider. Atık nesnelerin %46’sı, meyve kabukları gibi organik atıklardır. Bunu %17 kağıt, %10 plastik, %5 cam, % 4 metal ve %18 oranında eski kıyafetler, kauçuk, elektronik atık gibi malzemeler izler” (Ateş, 2017, s. 6). Çöpe atılan birçok şey aslında potansiyel geri dönüşüm, endüstriyel işlem ve enerji kaynağı olarak yeniden kullanılabilir.

Sürdürülebilirlik açısından sadece üretim süreçleri değil tüketim ve tüketimden sonrası da önemlidir. Kullanım dışı kalan dönüştürülebilir atık malzemelerin geri dönüşüm yöntemleri ile üretim sürecine tekrar kazandırılması gerekmektedir. Geri dönüştürülebilir malzemeler tekrar ham madde olarak kullanılabilirse, doğadan yeniden hammadde çıkarma ihtiyacı doğmaz. Geri dönüşümden elde edilen malzeme endüstriyel işlem sayısı azaldığı için enerji tasarrufu da sağlayarak çevreye verilen zarar azaltılmış olur. Ayrıca katı atık miktarının azalması çevresel kirliliği önler.

Daha öncede bahsedildiği gibi kentler nüfus yoğunluğunun çok olduğu yerlerdir. Dolayısıyla büyük çöp sahalarına sahiptir. Uzmanlar büyük çöp alanlarını hem ekonomik hem de çevresel bakımdan kayıp olarak görmektedir. Kentlerde enerji verimliliği ve

karbon ayak izini küçültmek açısından atık yönetimi de önemli konulardan biridir. Son yıllarda dünyada birçok kent farklı geri dönüşüm yöntemleri uygulamaya başlamış ve atıklardan enerji elde eden sistemler kurmuştur. “ABD’de 86 tesis çöpleri yakarak 2 milyon eve enerji sağlıyor. Avrupa’da 400, Çin ve Japonya’da 300 tesis bulunuyor. Çöpleri çevreye zarar vermeden yok etme konusunda en ileri ülke İsveç’tir. İsveç çöpleri yakarak 250 bin eve elektrik, bir milyona yakın eve ısıtma sağlar (Ateş, 2017, s. 8). Ayrıca Ankara’da da sera gazı salınımını düşürecek, malzeme ve enerji akışını çok daha verimli kullanacak, sürdürülebilirliğe örnek bir tesis inşa edilmiştir.

Türkiye’de Ankara’daki tesis atıkları plastik, organik, metal şeklinde ayırmaktadır. Çöplerin bir kısmı gübreye çevrilmekte, bir kısmı sanai işlemlerden geçirilerek geri dönüşüme uğratılmaktadır. Organik atıklar büyük bir biyo sindireç birimine koyularak burada bakteriyel hareket yoluyla ayrıştırılmakta, serbest kalan metan büyük depolama tanklarında toplanarak elektrik üretiminde kullanılmaktadır. Elektrik kent şebekesine aktarılmakta, metan yanmasından doğan ısı ise biri gıda maddeleri yetiştirilen seraları, diğeri perakende satış yapılan yeni bir alışveriş merkezini ısıtmak üzere iki boruya aktarılmaktadır. ...Kısacası, eskiden berbat kokan zehirli çöp sahası olan yer, artık karlı bir geri dönüşüm işletmesi ve çöpten enerji elde etme alanıdır (Sachs, 2019, s. 346).

1.2.3. Sosyal Kapsayıcılık

Yoksulluk, yaşamak için gerekli ihtiyaçlara sahip olmamak anlamına gelir. Ancak aşırı yoksulluk, yiyecek, su, sağlık, enerji, eğitim ve geçim kaynağı gibi temel insani ihtiyaçların karşılanmaması demektir. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri yoksullar yada görece yoksulluk içinde olanlar için bir umut kaynağıdır.

Birleşmiş Milletler düşük gelirli ülkeler kategorisi içinde bir alt kategori daha oluşturarak daha çaresiz durumda olan ülkeleri belirlemeye çalışmıştır. Bu alt gruptaki ülkeler sadece yoksul değil; aynı zamanda hastalık, eğitim, sosyal istikrar yönünden çok zayıf ve sel, kuraklık, çatışma, şiddet gibi konularda daha korunmasızdırlar.

Yoksulluğun coğrafi, jeopolitik, politik, kültürel veya kötü yönetimden kaynaklı, birçok sebebi olabilir. Yoksulluk hastalığa ve eğitimsizliğe yönlendirir. Hastalık ve eğitimsizlikte daha çok yoksulluğa sürükler. Bu döngü kırılmazsa yoksulluk devam eder ve dünyaya hem ekonomik hem çevresel hem de insani boyutta zarar verir. Örneğin; yoksul bir toplumda sağlık hizmetlerine ulaşamadıkları için anne ve bebek ölüm oranlarının yüksek olduğu ifade edilmektedir. Bu toplumdaki insanlar en azından bir çocuğun hayatta kalabilmesi için çok sayıda çocuk sahibi olurlar. Zaten yoksul olan ebeveynler çok sayıda çocuğun sağlığı ve eğitimi için gerekli sermayeyi sağlayamazlar. Kız çocukları erken yaşta evlendirilir. Erken yaşta doğum yapmaya başlayan bu kız çocukları, çok sayıda çocuk sahibi olurlar ve

iyi bir yaşam için gerekli becerileri olmadan çocuklarını da muhtemelen yoksulluk içinde büyütürler. Nesilden nesile bu yoksulluk sarmalı böylece devam edip gider. Kız çocukları eğitime devam ederse, daha geç evlenecek, daha az çocuk sahibi olacak ve aynı zamanda işgücüne yönelerek topluma katkı yapacaktır.

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında yoksul aileler içinde doğmuş çocuklar da dahil herkesin yoksulluktan kurtulma şansına sahip olması amaçlanmaktadır. Ekonomik kalkınma; yoksulluğa sağlık hizmeti, eğitim, temizlik, ulaşım ve geçim kaynaklarına erişilebilirlik sağlar. “Yüksek doğurganlık hızından düşük doğurganlık hızına geçiş yapmış ülkeler ekonomik kalkınmada avantaj sahibi olurken, çok yüksek doğurganlık hızına sahip ülkelerin ekonomik büyümesi çok daha az olma eğilimindedir” (Sachs, 2019, s. 123). Dolayısıyla ekonomik kalkınma ve yoksulluğu aşabilmek için doğurganlık hızının düşürülmesi gerekmektedir. Ayrıca; iklim değişikliğinden dolayı tarım sektöründeki zorlanma, tatlı su kaynaklarının azalması, ilerde yaşanabilecek gıda krizi, kuraklıklar gibi çevresel sorunlar düşünüldüğünde de nüfus artışının; dünyanın ve insan yaşamının sürdürülebilirliğini olumsuz etkilediği görülmektedir.

Bin Yıl Kalkınma hedefleri aracılığıyla, yoksul ve korunmasız insanlara yardım etmek ve farkındalık kazandırmak için hükümetlere, iş dünyasına, toplumlara, ailelere, akademisyenlere, bireylere çağrıda bulunulmuştur. Bunun sonucunda 1990’lardan bu yana iyileşmeler yaşanmıştır ancak hala yoksulluk ve hastalıktan mustarip pek çok insan vardır.

Bin Yıl Kalkınma hedefleri yoksulluğu bitirmeyi amaçlarken 8 hedeften 3’ü çocuk ve anne ölümlerini azaltmak, HIV/AIDS ve sıtma dahil olmak üzere salgın hastalıkların kontrol altına alınmasıyla ilgilidir. Sağlık, sadece insan hakları açısından değil toplumun geri kalanına yayılması açısından da ciddi bir tehdittir. Bu tür salgınların yayılması bir toplum için zaman, para, sebep olduğu ölümler düşünüldüğünde önemli bir kayıptır. Ayrıca yüksek hastalık yükü, iş gücü potansiyelini düşürerek yoksulluk ve açlığı daha da artırmaktadır.

Sürdürülebilirlik ve ekonomik kalkınmada devletler önemli rol oynamaktadır. Altyapı, su, kanalizasyon, sağlık hizmetleri, eğitim gibi hizmetleri sağlamak açısından devletlerin ve uygulanan politikaların hayati önemi vardır. Etkili bir yönetim ile en fakir kesimler dahil olmak üzere herkese fırsat eşitliği sağlaması ve desteklemesi yoksulluktan kurtulmayı mümkün kılmaktadır. Her çocuğun sağlık, beslenme, eğitim ve becerilerini geliştirme

konusunda desteklenmesi nesiller arası yoksulluk sarmalının kırılmasına yardımcı olacaktır.

Yoksulluğu sona erdirmek için sağlık hizmetine erişimin desteklenmesinin yanı sıra eğitim desteği de gerekmektedir. Bazı uzmanlar yol, su, ulaşım gibi yatırımların olumlu yönde geri dönüşü olduğu gibi insanların sağlığına ve eğitimine yapılan yatırımı da beşeri sermaye olarak görmektedirler. Sağlıklı ve eğitilmiş insanların kendilerine ve topluma katkısının büyük olacağını düşünmektedirler.

Sürdürülebilir kalkınma çözümleri içinde çocuk ölümlerinin azaltılmasından başlayarak çocuklarda erken öğrenmeyi ve beyin gelişiminin desteklemek amaçlı okul öncesi eğitime önem verilmeye başlanmıştır. Çocuklar arasındaki eşitsizliğin azaltılması için her çocuğa güvenli çevre, sağlık bakımı, beslenme, okul öncesi eğitim, ve bilişsel gelişiminin desteklenmesi gerekmektedir.

Önde gelen ekonomi bilimcilerden Nobel ödülü sahibi James Heckman kariyeri boyunca beşeri sermayeye yatırım yapılması konusunu çalışmıştır. ...Erken yaşlarda yapılan yatırımın getirisi, kesinlikle okul öncesi yaşlarda en yüksek seviyededir. Çocuk iki yaşındayken beşeri sermaye yatırımında kaybedilen bir yıl, aynı yatırımın çocuk altı yaşındayken yapılmasıyla telafi edilmemektedir. Yatırımlar beyin oluşum yıllarında, kişiliğin erken gelişimi ve erken sosyalleşme, öğrenme becerileri ve kavrayış ve akademik yeterliliğin beslenmesinde ve fiziksel gelişimin belirleyici aşamasında yapıldığında getiriler çok yüksektir; sonradan yapılan yatırımlar hiçbir biçimde bu erken müdahalenin yerini tutmamaktadır (Sachs, 2019, s. 241).

Okul öncesi eğitime yatırım yapmak sadece eşitsizliği ortadan kaldırmaya yardımcı olmaz aynı zamanda suça eğilimli insanların sayısı azalır ve adalet sistemine harcanan maliyet düşer. Üretken ve sosyal becerileri yüksek bireyler yetişmiş olur.

Bin Yıl Kalkınma hedeflerinde herkesin ilköğretime ulaşabilmesi çağrısında bulunulmuş ve bu yüksek oranda başarı sağlanmıştır. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde herkese ortaöğretim sağlanması bunun yanında mesleki becerilerin geliştirilmesi ve yaşam boyu eğitim amaçlanmaktadır. İçinde bulunduğumuz çağın gereklerinden biri de sürekli gelişmektir.

Ülkeler arasında olduğu gibi ülke içinde de yaşam standartlarında eşitsizlikler olabilmektedir. Sanayi ve teknolojik gelişmelerin olduğu günümüz şartlarında eğitim düzeylerindeki farklılıklar gelir eşitsizliği yaratabilmektedir. Cinsiyet, ırk, din, etnik köken gibi konularda yapılan ayrımcılık eşitsizliğe sebep olabilmektedir. Sürdürülebilir kalkınma

hedefleri doğrultusunda her türlü eşitsizliğin ortadan kaldırılması için bunun nedenlerinin araştırılması ve çözüm üretilmesi önem taşımaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitliği sürdürülebilirliğin gerekliliklerinden biridir. Doğurganlık ve eğitim konusunda olduğu gibi cinsiyet eşitliği ve kadın yaklaşım konusunda ayrımcılık yapılmaktadır. Fakat kadının toplumdaki rolü ülkelerin ve bulundukları toplumun gelişmesinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Doğurganlık oranının yüksek veya düşük olması, eğitim düzeyi, üretime katkısı ve dolaylı olarak yetiştirdiği çocukların topluma kazandırılmış olması açısından bir çok bakımdan etkilemektedir. Bir toplumda kadınların etkin rol almaması, kısıtlanması demek o ülkenin gelişme potansiyelinin yarı yarıya düşmesi demektir. Sürdürülebilir kalkınma, genç kızları ve kadınları daha fazla eğitim almasını ve böylece emek piyasasında yer almasını istemektedir. Fırsat eşitliği tıpkı erkek çocukları ve erkeklerde olduğu korunmalıdır. Bin Yıl Kalkınma hedefleri kapsamında kız ve erkek çocukları arasındaki okullaşma oranı önemli ölçüde azalmıştır. Ayrıca kadınların siyasette etkin bir şekilde yer almaları fikirlerin ve politikaların üzerinde artı değer yaratacaktır. Son olarak kadınların çeşitli sebeplerle dünyanın birçok yerinde şiddete maruz kalmaktadır. Kadınlara uygulanan şiddete karşı mücadele UNICEF ve Birleşmiş Milletler kurumları bu konuda bazı girişimlerde bulunsa da gerekli çalışmalar hem bireysel hem de yasal olarak devam etmelidir.

1.3. DÜNYADA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE ÇEVRE EĞİTİMİ

İklim değişikliği, sel, kuraklık, kıtlık, yoksulluk, hastalık, eşitsizlik gibi sürdürülebilirlik kavramının kapsadığı bütün konular küresel bir etkiye sahiptir. Sorunlar bütün dünyayı ilgilendirdiği gibi çözüm arayışları ve eylem planları da herkesi kapsamaktadır. 195 ülke 17 ana hedef ile 2030 yılına kadar bu konudaki çalışmalarına devam etmektedirler.

Çevre sorunlarının artık ülkeler tarafından kabul edilmeye başlandığı 70'li yıllarda çevre eğitimiyle ilgili programlar geliştirilmeye başlanmıştır. İklim değişikliği ile ilgili bireylerin farkındalık kazanması, olumlu yönde davranış değer ve tutum değişiklikleri geliştirilmesi amacıyla 1972 yılında Stockholm'de Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansında çevre eğitimi konusu gündeme gelmiştir. Bu konferans sayesinde çevre eğitimi ve bilinci kazandırmak uluslararası bir boyut kazanmıştır. Çevre eğitimi, bireylerde farkındalık sağlarken, iklim değişiminin neden olduğu çevresel ve ekonomik krizlere hazırlıklı

olmaları açısından da önemlidir. Aynı zamanda yaşanacak herhangi bir kriz anında donanımlı bireylere ihtiyaç duyulmaktadır. “Stockholm konferansının önerileri doğrultusunda UNESCO Çevre Dairesi 1975 yılında 136 üye ülkede, ‘Çevre Eğitimi İçin Kaynakların Değerlendirilmesi: Üye Devletlerin Gereksinimleri ve Öncelikleri’ başlıklı bir anket uyguladı” (Ünal ve Dımışk, 1999, s. 142). Bu çalışmanın amacı ulusal ve yerel düzeyde eksiklikleri belirleyerek çevre eğitiminin temellerini oluşturmaktır. “UNESCO ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı - UNEP işbirliğiyle Çevre Eğitim Programı - IEEP, 1975 yılında hayat buldu” (Ünal ve Dımışk, 1999, s. 142). “1977 yılında Tiflis’te UNESCO – UNEP işbirliğiyle Hükümetler arası Çevre Eğitimi Konferansı gerçekleştirilmiştir” (Çıbık, 2019, s. 286). Tiflis’te gerçekleştirilen Çevre Eğitimi Konferansında; çevreyi korumak ve iyileştirmek için bireylerin bilgi, değer yargısı, davranış biçimleri, sorumluluk ve beceri kazanmada desteklenmesi, çevre sorunları hakkında bilgi sahibi olunması, çevreyi koruma yönünde istekli olması, çevreyi korumak isterken tarihsel ve kültürel boyutlarının da göz önünde tutulması, çevre sorunlarına karşı sorun çözme becerisi kazanmaları amaçlamaktadır. Çevre eğitiminin okul öncesinden başlayıp ömür boyu süren bir eğitim olmasını ve disiplinler arası bir yaklaşımla sunulmasını önermektedir.

“1987 yılında Moskova’da gerçekleştirilen Uluslararası Çevre Eğitim ve Yetiştirme Kongresi’nde çevre eğitimini daha iyi hale getirmek için ihtiyaçlar ve öncelikler aranmıştır” (Çıbık, 2019, s. 287). “1992 yılında Rio de Janeiro’da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda IEEP, eğitime sürdürülebilir kalkınma boyutunu getirmekle görevlendirildi” (Ünal ve Dımışk, 1999, s. 143). Bu konferansta; o güne kadar oluşturulan çevre eğitimi çerçevesine sonraki nesillerin ihtiyaçları da göz önüne alınarak sürdürülebilir bir gelecek planı oluşturmak hedeflenmiştir. Bütün bu çabalara rağmen, iklim değişikliği ve çevresel sorunların hızla artması sonucunda farkındalık oluşturmak ve iklim krizine karşı uyum sağlayabilmek adına yeni bir eğitim programı daha oluşturulmuştur.

UNESCO, BM Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim On Yılı sürecinin (2005-2014) ikinci yarısında Sürdürülebilir Kalkınma Eğitiminin amiral gemisi programı olarak “Sürdürülebilir Kalkınma için iklim Değişikliği Eğitimi” programını başlatmıştır. ...Program özellikle bireylerin iklim değişikliğinin etkisini anlamasına ve iklim okuryazarlığını artırmaya yardımcı olmayı amaçlamaktadır. ...İklim değişikliğinin kapsamlı bir şekilde okul müfredatlarına entegre edilmesi iklim değişikliğini hafifletme ve iklim değişikliğinin uyum sağlama stratejilerine de katkı sağlayacaktır (Barak ve Gönencgil, 2020, s. 190).

Sürdürülebilirlik ve çevre eğitimi konusunda ulusal ve uluslararası düzeyde birçok farklı yaklaşım ve yöntemler uygulayarak çalışmalar devam etmektedir. Örneğin dünyada oluşan bu çevre bilinci ve hassasiyeti sonucu çevreci yani sürdürülebilir okullar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu tür okullar doğal kaynakları daha verimli kullanabilmeye yönelik bir alt yapıyla kurulmuşlardır. Fiziki olarak geri dönüşüm, atık yönetimi, yenilenebilir enerji gibi konuları uygulamaya özen göstermektedirler. Aynı zamanda uyguladıkları eğitim programlarında çevre bilincinin oluşması, sürdürülebilir bir çevre konusunda öğrencilerin bilgi becerini geliştirmeyi amaçlamaktadırlar.

“Bir okul kurumu her şeyden önce en somut yani fiziksel unsur olarak okulun binası ile tanımlanır. Görüldüğü gibi sürdürülebilirlik binalar düzeyinde de ele alınabilmektedir. Amerika’da yapılan çalışmalara göre binalar su kaynaklarının %12’sini kullanmaktadırlar. Binalar aynı zamanda sera gazı emisyonlarının %30’unu oluşturmaktadırlar. Aynı zamanda çöplerin %65’ini yaratmakta elektrik kaynaklarının %70’ini kullanmaktadırlar. Bununla birlikte “yeşil binalar” da denilen çevreci binalar Amerika’da %30 daha az elektrik kullanmakta, %30-50 daha az çöp oluşturmaktadırlar” (Önder ve Gülay, 2011, s. 44).

“2013 yılında güncellenen Avusturalya Ulusal Erken Çocukluk Eğitim Programı bir çok açıdan değerlendirildiğinde, çevre eğitiminin özellikle okul öncesine bütünleştirilmesine yönelik artan talep olduğunu ve birçok erken çocukluk eğitimi kurumunda sürdürülebilir okul girişimlerinin yaygınlaştığı görülmektedir” (Ahi ve Pamuk, 2019, s. 95). Dünyadaki farklı çevre eğitimi yaklaşımlarından bir örnekte Finlandiya’ya aittir.

“Eri-Helga tarafından 1980’lerin başında Finlandiya’da ortaya atılan yaklaşımı da “Sanat Temelli Çevre Eğitimi”dir”. Yaklaşımın temelinde, Finlandiya’da uygulanmakta olan sanat eğitiminin aslında çevreden ayrı olarak yürütülmediği ve çevre ile sürekli bir etkileşimin yaratıldığı görüşü bulunmaktadır. Sanat temelli olarak gerçekleştirilen çevre eğitiminin, öğrencilerin artistik ve yaratıcı bakış açılarını geliştirerek, gözlem, düşünme ve deneyim tarzının sanata dayalı olmasını sağladığı vurgulanmıştır. Aynı zamanda bilimsel ve sanatsal yaklaşımların bütüncül bir şekilde kullanılması söz konusudur (Aktaran: Kalburan, 2009, s. 29).

Sürdürülebilir okullar ve diğer çevre eğitimi için yapılan uygulamalara bakıldığında yöntemler deneyimleyerek ve öğrenme etrafında gelişmektedir. “Çocukların kendileri ve dünya ile ilgili öğrenme yöntemleri gözlem, manipülasyon (kullanma, çalışma), keşfetme, deneme ve yanılma, araştırma, yönlendirilen davranış, dönüşüm ve deneyimden oluşmaktadır” (Aktaran: Kalburan, 2009, s. 17). Çin’de uygulanan çevre eğitimindeki bir başka bakış da açısı şöyledir;

“Çin’de erken çocukluk dönemindeki çocuklar, fabrikalarda endüstriyel makine ile oluşan gürültü kirliliğini gözlemlemek ve ormanlardaki toprak kaybını incelemek gibi somut süreçler deneyimlemektedirler. Bu gerçek yaşantılar sayesinde, çocuklar çevre kirliliğinin ciddi ve zararlı etmenlerini fark etmenin yanı sıra insanoğlunun bu süreçteki önemli rolünü de anlamlandırmaktadırlar” (Aktaran: Ahi ve Pamuk, 2019, s. 97).

Sürdürülebilirlik ve çevre eğitimi kapsamında birçok model ve farklı uygulamalar görmek mümkündür. Küresel Sürdürülebilirlik hedeflerinde; ana hedefler esas alınmakla beraber her ülke kendi koşullarına, kültürüne, ekonomisine, coğrafyasının gerektirdiği şartlara göre plan ve program oluşturmaktadır. Örneğin iklim değişikliğinin ve çevresel sorunların etkisinin çok daha sert bir şekilde yaşandığı Kenya gibi kuraklık ve çölleşme gibi zorluklarla boğuşulan bir ülkede çevre eğitimi gelişmiş bir ülke ile aynı olması beklenemez. “Kenya’da hükümet desteği beklemeksizin yerel toplumların harekete geçerek, halkın ihtiyaçlarını karşıladığı rapor edilmiştir. Birçok ana okulu da ebeveynlerin okul için bir alan ve çocuklara bakacak birini bulmasıyla kurulmuştur” (Ahi ve Pamuk, 2019, s. 97).

1. 4. TÜRKİYE’DE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE ÇEVRE EĞİTİMİ

Türkiye 1970’lerden bu yana çevresel sorunlar ve sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıkma sürecinde yer almıştır. Türkiye’nin bu süreçlere katılımının sadece kendi yurttaşları açısından değil, bulunduğu coğrafya ve dünya için de büyük önem taşımaktadır. “17 adet Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi’nin sağlanması yolunda en son yapılan (2019) değerlendirmede Türkiye, değerlendirilen 162 ülke arasında 68,5 not ortalamasıyla 79. Sırada, orta sıralarda yer almakta, bu da Türkiye’nin Sürdürülebilir Kalkınma hedeflerine ulaşmada yüzde 68, 5 oranında başarılı olduğu göstermektedir” (Sachs, 2019, s. 13).

1972’de Stockholm İnsan Çevresi Konferansının Birleşmiş Milletlere üye ülkeler tarafından kabul edilmesiyle beş yıllık kalkınma planları uygulamaya başlamıştır. “Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu tarafından 1975-1995 yılları arasında uygulanan Uluslararası Çevre Eğitimi Programı’nın etkileri Türkiye’de de görülmüş fakat çevre eğitimi, Türkiye’deki eğitim programlarına on yedi yıl gecikmeli olarak yer almaya başlamıştır (Çabuk, 2019, s. 27).

“Çevre eğitimi, ülkemizde UNESCO ile başbakanlık Çevre Müsteşarlığı’nın 1990 yılında ortaklaşa düzenledikleri ‘Türkiye Çevre ve Öğretimi Ulusal Çevre Strateji ve Uygulama Planları Semineri’nde’ bireylerde çevre bilincinin geliştirilmesi, çevreye duyarlı, olumlu ve kalıcı davranış değişikliklerinin kazandırılması ve doğal, tarihi,, kültürel, sosyo-estetik değerlerin korunması, aktif katılımın sağlanması ve sorunların çözümünde görev alma şeklinde tanımlanmıştır” (Tutar ve Kurt, 2019, s. 160).

“Türkiye’de çevre eğitime yönelik etkin girişim ve somut kararlar, 3-4 Haziran 1992 tarihinde Rio’da yapılan toplantının ardından, 1994 yılında T.C. Başbakanlık DPT Müsteşarlığınca yayınlanan ‘Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’ ardından alınmıştır” (Ahi ve Pamuk, 2019, s. 101). Bu alınan kararların ardından çevre eğitime yaklaşım ve uygulama yöntemlerinin çerçevesi oluşturulmuştur. Bu doğrultuda sonraki beş yıllık kalkınma planları kapsamında da çalışmalar devam etmiştir. “Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Çevre konusu kapsamında bu planda “Çevrenin korunması ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı unsurlarını kapsayacak şekilde tasarlanmıştır” vurgusu yapılmıştır” (Çıbık, 2019, s. 291).

Ülkemizde çevre eğitimi okul öncesinden başlayarak yüksek öğretim seviyesine kadar her aşamada verilmektedir. “Okul Öncesi Eğitim Programı’nda: çocukların yaşlarına ve gelişim düzeylerine uygun olarak hazırlanmış etkinlikler yolu ile çevre içerikli bilgi ve becerilerin kazandırılması hedeflenmiştir” (Çıbık, 2019, s. 293). Ayrıca; 1982 anayasasının 56. maddesi sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması ile ilgilidir. “Madde 56: Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir” (Semiz, 2014, s. 10). Anayasadaki bu maddeden yola çıkarak anlaşılmaktadır ki çevre bilinci yaratmak ve çevre eğitimi sadece devletin görevi değildir. Sivil toplum kuruluşları, kurumsal şirketler, akademisyenler, aileler, bireyler olmak üzere herkesin üzerine düşen sorumluluklar vardır.

Türkiye’de faaliyet gösteren bazı sivil toplum kuruluşları şunlardır: Greenpeace, WWF-World Wildlife Fund, Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN), Türkiye Çevre Vakfı, Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA), Çevre Koruma ve Ambalaj Atıklarını Değerlendirme Vakfı (ÇEVKO), Çevre ve Kültürel Değerleri Koruma Vakfı (ÇEKÜL), Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV), Deniz Temiz Vakfı (TUMPERA).

Ek olarak son zamanlarda kurumsal şirketlerin bu konuya destek verdiği görülmektedir. 2019 Sürdürülebilir İş Ödülleri adı altında çeşitli ödüller verilmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir: Enerji Yönetimi Ödülü TÜPRAŞ, Suyun Endüstride Verimli Kullanılması Ödülü KORTEKS, Atık Yönetimi Ödülü ARÇELİK (kullanılmış atık pet şişelerin yüksek performanslı, inovatif ve sürdürülebilir çamaşır makinası kazanı üretiminde kullanılması),

İletişimde toplumsal cinsiyet eşitliği Ödülü Koç Holding, Sıfır Atık Eğitim Projesi Ödülü TETRA PAK gibi sürdürülebilirliğe katkısı olan teşvik ve girişimler bulunmaktadır.

1. 5. SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR TOPLUM VE ÇEVRE EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

“Resmi Gazete’de yayımlanan Çevre Kanunu’nun birinci bölümünde yer alan çevre tanımında bu kavram şu şekilde ifade edilmiştir: canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamıdır” (Ada ve diğerleri 2017, s. 7). Alanda, uzun yıllardır çalışmalar yürüten Türkiye Çevre Vakfı (TÇV) ise çevre kavramını “doğal, ekonomik ve kültürel değerlerin tümü” olarak ele almaktadır (Çabuk, 2019, s. 9). Başka bir açıdan çevre; “dünya üzerindeki canlı cansız her şeydir” diyerek tanımlanmıştır (Amsel, 2012, s.2). Tanımlara bakıldığında insan ve doğanın birbirinden ayrılmaz bir biçimde etkileşim içinde olduğunu görmekteyiz. Doğanın kendi içindeki dengeleri insan yaşamıyla bağlantılıdır. Sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıkışı tam da bu bağlantıyla ilişkilidir.

İnsan etkisi olmaksızın dünyanın kendi içindeki dengesine baktığımızda sürdürülebilir bir sisteme sahip oluşunu görmekteyiz. “Bir ekosistemdeki doğa düzenini bir sistem halinde çalıştıran birçok doğal etmen vardır. Örneğin atmosfer bitkilere CO₂ sağlarken bitkiler de ona O₂ üretir. Atmosferde bunu diğer canlılara göndererek yaşam için temel zemini sağlamaktadır” (Çıbık, 2019, s. 277). Bu örnek sayısız doğal sistemlerden sadece bir tanesidir. Canlı ve cansız varlıklar arasında birçok ilişki ve etkileşim vardır. Ekosistemler birbirinden ne kadar farklı olursa olsun, içinde yaşayan canlılar arasındaki etkileşim denge içinde olduğu sürece kendi kendine yeten ve kendini daima yenileyen sistemlerdir.

Doğadaki sürdürülebilir sisteme bir başka örnek ise; David Latimer ‘in 1960 yılında 40 litrelik cam bir şişenin içine organik gübre, telgraf çiçeği tohumları ve su koyarak yaptığı bir deneydir. O zamandan beri bu kapalı ortamda bitkiler hiç bir dış etken olmadan yaşamaya devam etmektedir (Bkz. Görüntü 2).

Bu kapalı sistem sürdürülebilmesini, bitki ve gübre içindeki mikroorganizmalarla uyumlu çalışmasına borçlu. Bitki, köklerinden aldığı suyu yapraklıklarından terleme yaparak veriyor; su, toprağa dönerek mineralleri köklere taşıyor. Gündüz bitki, güneş ışığı ile fotosentez yapıyor, karbondioksiti alarak oksijen veriyor. Kuruyan yapraklar bakteriler tarafından parçalanırken hem mineral toprağa dönüyor, hem de karbondioksit salınıyor ve çevrim tamamlanıyor (Ateş, 2017, s. 9).

Görsel 2: David Latimer Ekosistem Deneyi <https://evrimagaci.org/>.

Ülkeler sanayi devrimiyle beraber ekonomik büyüme kavramına odaklanmışlardır. Fakat zaman içinde doğanın bu ekonomik büyümeye ne kadar izin vereceği ya da kaynak sağlayıp sağlayamayacağı tartışılmaya başlanmıştır. Yıllar içinde ekonomik büyümenin bir sonucu olarak çevre üzerinde insanoğlu geri döndürülemez bir baskı yaratmaya başlamıştır. Bugün yaşadığımız iklim değişikliği, çevresel bozulmalar insan ve çevre ilişkisinin en önemli sonuçları arasındadır. Sanayi Devriminden bu yana insan eylemlerinden kaynaklanan bozulmaların yaşanması geleceğe dair kaygılar yaratmıştır ve bugün sürdürülebilir yaşamın önemi anlaşılmıştır. “Dünya ekonomisi gezegenin sonlu kaynaklarıyla karşılaştırıldığında fazla büyük hale gelmiştir. İnsanlık çevrenin sınırlarını zorlamaktadır. İnsanlık kritik bir dizi alanda, dünyanın önde gelen çevrebilimcilerin ifadesiyle, gezegen sınırını aşmış durumdadır” (Sachs, 2019, s. 178). Sachs (2019, s. 186) biyoçeşitlilik kaybıyla ilgili konuyu anlatırken, doğal sebepler sonucunda (buzulların erimesi, yanardağlar veya göktaşları gibi) beş büyük soy tükenmesinden bahseder. Bugün yaşadığımız çevresel sorunları ve biyoçeşitlilik kaybını altıncı büyük toplu soy tükenmesi olarak yorumlar ve bu tükenmenin doğal olmadığını insan kaynaklı olduğunu ifade eder. “SKD Türkiye (t.y., s. 10) verileri; özellikle sanayileşme ile beraber insan kaynaklı iklim değişikliği, okyanus asitlenmesi, habitat ve biyoçeşitlilik kaybı, topraklardaki değişimler nedeniyle, insanoğlunun yer kabuğunda doğanın diğer güçleri kadar hatta daha fazla etki bıraktığından dolayı yaşadığımız çağın Antroposen olarak adlandırılması gerektiği savının Paul Crutzen ve E.F. Stoermer tarafından ortaya atıldığını söylemektedir. Bir başka yazar ise insan kaynaklı çevresel bozulmaları aşağıdaki gibi açıklamaktadır;

“Bilim insanları gezegenimizin tarihini Pleiston, Pliyosen ve Miyosen gibi devrelere ayırıyor ve biz de Holosen devresinde yaşıyoruz. Ancak bu geçtiğimiz 70 bin yılını Antroposen devresi olarak anmak daha sağlıklı olacaktır. İnsanlığın dönemi. Binlerce yıl boyunca *Homo sapiens* küresel ekolojideki değişikliğin en önemli faili haline gelmiştir.

Daha önce eşi benzeri görülmemiş bir olgudur. 4 milyar yıl önce yaşam ortaya çıktığında küresel ekolojiyi değiştiremedi. Ekolojik devrimler ve kitlesel yok oluşlara her devirde rastlansa da bunların hiçbiri belirli bir tür yüzünden gerçekleşmedi. Aksine tüm bunlar iklim değişikliği, tektonik plakaların hareketi, volkanik patlamalar ya da asteroid çarpışmaları gibi muazzam doğal süreçlerin sonuçlarıydı (Harari, 2016, s. 84).

Dünya, tek başına bildiğimiz en büyük ekosistemi oluşturmaktadır. İnsanoğlu da artık dünyanın sınırlarını aşmadan sürdürülebilir bir yaşam tarzına geçiş yapmak zorunluluğundadır. İnsan kaynaklı iklim değişikliği, ormansızlaşma, biyolojik çeşitlilik kaybı, okyanusların ve suyun fiziksel sistemi bozulduğunda dünyayı büyük felaketler beklemektedir. “Sistemin bileşenlerindeki en ufak değişim bile sistemin bir bütün olarak performansında büyük, belki de feci bir değişime yol açabilmektedir” (Sachs, 2019, s. 26). Bu bağlamda insanoğlu; ekonomik, kültürel, yönetsel bütün faaliyetlerinin çevresel etkilerini de göz önünde bulundurarak hareket etmelidir.

“Sürdürülebilir kalkınma da bir süreçtir; derin müşterek ihtiyaçlarımızı çözmek için, teknolojimizi, uygulama becerimizi ve ortak küresel etiğimizi kullanarak sorunları barışçıl yoldan ve küresel olarak çözenin yoludur” (Sachs, 2019, s. 464). Uluslararası boyutlarda başlatılan bu sürdürülebilirlik hareketi, kamu sektörü, sivil toplum kuruluşları, akademi, araştırma merkezleri, vakıflar, toplum ve bireyler içerisinde ortak çaba ve katılıma ihtiyaç duyan bir mücadeledir. Bu süreçte yönetimin, politikaların, yasal düzenlemelerin ve sürdürülebilir geleceğe giden yolda her bakımdan desteğinin çok önemli bir rol oynadığı tartışılmaz. Ancak toplum bilinci ve bireysel katılım olmadan sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak mümkün değildir. Bu nedenle toplumun tüm kesimlerinde ortak bir çevre kültürü geliştirilmek gerekmektedir. Bu da çevre eğitiminin önemini göstermektedir. “Sürdürülebilir ekosistemleri elde edebilmenin yolu yalnızca çevreyi korumaya yönelik düzenleyici önlemlerden geçmez. Kurumsal ve insan davranışları üzerinde değişimleri de gerekli kılar” (Gülay ve Önder, 2011, s. 24). Çevre eğitimi bir yandan çevre ile ilgili bilgi verirken diğer yandan insanların çevre üzerindeki olumsuz etkisinin nedenleri ve sonuçlarının anlaşılmasında yardımcı olabilir.

Çevre eğitimi, çevre ile ilgili duyarlı ve bilgili bireyler yetiştirmeyi amaçlayan disiplinler arası bir çalışma alanıdır. Bir yandan ekolojik bilgiler öğrenilirken diğer yandan çevreye karşı olumlu davranış geliştirilmesini sağlar. Çevre eğitimine dair bazı tanımlar şöyledir: “Çevre eğitimi, toplumun tüm kesimlerinde çevre bilincinin geliştirilmesi, çevreye duyarlı, kalıcı ve olumlu davranış değişiklikleri kazandırılması ve doğal, tarihi, kültürel, sosyo-

estetik değerlerin korunması, aktif olarak katılımın sağlanması ve sorunların çözümünde görev alma olarak tanımlanabilir” (Geçmiş ve Salı, 2014, s. 22). “Kuzey Amerika Çevre Eğitim Derneği (North American Association for Environmental Education-NAAEE,2014)’nin tanımına göre çevre eğitimi, çocuklara ve yetişkinlere çevreyi nasıl öğrenecekleri ve inceleyecekleri ile onu nasıl koruyacakları konusunda akıllıca kararlar vermeyi öğretmek olarak ifade edilmiştir” (Çabuk, 2019, s. 20). “Çevre eğitimi, bireylerin ve topluluğun sürdürülebilir kalkınma hakkında bilinç kazandıkları, bilgi, değer, beceri ve deneyimlerle, bireysel olarak mevcut ve gelecekteki çevre sorunlarını çözüme kavuşturmak amacıyla harekete geçme kararlılığını kazandıkları daimi bir süreç olarak değerlendirilir” (Geçmiş ve Salı, 2014, s. 23).

Çevre eğitimi ile çevre hakkında bilgi sağlama, çevre sorunlarının farkına varma ve duyarlılık geliştirme, çevreye karşı olumlu davranış geliştirme, çevre sorunlarını anlama ve çözüm üretme becerilerinin geliştirilmesi, çevresel konulara katılımın ve istekliliğin sağlanması amaçlanmaktadır. “Çevre eğitiminin önemli hedeflerinden birisi ise, yeni bir insan tipini, ahlak anlayışını ve tüketim bilincini topluma kazandırmak, ihtiyacı kadar tüketen, gelecek nesillere karşı sorumluluk hisseden, çevre sorunlarına karşı duyarlı ve bilinçli bir insan modeli yetiştirmektir” (Aktaran: Erol, 2011, s. 8). Çevre eğitiminde; çevreyi doğal ve beşeri yönleriyle öğretmek, çevre bilinci için doğada bulunarak çeşitli davranış ve becerilerin kazanılmasını amaçlayan yaklaşımlar bulunmaktadır. “Sürdürülebilirlik için eğitim: öğrencileri kendi davranışlarından sorumlu olmaya teşvik eden bir çevre etiği ve cesaret kazandıran, bilgiye dayalı konuların yer aldığı yaklaşım üzerine kurulmuştur” (Geçmiş ve Salı, 2014, s. 27).

Çevre eğitimi, toplumundaki bütün bireyleri kapsamakla birlikte en kritik ve en etkili geri dönüşlerin alındığı çocukluk dönemini ayrıca önemsemektedir. “Okul öncesi ve okul dönemlerinde oluşan ilgi ve tutumlar gelecekteki istendik davranışların zeminini oluşturmaktadır” (Çıbık, 2019, s. 283).

“2000 yılına gelindiğinde, “Çocukluk İçin İttifak” (Alliance for Childhood) isimli kuruluş tarafından yayınlanan rapora göre, çocuklar döneminin, doğal dünyaya yönelik ilgi, eğilim, farkındalık, bilgi kazanma ve değer vermeyi öğrenme açısından kritik bir dönem olduğu belirtilerek çevreye yönelik uygulamalara erken yaşlarda başlanması önemi vurgulanmıştır” (Çabuk, 2019, s. 25).

Okul öncesi dönemde çevre eğitiminde, çocuğun doğa ile olan etkileşimini sağlamak ve sağlıklı gelişimini desteklemek gerekmektedir. Bu sayede çocuklarda, sağlıklı yaşam, kazalardan ve tehlikelerden korunma becerisi kazandırılmış olur. Doğal ortamda; gözlem, deney ve araştırma yapma fırsatı sunulmuş olur. Ayrıca çevre dostu davranışların gelişmesine yardımcı olur. “Çocuklar doğrudan deneyimlerle; görerek, koklayarak, tadarak ve dokunarak öğrenirler. Bu açıdan çocukların doğa ile yakınlık sağlaması ve tekrar eden olumlu etkileşimler kurması doğa sevgisi; olumlu çevresel tutum ve davranış geliştirmesi için oldukça önemlidir” (Kalburan ve Güngör, 2019, s. 152).

“Özellikle okul öncesi eğitim basamağının son halkası olan 5-6 yaş grubu çocuklar çevrelerinde algıladıkları davranış biçimlerini yaşamları süresince sürdürürler. Bu yaş basamağındaki çocukların çevreyle ilgili olayları algılamaları ve uygulamaları bağlamında özellikle görsel medyaya büyük sorumluluk düşmektedir” (Ada ve diğerleri, 2017, s.96). “Çevreye ilişkin her türlü bilgi, bireylerin mevcut zihinsel yapılarıyla uyum içinde olacak şekilde gerçek yaşamla ilişki kurarak, uygun öğretim yöntemleri ve teknolojilerinin kullanımıyla verilmelidir. Bunun için de eğitimde işitsel ve görsel materyallere, gözlem, inceleme ve uygulamaya yönelik deneylere yer verilmelidir” (Geçmiş ve Salı, 2014, s. 25). Okul öncesi çocuklara sözel olarak bilgi verilmesi etkili olmayabilir. Ancak çeşitli etkinlik ve materyallerle çevre ile ilgili bilgiler aktarılabilir. “Eğitim kurumlarında çevre temalı masal ve öykü kitapları, oyunlar, deneyler, drama ve çizgi filmler öğretim materyalleri ile çevre konusunu öğrenirken hem eğlenmelerini hem de bilgi ve beceriler kazanmaları sağlanabilir” (Çıbık, 2019, s. 284).

Çevre eğitiminde, sınıfta doğa ile ilişkili materyallerin bulunması, doğadan malzemeler kullanılarak sanat etkinliklerinin yapılması, doğa yürüyüşleri, hayvan ve bitkilerin tanıtılması, doğa temalı kitap etkinlikleri, doğa temalı grup aktiviteleri önerilmektedir. Okul öncesi dönemde çocuklar öğrenmeye ve keşfetmeye meraklıdır. “Çocuklar bütün duyuları ile “keşfederken” zihinlerinde kurdukları bağlantılar hayat boyu öğrenmelerini şekillendirecektir” (Pamuk, 2019, s. 51). Çocukların doğada aktif bir şekilde bulunmasının bilgi aktarmaya dayalı eğitim yönteminden daha önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu sayede çocukların eleştirel ve sorgulayıcı bakış açısı geliştirmelerine olanak sağlandığı görüşleri yaygındır. Çevre eğitimi, çocukların sosyal beceriler, motor becerileri ve bilişsel becerileri olmak üzere bir çok yönden gelişimlerine katkı sağlamaktadır.

Robin Moore göre; doğal ortamların, bütün duyuları harekete geçirdiği ve serbest oyunla biçimsel eğitimi birleştirdiği için, sağlıklı çocuk gelişimi için temel öneme sahip olduğunu, aynı zamanda doğal alanlar ve doğal malzemeler çocukların sınırsız hayal gücünü uyardığını, buluş ve yaratıcılık için ortam sağladığını söylemektedir (Louv,2018, s. 106).

Çevre eğitiminde ailelerin ve çocuğun içinde bulunduğu sosyal çevrenin de önemi vardır. Anne ve Baba'nın çevreye karşı tutumu, okulda öğretmen ve diğer yetişkinlerin davranışları çocukların çevreye olan tutumunu etkilemektedir. Sadece bilgi aktararak değil örnek davranışlar sergileyerek de çevre eğitimine katkıda bulunulabilir. Bunun yanı sıra çocuklara aileleriyle beraber doğada vakit geçirilmesi ve çocuklarla beraber doğa ile ilgili aktivitelerde bulunmaları önerilmektedir. “Bir yetişkin için doğal merak duygusunu canlandırmanın diğer yolu, bir çocukla birlikte doğa hakkında bir şeyler okumaktır. Okumak televizyondan farklı olarak duyuları yutmaz ve düşünceleri dayatmaz” (Louv,2018, s. 199).

Çevre eğitiminin kapsamında şu an gündemde olan sürdürülebilirlik kavramı da dahildir. Sürdürülebilir çevre eğitimi, çevre eğitimi içeriğinin; ekolojik, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla da ele alınan biraz daha kapsamlı halidir. “Ekolojik boyutu; ekosistem bilgisini, Ekonomi boyutu; doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, sosyal boyutu; yaşam olanaklarının ulusal ve uluslararası boyutta ve kuşaklar arasında adil dağılımı bilincinin oluşmasını kapsamaktadır” (Saka, 2019, s. 24). Çevre eğitiminin çevreyi korumaya yönelik tek boyutlu olduğu ancak sürdürülebilir çevre eğitiminin ise değer ve yetenek odaklı olduğu düşünülmektedir. Ancak çevresel sorunları erken çocukluk döneminde karamsar bir etki yatabileceği dair görüşler de bulunmaktadır.

Bazı çocuklar çevresel problemlerin sebep olabileceği olumsuz durumlarla baş etme becerilerine sahip değildir. Nesli tükenen hayvanlar, çevresel bozulmalar gibi konular çocuklarda üzüntü, kaygı ve çaresizlik gibi duygulara sebep olabilir. Bu nedenle erken çocukluk çevre eğitiminde çevresel sorunların önleyici bir bakış açısıyla incelenmesi önemlidir (Aktaran: Pamuk, 2019, s. 64).

Sürdürülebilirlik erken çocukluk dönemi için soyut bir kavram olarak düşünülebilir. Ancak konuya yaklaşım, anlatım şekli ve uygulanan eğitim programının yöntemi bu bağlamda önemlidir. Çevresel sorunlar gibi kaygı yaratabilecek konular daha dikkatli ve özenli anlatılmalıdır. Örneğin çocuk kitabı yazarları hakkında Prof. Dr. Haluk Yavuzer; “Yazarlar

birtakım gerçekçi konuları işlemenin yanında, yer yer çocuğa olumsuz yanlar üzerine eğilmek ve onlar üzerine düşünmek olanağı da verilmelidir” der. Çocuk psikolojisi konusundaki uzmanların bu görüşlerinden de anlaşıldığı gibi anlatılmak istenen konu ne olursa olsun önemli olan yöntem ve yaklaşımdır. Bu konuda aşağıda bahsedilen ‘Tipitop ve Arkadaşları ile toprağı tanıyoruz projesi’ iyi bir örnektir.

Çevre eğitim programlarındaki temel kavramlardan bir diğeri sürdürülebilirliktir. Sürdürülebilir gelişim öğretmenler açısından kasvetli, korkutucu ve küçük çocuklara uygun olmayan bir kavram olarak nitelendirilebilmektedir. Ayrıca soyut bir kavram olarak da değerlendirilebilir. ...Küçük çocuklar sürdürülebilir gelişimle ilgili temel kavramları uygun eğitim programları ile kazandırılabilir. Örnek olarak 5-6 yaş çocukları için toprak eğitimi programı olan Tipitop ve Arkadaşları ile toprağı tanıyoruz isimli projenin farklı gruplarla ve farklı yıllarda yapılan dört uygulamasında da küçük çocuklara, erozyon, toprak kaybı, humus gibi toprakla ilgili önemli kavramların kazandırılabilirdiği belirlenmiştir. ...Sürdürülebilirlik için Okul Öncesi Eğitim-SİÖÖE kavramı ile küçük çocukların şu anda öğrenecekleri kavramlar, bilgiler ve becerilerle geleceği değiştirebilecek güçte kişiler olabildikleri belirtilmiştir (Ogelman ve diğerleri, 2014, s.78).

1.5.1. Çocuklar ve Çevre İlişkisi

Günümüzde çocuklar doğal çevrede çok az vakit geçirmektedir. Yaşam koşulları ve şehirleşme çocukları doğadan uzaklaştırmıştır. Bir yandan erken yaşta anaokulu veya kreşlerde oldukları için ya da anne babaların korumacı tavrı sebebiyle mahallede yada sokakta geçirdikleri zaman kısıtlıdır. Bu nedenle çevreyi tanıma ve keşfetme imkanları daha azdır.

Son zamanlarda çocukların doğayı algılama ve deneyimleri değişiklikler olmuştur. “Yeni kuşak için doğa bir gerçeklikten soyutlanmadır. Doğa gün geçtikçe, seyredilecek, tüketilecek, hatta görmezden gelinecek bir şeye dönüşüyor” (Louv, 2018, s. 3). Yani çocuklar kendilerini de doğanın bir parçası olarak görmekten uzaklaşmaktadırlar. Çevresel sorunların farkındalar fakat doğa ile fiziksel temasları ve yakın ilişkilerinin çok kısıtlı olması doğa ve insan arasındaki bu soyutlanmaya sebep olmaktadır.

Çocukların doğal yaşam ile arasındaki mesafeden dolayı çevresel, psikolojik, sosyolojik bir çok yönden etkilediğini ortaya koyan araştırmalar yapılmaktadır. Bu araştırmalar sağlıklı gelişim açısından doğayla çocuk arasında ilişki kurulması gerektiğini savunmaktadır. “Çevre psikologları, çocukların, doğa yoksunluğunun olumsuz fiziksel, sosyal ve psikolojik etkilerini *doğa yoksunluğu sendromu (nature deficit disorder)* olarak nitelendirmektedir. Doğa yoksunluğu sendromu, temelde doğadan uzaklaşmış yaşamın

olumsuz etkilerini ifade etmektedir” (Çabuk, 2019, s. 6). Bu durumda çocuklar çevrenin zenginliklerden uzak kalmaktadırlar ve doğal çevrenin sağladığı rahatlamayı yaşayamamaktadırlar. “Bu eksikliklerin okullarda ya da başka boş zaman değerlendirme kulüplerinde ya da merkezleri ile tamamlanamadığı gözlemlenmektedir” (Gülay ve Önder, 2011, s.41).

Ayrıca doğada zaman geçirmek sadece çevre eğitimi yada farkındalık için değil insani bir ihtiyaçtır. “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (United Nations Convention on Children’s Rights)’nde de çocukların özgürce açık havada oynamalarının ve yerel doğayı oyun yoluyla keşfetmelerine olanak tanınmasının gerekliliği açıkça belirtilmektedir” (Çabuk, 2019, s. 7).

Çocukların doğa ilişkisi hem kendi sağlıklı gelişimleri ve mutlulukları açısından önemlidir. Aynı zamanda doğada bulunmak yaşam döngüsünü anlamakta ve kendilerini bulundukları çevrenin bir parçası olarak görmelerini sağlamaktadır. En önemlisi gelecek nesillerin yöneticileri, planlayanları ve üretenleri olduğunu düşünürsek sürdürülebilir bir dünyanın tasarlanmasında bakış açısı kazanmaları açısından doğa ile çocuklar arasındaki ilişkinin ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. “Moore’un işaret ettiği gibi, doğa deneyimleri, “çocukların birincil deneyim yoluyla doğal sistemlerdeki olguları anlamasına yardım eder. Ağlar, döngüler ve evrimsel süreçler gibi doğal ilkeleri gösterir. Onlara doğanın eşsiz bir yeniden üretim süreci olduğunu öğretir” (Louv, 2018, s. 112).

1.3.2. Çocuklarda Çevre Farkındalığı ve Ekolojik Okuryazarlık

“Çevre farkındalığı (environmental awareness), kısaca, çevrenin hassasiyetinin ve bu nedenle korunmasının öneminin, insanlar tarafından anlaşılması olarak ifade edilmektedir” (Çabuk, 2019, s. 30). Çocuklarda çevre ile ilgili farkındalık kazandırması öncelikle çocukların doğa ile birebir etkileşiminden başlar. Doğada bulunan çocuk keşfeder, gözlem yapar, bazı şeyleri deneyimler ve doğayı tanımaya başlar. İkinci adım ise ailede ve okulda verilen çevre eğitimidir. Gerek doğada bulunarak gerekse aldığı çevre eğitimi sayesinde edindiği bilgiler çerçevesinde çocuğun doğa hakkında fikirleri olmaya başlar.

Çocuğun uzaktan gözlemlediği ve içinde olmadığı bir çevreye karşı farkındalık geliştirmesi ve duyarlı olması beklenemez. “Çocuklar, duyularının sağlıklı bir şekilde gelişmesi için doğaya ihtiyaç duyarlar” (Louv, 2018, s. 67).

“Bireyde çevre farkındalığı oluşmasına destek olunurken çevreyle ilgili uyarıcıları algılaması ve bu uyarıcılar arasındaki farkı ayırt etmesine yönelik becerilerini geliştirmek ve bu algıları özümsemesini destekleyerek yeni kazanılan becerileri farklı alanlarda kullanabilmesine olanak tanımak gerekmektedir” (Çabuk, 2019, s.31).

Çevre sorunlarının artması ve çevre sorunlarıyla etkili bir şekilde mücadele edilmesi için bireylerde çevre okuryazarlığının geliştirilmesinin gerekli olduğu düşünülmüş ve bu konuda çevre okuryazarlığı kavramı ortaya çıkmıştır. Bu kavramın tanımı ilk defa Charles Roth tarafından yapılmıştır. Roth’a göre çevre okuryazarlığının tanımı şöyledir: “Bireylerin çevre ve çevre sorunları hakkında bilgi sahibi olması, çevre ve çevre sorunlarına yönelik tutum geliştirilmesi, çevre sorunlarının çözümüne yönelik çalışmalar yapmak için motivasyonunun olması, yaşam ve çevre arasındaki denge için aktif çaba göstermesidir” (Aydede ve diğerleri 2019, s. 253). Çevre okuryazarlığı bireylerin çevreye olan, bilgi, tutum ve davranışından oluşmaktadır.

Çevre okuryazarlığından farklı olarak doğa ile ilgili bilimsel bilgi eksikliğinin olduğu düşünülmüş ve ekolojik okuryazarlık kavramı ortaya çıkmıştır. “Değerler ve eylemler yoluyla çözülmesi gereken bir dizi soruna odaklanan çevre okuryazarlığının aksine, ekoloji-temelli okuryazarlık, bilinçli karar almak için çevreyle ilgili bilginin gerekli olduğunu vurgulamaktadır “ (Çabuk, 2019, s.19).

Ekolojik okuryazar olarak bireylerden; ekosistemin anlamını, ekosistemde enerji akışı ve besin zinciri arasındaki ilişkiyi, ekosistemlerin işleyişinin temel prensipleri gibi bilgileri edinmiş olması beklenir. Bunun yanı sıra ekolojik okuryazar bireylerden doğadaki canlı ve cansız varlıkların bütünlüğünü fark edebilmesi, saygı duyabilmesi ve empati yapabilmesi beklenmektedir. Doğaya zarar verecek davranışlardan kaçınan ve doğaya uyumlu bir yaşam sürmeye gayret eden bireyler olması beklenmektedir.

Ekolojik okuryazarlık çevre okuryazarlığından farklı tanımlansa da çevreye karşı; bilgi, duygu ve davranış olarak üç boyutlu ele alındığı görülmektedir. Sürdürülebilir bir dünya için ekolojik okuryazar bireyler yetiştirilmesi önemlidir. Ekolojik okuryazarlık kavramını tanımlayan David Orr bu konuda aşağıdaki gibi düşünmektedir;

Orr (1992)'a göre, ekolojik okuryazarlık, bireyin yeryüzündeki hayatı yaşanabilir tutan süreçleri anlaması olarak ifade edilmektedir. ...Orr (1994)'un ekolojik okuryazarlık üzerine geliştirdiği felsefi teorisine göre, doğal çevrenin öneminin fark edilmesi “eğitim”in bir parçasıdır. Orr, insan topluluklarının sosyal ve kültürel yapılarının zayıflaması, ekonomiye verilen önemin artması ve topraktan fiziksel olarak uzaklaşma nedeniyle ekolojik bozulmanın gerçekleştiğine inanmaktadır” (Çabuk, 2019, s.19).

2. BÖLÜM: ÇOCUK KİTAPLARI ARACILIĞI İLE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMININ ÖĞRETİLMESİ VE HİKAYE ANLATIMI

2.1. 4-6 YAŞ DÖNEMİ ÇOCUKLARIN ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde 4-6 yaş dönemi çocukların fiziksel gelişim, motor gelişim, sosyal ve duygusal gelişim, bilişsel gelişim ve dil gelişim özellikleri incelenmiştir. Çocuk kitabı resimlemek ya da çocuk edebiyatı ile ilgilenmek öncelikle çocuklarla iletişim kurmayı gerektirmektedir. Bu iletişimin etkili bir biçimde kurulabilmesi için çocukların gelişimsel özelliklerini bilmek gerekmektedir. Resimli çocuk kitapları, çocuğun ihtiyaçları, gelişim sürecindeki gereksinimleri ve algılama biçimleri göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır.

“Çocuk edebiyatının en temel araçlarından biri, çocuğun duygu ve düşünce dünyasını içermek ve yansıtmaktır. Buna göre çocuk edebiyatı, Fazıl Hüsni Dağlarca’nın “çocuğun baktığı yerden bakmak ve gördüğünü görmek” biçiminde yorumladığı üç temel kavram olan “çocuk bakışı”, “çocuğa görelilik” ve “çocuk gerçekliği”nden yola çıkarak konu, tema, biçim ve biçimin yapılandırıldığı bir edebiyat alanıdır. Çocuğun baktığı yerden bakmak ve gördüğünü görmek ise onunla özdeşim kurabilmeyi ve bu bağlamda onun aklıyla düşünebilmeyi, onun mantığı ile sorgulayabilmeyi ve onun bakış açısıyla algılayabilmeyi gerektiren bir eylemdir” (Karagül, 2020, s. 15).

Özakman (2014, s. 25-31)’e göre; yazar adayının, çalışmaya başlamadan önce yöneleceği hedef kitleyi belirlemesi gerekmektedir. Çünkü yaklaşımını, eserin temasını, özünü ve biçimini hedef kitlenin özelliklerine göre ayarlamak zorundadır. Hedef kitlenin dil bilgisi ve kavrayış düzeyi, izleme yetisi, ilgi ve sorunları, duyarlı olduğu konular dikkate alınarak oluşturulması gerektiğini belirtmektedir. “Çocuk kitaplarında konular, çocuk gerçekleri ve çocukların gereksinimleri dikkate alınarak seçilmelidir” (Dilidüzgün, 2018, s. 137).

“Kitaplar, estetik niteliklerine koşut olarak çocukların gelişimini de etkileyen bir sorumluluk üstlenir. Özellikle gelişim evreleri de gözetilerek çocuklara yaşam ve insan gerçekliğinin sezdirilmesi, kitapların en önemli yazınsal-eğitsel işlevidir” (Sever, 2013, s. 95).

“Çocukların duyularının eğitilmesi ve algılama becerilerinin geliştirilmesi sürecinde yararlanılması gereken en önemli kaynaklardan biri yaş ve gelişim düzeylerine uygun çocuk edebiyatı ürünleridir. Bu yapıtlar, duyulara seslenen anlatımları yoluyla çocukların duyuları tanımlarına/keşfetmelerine olanak sağlayacak, onların duygusal bir eğitimden geçmelerine katkıda bulunacak en önemli uyaranlardır” (Aslan, 2019, s. 43).

3.3.1. Fiziksel Gelişim Özellikleri

6 yaşına kadar çocuklar hem fiziksel hem de psikolojik olarak çok hızlı bir gelişim süreci içindedirler. “Gelişim sürekli ve belli aşamalardan geçer. Gelişim dinamik bir süreç olup doğumdan ölüme kadar ilerleyen ve aşamalı bir biçimde gerçekleşen birikimli bir süreçtir. Her aşama kendinden öncekine dayalı, kendinden sonrakine hazırlayıcıdır. Ancak kesin çizgilerle birbirinden ayrılmış değildir.” (Gündoğdu, 2019, s. 35).

Fiziksel gelişim anne karnında başlar ve doğum sonrasında da hızla devam eder. Kalıtım, ırk, beslenme, hastalık, psikolojik bozukluklar, sosyo-ekonomik çevre fiziksel gelişime etkisi olan önemli faktörlerdir. Her birey kalıtsal özelliklerini taşıyan genlere sahiptir. Yeterli beslenme ve uygun koşullar sağlandığında genetik faktörler ve hormonlar uyarılarak büyüme gerçekleşir. Fiziksel gelişim ırklar arasında farklılıklar göstermektedir. Örneğin; Asya kökenli çocuklar daha hafif ve kısa boyluyken, siyahi ırktan olan bir çocuğun iskelet gelişimi diğer ırklara göre 2-3 yıl öndedir. Eğer çocuk önemli ve uzun süren bir hastalık geçirmişse bu durum onun gelişimini olumsuz yönde etkiler. Çocuk herhangi bir sebeple ruhsal zorlanma (stres) yaşıyorsa bu da nadiren çocuğun fiziksel gelişiminin etkiler. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük koşullarda yaşayan çocukların sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan çocuklara göre fiziksel gelişim açısından daha geride olduğu bir çok araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır. “Genetik kaynaklı gövde yapısı bu farklılıkların sebebidir fakat çevre de bir faktör olabilir. Örneğin, yoksulluk içinde yaşayan Güneydoğu Asyalı çocukların kısa boylu olmaları demir eksikliği ile ilişkilendirilebilir” (Trawick-Smith, 2018, s. 198).

Boy, ağırlık ve hacim bakımından artışın yanı sıra vücut sistemleri görevlerini yerine getirebilecek yeterliliğe ulaşır. Örneğin; yeni doğan bir bebeğin sindirim sistemi sadece anne sütü vb. besinleri sindirebilirken fiziksel büyüme ve organlarının gelişmesiyle ilerleyen dönemlerde diğer besinleri de tüketebilir hale gelirler. Fiziksel gelişimle beraber iç organların yapısı ve büyüklüğündeki değişimler olurken aynı büyüme beyinde de olur. “Erken çocukluk döneminde, beyin yapıları arasındaki bağlantılar oluşur. Beyinciği beyin korteksi ile birleştiren lifler büyür ve miyelinizasyona maruz kalır” (Gürsoy, 2020, s.77). Beynin gelişen yapısı sonucu öğrenme, hatırlama ve karar verme yeteneği gelişir.

Beyin gelişimi, görsel bilgiye ulaşma ve bilgileri işlemiden geçirme yeteneğindeki gelişmelerle bağlantılıdır. Bu beceriler okumayı öğrenmede önemlidir. Çocuğun dikkatini sürdürme ve dikkatini dağıtanları görüntü dışında bırakma yeteneğini sağlayan beynin bölümleri, yaklaşık dört ve yedi yaşlarında hızlı bir şekilde belirginleşir. Bu nedenle bir çok çocuk, bu yaşlarda okuma yazma becerilerine odaklanmaya hazır duruma gelir. Çocukların görsel bilgiyi işlemiden geçirme hızı, çocukluk dönemi boyunca gelişmekte ve ergenliğin başında yetişkin düzeyine ulaşmaktadır. (Ceylan, 2019, s. 58).

4 yaş döneminde bir çocuğun boyu yetişkinlerin yarısı kadardır. Büyüme aralığında bazen yavaşlama bazen hızlanma görülebilir. 4-6 yaş döneminde kollar ve bacaklar uzar. Kasları daha güçlü ve kemikleri önceki dönemlere göre biraz daha sertleşmiştir. 5 ve 6 yaş döneminde ise çocukların vücutları başlarından daha hızlı büyür ve vücut orantıları bebeksi görünümünden çıkarak yetişkinlere benzer. “Büyüme ağırlık merkezinde bir kaymaya sebep olur, vücut ağırlığının eşit olarak dağıldığı noktaya kayar. Okul öncesi dönem çocuğunun ağırlık merkezi göbek deliğine yakındır. Bu düşük ağırlık dağılımı bu yaş çocuklarının bir yıl veya iki yıl önce yapmalarının imkânsız olduğu eylemleri gerçekleştirmelerini sağlar” (Trawick-Smith, 2018, s.198). Bu dönemde çocukların el ve ayak kemiklerinin sayısı artar. Güçlenen el ve ayak bilekleri sayesinde denge ve hareket kabiliyetinde önemli değişimler meydana gelebilir. “İçsel olarak da fiziksel değişim görülmektedir. Çocukların adaleleri gelişirken ve kemikleri sağlamlaşırken daha da güçlü olurlar. Kız çocukları kemik gelişimi bakımından erkek çocuklarından bir yıl ileridedir. Bu dönemde kemikler tam olarak sertleşmemiştir” (Ceylan, 2019, s. 55).

Fiziksel büyümeye bağlı olarak motor gelişimi, bilişsel gelişim, dil gelişimi ve sosyal gelişim de etkilenir. Bütün bu gelişim süreçleri birbiriyle ilişkili ve iç içe geçmiş bir yapıya sahiptir.

Fiziksel gelişim çocuğun yapabileceklerini belirler. Fiziksel gelişme, davranışı dolaylı olarak etkiler, çünkü çocuğun kendine ve diğerlerine karşı tutumu bedensel gelişimin etkisi altındadır. Bu tutumlar çocuğun gösterdiği uyumlara yansır. ... Ağırlık ve boy gelişiminin yanı sıra, gerek kas, gerekse iskelete ve iç organlara ilişkin gelişimde de benzeri düzenli ölçümler birbirini izler. Büyük ölçüde ergenliğe bağlı olan hormonal değişiklikler davranışı etkilediği gibi, daha fetal dönemde hızlı bir biçimde gelişmiş olan beyin faaliyetini de, çocuğun öğrenme kapasitesini artırır, çevreyi taklit etmesini ve uyumunu sağlar (Yavuzer, 1990, s. 31-35).

2.1.2. Motor Gelişim Özellikleri

Motor kelimesi “hareket” anlamına gelir. Motor gelişimi duyu organları, zihin ve kasların birlikte çalışmasıyla ortaya çıkan davranışların kontrol edilmesindeki süreçtir. Fiziksel büyüme ve merkezi sinir sisteminin gelişmesine bağlı olarak vücut hareket kazanır. Doğum öncesinden itibaren bu süreç başlar ve önceleri refleks olarak ortaya çıkan bu hareketler

zamanla organların bilinçli kullanılmasına dönüşür. Bu gelişim süreci basit reflekslerle başlayıp üst düzey koordinasyon gerektiren hareketlerle sonuçlanan bir süreci takip etmektedir. Motor gelişimi dönem dönem değişikliğe uğrasa da yaşam boyu devam eder. “Çocuklar motor becerilerini kazanırken baştan ayağa, içten dışa ve basitten zora doğru bir gelişim gösterirler” (Aydemir, 2016, s. 14).

“2-6 yaşlar arası, bir başka deyişle, çocuğun yürümeye başlamasındaki dönem, yoğun bir motor gelişimi evresidir. Gelişmesi ve büyümesi ilerleyen çocuk, bedeninin çeşitli kısımlarını kullanarak ve bunlar arasında koordinasyon sağlayarak yeni ve daha karmaşık beceriler kazanır” (Yavuzer, 1990, s. 86).

Çocuk 4 yaşına geldiğinde hareketlerinde artık daha bağımsızdır. Merdivenleri tek başına çıkabilir, çatal ve kaşığı düzgün bir şekilde kullanabilir. Vücudu daha iyi hareket ettirebilir ve hareketlerinde dengeyi sağlar. 4 yaşında çocuk çok hareketlidir; Atlar, zıplar, koşar ve koşarken ani dönüşleri yapabilir. 5 yaşındaki bir çocuğun kas hakimiyeti ve motor gelişimi 4 yaşa göre daha da gelişmiş ve görünümü daha olgun bir birey haline gelmiştir. 4 yaşındaki bir çocuk başladığı işi bitirmezken 5 yaşındaki bir çocuk başladığı işi tamamlama eğilimindedir. Ayrıca 5 yaş çocuğu 4 ve 6 yaşındaki çocuklara göre daha dengeli, kararlı ve olgundur. 4 ve 6 yaşındaki çocuklara göre 5 yaşındaki çocuk toplumsal yaşamında çok daha uyumludur.

“6 yaş döneminde çocuk dengenin gelişmesi sonucu hızlı yürüyebilen, göz-el koordinasyonunun gelişmesi sonucunda iki elini bağımsız kullanabilen bir birey haline gelmiştir. 6 yaşındaki bir çocuğun küçük kasları gelişmiş olduğundan, diğer yaşlara oranla el işlerine daha beceriklidir” (Yavuzer 2, 1997, s. 225).

“Motor becerilerin kazanılması sadece fiziksel gelişim değil, duygusal ve sosyal gelişim açısından da önemlidir. Örneğin; çocuğun kaba motor performansı, akranları arasındaki kabulü ve sosyal statüsünü etkileyen önemli faktörlerden biridir” (Gizir, 2020, s. 87).

Motor gelişimi, kaba motor ve ince motor gelişimi olarak ikiye ayrılır. Kaba motor gelişimi, büyük kas gruplarının gelişmesiyle ilgilidir. Kollar ve bacaklardaki güç ve dayanıklılık kaslarında büyük kas gruplarının kullanılmasını gerektirmektedir. Koşmak, tutmak, fırlatmak gibi hareketler kaba motor gelişimine örnek gösterilebilir. İnce motor

gelişiminde ise, kollar, eller ve parmaklardaki kas gruplarını koordine etmekle ilgilidir. Düğme ilikleme, fermuar kapatma, çatal kaşık kullanarak yemek yeme gibi hareketler de ince motor gelişimine örnek gösterilebilir.

2.1.3. Sosyal ve Duygusal Gelişim Özellikleri

Her insan doğduğu andan itibaren bir sosyal çevrenin içindedir. Doğumla başlayan bu süreçte, anne-baba veya bebeğe bakan kişiyle kurduğu bağ, bebeğe bakan kişinin yaklaşımı ve bebeğin mizacına bağlı olarak farklı bağlanma şekilleri meydana gelir. Bu bağlanma şekli genellikle güvenli bağlanma ve güvensiz bağlanma olarak iki grupta incelenmiştir.

Bakalım (2017, s. 133)'a göre; güvenli bağlanma, bebeğin anne-babasını yada bakıcısını güvenli bir merkez olarak algılamasıdır. Bebek her zaman ona bakan kişinin yanında olduğunu, ihtiyaçlarına cevap verilebileceğini ve anne-baba yada bakıcısının ulaşılabilir olduğunu hissediyorsa bireyler arasında güvenli bağlanma oluşmuştur. “Güvenli bağlanmış olan çocuklar genelde daha arkadaş canlısı ve daha yeterli olmaya eğilimlidirler. Aynı zamanda geç çocukluk döneminde kendilerine dair daha olumlu algılara sahip olmaya da eğilimlidirler” (Trawick-Smith, 2018, s. 174).

Güvenli bağlanma yaşamış olan çocukların okul yaşamlarında daha aktif, arkadaşları tarafından daha fazla tercih edilen, öğretmenleri tarafından ise öğrenmeye daha hevesli çocuklar olma olasılıkları diğerlerine oranla daha yüksektir. Bununla birlikte ergenlik döneminde başarılarının daha yüksek ve psikolojik yapılarının daha sağlam olabileceği düşünülmektedir. Bağlanma konusunda zorluk yaşayan çocuklar ise ilerleyen yıllarda sosyal, duygusal ve hatta bilişsel problemler yaşayabilirler (Bakalım, 2017, s.133).

Güvensiz bağlanmada ise, ihtiyaçlar karşılanmıyor yada yanlış yorumlanıyor olabilir. Böyle durumlarda çocuk ihtiyaçlarını belli etmeyebilir ve duygularını kendi içinde yaşayamaya çalışır. “Gereksinimlerine karşı duyarlı bakım verenleri olmayan istismar veya ihmal edilmiş bebekler veya başka nedenlerden dolayı dünyanın güvenli bir yer olduğu konusunda kuşku geliştirmiş olan bebekler bu duygusal çatışmayı olumlu bir şekilde çözemeyeceklerdir” (Trawick-Smith, 2018, s. 170). Güvenli bağlanmayı gerçekleştiremeyen bebek ona bakan kişiye karşı uzaktır yada çatışma içindedir. Bazı bebek veya çocuklar kendilerine bakan kişinin tavırlarından emin olamazlar. Bu durum bir an çok ilgi görüp başka bir an tamamen ilgisiz kalmış çocuklarda yaşanır. Çocuk bu ikilemden dolayı güvenli bağlanmayı gerçekleştiremez. Duygusal veya fiziksel şiddete maruz kalmış çocuklar kendilerini yetersiz ve değersiz bulurlar. Duygusal iletişime kapalı

olurlar. Yani güvensiz bağlanma durumunda çocuk yada bebek kendini huzurlu ve güvende hissedemez.

Tam tersine, güvensiz/kaçınan bebeklerin daha saldırgan, daha dürtüsel olma ve daha az iş birliği yapma eğilimi vardır. Bağlanma türü bakımından dağınık olarak sınıflandırılan bebeklerin de ilerleyen yıllarda saldırgan davranışlar ve düşmanca tutumlar sergilemesi olasıdır. Bu sınıflamadaki bebeklerin %40'ına yakınının nörolojik bozukluklara sahip oldukları bulunmuştur (Trawick-Smith, 2018, s. 174).

Ailenin sosyal ekonomik, kültürel durumu ebeveynlerin çocuğa yaklaşımını ve iletişimini etkilemektedir. Ekonomik düzeyi düşük bir ailede çocuğun yetersiz bakım alması, ihtiyaçlarının karşılanmaması ve ekonomik zorluklar nedeniyle stres altında olan ebeveynin çocukla olumsuz etkileşimi çocukların duyguları ve sosyal ortamları anlayamamasına sebep olmaktadır. Ayrıca fiziksel, psikolojik yada cinsel istismara uğramış çocukların çevresiyle ilişkilerinin zayıf ve iletişime kapalı olduğu gözlemlenmiştir. “Çocuk istismarı çocukların sosyal gelişimleri üzerinde çok büyük olumsuz etkiye sahiptir. İstismar edilen çocukların akranlarıyla ilişkisinin zayıf olduğu saptanmıştır” (Trawick-Smith, 2018, s. 319).

Ailedeki rol dağılımı ve kardeşinin olup olmaması da çocuğun sosyal yaşantısını etkilemektedir. Aile içinde çocuk annesini hem anne hem de eş rolünde görür. Farklı rol dağılımını gören çocuğun sosyal becerileri daha gelişmiş olur. Çocuğun bir kardeşinin olması da bazı sosyal beceriler kazandırır. “Büyük çocuklar küçük kardeşlerini yönlendirerek, liderlik yetilerini kullanır ve kendine güven kazanır. Küçük çocuklar zorbalığa karşı mücadele etmek için yetiler geliştirebilirler” (Trawick-Smith, 2018, s. 319).

Akran ilişkileri çocukların sosyal ve duygusal gelişiminde önemli rol oynar. 3 yaş ve öncesinde çocuklar kendilerine ve kendi ihtiyaçlarına yönelik davranırlar. Benmerkezci bir yaklaşım içindedirler. Akran ya da arkadaşlık ilişkileri anlaktır. “Dört yaş civarında çocuğun kurduğu ikili sosyal etkileşimlerden farklılık göstermeye başlar: Çocuklar bu dönemde daha büyük gruplarla oynamayı tercih ederler” (Akyol, 2020, s. 215). Akran ilişkilerinde çocuğun iletişim kurma, karar verme, sorun çözme, empati, sempati, fedakârlık gibi davranışları olumlu olarak değerlendirilmekte ve bu özelliklere sahip olan çocukların akranları tarafından daha çok kabul görmektedir.

Bilişsel gelişim bakış açısına göre; çocuklar fedakarlık ve empatiye ilişkin bilgilerini kendileri yapılandırır. Onların sosyal deneyimleri çoğaldıkça bazı sosyal davranışların başkaları tarafından istenilen tepkiler verilmesine yol açtığını anlarlar. Bu çeşit tavırların – örneğin yardım etmek ve işbirliği yapmak, akranları ve yetişkinleri tarafından kabul gördüğünü ve iyilikle karşılandığını keşfederler (Trawick-Smith, 2018, s. 309).

Saldırganlık, zorbalık gibi yıkıcı davranışlar olumsuz olarak algılanır ve çocuk akranları tarafından reddedilmektedir. Bazen bilişsel, fiziksel, dil gelişimi ya da motor gelişimi açısından geri kalmış çocuklarda grup oyunlarında akranları tarafından istenmeyebilir. “Bazı çocuklarda olumsuz sosyal davranışlar görülebilir. Bu davranışların sergilenmesi akran reddine sebep olabilir, arkadaşsız kalma ve düşük seviyede sosyal katılıma sebep olabilir” (Trawick-Smith, 2018, s. 309).

Çok fazla dinamik etkenin bir araya gelmesiyle oluşan kişiden kişiye değişen sosyal ve duygusal gelişim süreci aslında bireyin hayata uyum sağlayacak becerileri kazandığı dönemdir. Aile içinde başlayan bu süreç zamanla akrabalar, komşular, mahalle, okul ve topluluklara dönüşerek genişler. Birey içinde bulunduğu çevrenin niteliği, değer yargıları, örf adet ve inançları doğrultusunda tutum ve davranış geliştirir. “Sosyalleşme, bir çok karmaşık faktörün etkilediği oluşumdur. Bireyin sosyalleşmesinden, bir anlamda yaşadığı kültürü ve dolaylı olarak bu kültürle bağlantılı diğer kültürleri öğrenmesi kastedilmektedir” (Yavuzer, 1990, s. 43).

Yaklaşık iki-iki buçuk yaş civarında benlik kavramı gelişir. İki yaş sendromu olarak adlandırılan bu dönemde benlik kavramı gelişen çocuk bundan sonraki dönemde davranışlarını da düzenlemeye başlar. Buna öz düzenleme ya da davranış düzenleme denir. “Davranış düzenleme kavramı, bireyin dürtülerini kontrol ederek davranış öncesinde düşünüp davranışı planlamasını ve tepkilerini kontrol etmesini ifade etmektedir. Çocuğun sabrederek sırasını beklemesi, hayal kırıklığı yaratan durumlarda tepkilerini kontrol ederek zorbalıktan kaçınması gibi” (Aktaran: Atav, 2019, s.111). Çocukların yaşamlarının ilk üç yılında yoğun olarak sevgi, şefkat ve güven duygusuna ihtiyacı vardır. Bu duygusal ihtiyaçlar ilk zamanlar aile tarafından karşılanırken 4-6 yaş dönemindeki çocukların sosyal çevresi genişledikçe yaşadığı duygular da çeşitlenir ve karmaşık hale gelir.

Bu dönemde çocuklar duyuşsal iletiler göndermenin gerekliliğinin farkına varırlar ve tüm “temel” duyguları ifade edebilirler. ... Örneğin: üç-altı yaşlar arasındaki çocukların, tanıdık insanlara ya da hayvanlara sıkıntı yaratan günlük olaylara (incinmek ya da eğlenilmek gibi) duygusal tepki verme duyarlılıkları yüksektir. ... Diğer taraftan üç-altı yaşlar arasında kendilik hissi ve diğerlerinin kendilik hislerinin kazanılmasına bağlı olarak diğer duyguların yanı sıra utanç ve suçluluk duyguları da sergilemeye başlarlar (Akyol, 2020, s.220).

4 yaş döneminde çocuklar fiziksel olarak daha bağımsız hale gelmişlerdir ve kendi isteğiyle hareket ederler. Bu dönemdeki çocuklar inatçıdırlar. Bazen çatışma yaşasalar da kendi akranlarıyla zaman geçirmeye ihtiyaç duyarlar. Grup oyunlarına dahil olmaya başlarlar. Yavuzer, (1997, s. 208)’e göre; 4-5 yaşlarındaki çocuk kendisiyle ilgili sorulara düzgün cevaplar verebilir. Duygularını ifade edebilir ve başkalarının duygularını anlamaya çalışabilir. Sabretmeyi, sıra beklemeyi ve paylaşmayı öğrenmiştir.

5 yaş döneminde çocuklar önceki dönemlere göre daha akli başında ve olgundur. Çevresine karşı kontrollü ve duyarlıdır. Grup oyunlarında oynamaktan keyif alır ve daha önce oynadığı oyunlardan parçaları alıp yeni oyunlara ekleyerek zenginleştirir. Yavuzer, (1997, s. 222)’e göre; Dil yeteneği gelişmiş ve duygularını mimikleriyle destekleyerek ifade edebilir hale gelmiştir. Aldığı sorumlulukları yerine getirebilir ve başladığı işi bitirme eğilimindedir. Kendinden küçüklere ve hayvanlara karşı sevgi dolu ve korumacı yaklaşır. Arkadaşlarıyla işbirliği yapmaktadır.

6 yaş dönemindeki çocukta dengesizlik meydana gelir. İki buçuk yaşındaki kararsız dönemine geri dönmüş gibidir. Bununla beraber 6 yaşına kadar yeterli benlik duygusuna sahip, sorumluluk üstlenecek ve kendi kararlarını verebilecek yeterliliğe ulaşmış olmalıdır. Çünkü 6 yaş okula başlama dönemidir. “Okula başlama, zihinsel, bedensel, duygusal ve sosyal açıdan bir ‘hazırlıklı oluşu’ gerektirir” (Yavuzer, 1997, s.228). Çocuk 6 yaşına geldiğinde okula başlamasıyla beraber daha büyük arkadaş grupları içine girer.

2.1.4. Bilişsel Gelişim Özellikleri

Bilişsel gelişim, biyolojik olgunlaşma ile beraber çocuğun çevresine uyum sağlamasıdır. Çocuğun yaşadığı dünyayı tanıma ve anlama sürecindeki zihinsel faaliyetleri kapsar. Bu dönem bebeklikte reflekslerle başlayan ve yetişkinliğe kadar devam eden bir gelişim alanıdır. “Bilişsel gelişim çocuğun gördüğü, duyduğu, dokunduğu, tattığı nesneler hakkında düşünmesini ifade eder. Bu düşüncenin içerdiği konular, etki tepki ilişkisini,

olaylardaki ardışıklığı, nesneler arasındaki benzerlik ve farklılığı anlamak, objeleri kategorize edebilmek, mantık yürüterek cevaplamayı içerir” (MEB, 2011, s. 3).

Bilişsel Gelişim ile ilgili çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. Bunların başında; Jean Piaget tarafından geliştirilen '*Bilişsel Gelişim Kuramı*', Lev Vygotsky tarafından geliştirilen '*Sosyokültürel Bilişsel Gelişim Kuramı*' ve Jerome Bruner tarafından geliştirilen '*Bilişsel Kuram*' gelmektedir. Bilişsel gelişimin anlaşılması için bu kuramların anlaşılması gerekmektedir.

Piaget'e göre; bilişsel gelişim, genetik ve çevresel faktörlerin etkileşimiyle birlikte belli bir sıra izleyerek meydana gelmektedir. Piaget'in Bilişsel Gelişim Kuramının temelleri şema (organizasyon) kavramının üzerine kuruludur. “Şema, geçmiş deneyimlerden oluşan ve şimdiki deneyimleri yorumlamada temel oluşturan zihinsel yapıdır” (Yavuzer, 1990, s. 37).

Şema, çevre ile girilen etkileşim sonucu düzenlenen davranış ve düşüncelerdir. Yeni doğan bebeklerin şemaları büyük oranda doğuştan gelen reflekslerden, emme ve vurma gibi fiziksel hareketlerden oluşmaktadır. Olgunlaştıkça ve yaşantılar sonucu deneyim kazandıkça fiziksel etkinliklere bağlı şemalardan zihinsel etkinliklere bağlı şemalara geçeceklerdir (Akyol, 2020, s. 114).

Piaget, bilişsel gelişimi açıklarken; örgütlenme, özümseme, yeniden düzenleme ya da uyumsama, dengeleme ve olgunlaşma gibi bazı kavramlar üzerinde durmaktadır.

Zihindeki bilgilerin birleştirilip birbiriyle ilişkilendirilmesi ilkesine örgütlenme denir. Örgütlenmenin gerçekleşebilmesi için özümseme ve yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. “Örgütlenme, zihinsel süreçleri sistematik ve tutarlı sistemler haline getirme ve bu amaçla birleştirme koordinasyon sağlama, düşünceleri ve eylemleri örgütlenme şeklinde gerçekleşir” (Dilekmen, 2019,s.74). Bu aşamada rastgele meydana gelen davranışlar zamanla bilinçli eylemlere dönüşür.

Özümseme, bireyin yeni öğrendiği bilgilerin var olan şema içine yerleştirilmesidir. Yeni gelen bilgiye göre şemanın yeniden düzenlenmesi gerekir. Buna da yeniden düzenleme ya da uyumsama denir. Dengeleme ise bireyin var olan bilgileriyle yeni gelen bilgiler arasında denge kurmaya çalışmasıdır. Eğer zihinde var olan şema ile yeni gelen bilgi arasında bağlantı kurulamazsa bir dengesizlik meydana gelir. Özümseme-yeniden düzenleme ve dengeleme sonucu tekrar denge durumu sağlanır. Bu denge ve dengesizlik döngüsü tekrar ettikçe bireyin bilişsel yetenekleri artmaya devam eder. “Olgunlaşma, öncelikle fiziksel

büyüme ile ilgilidir. Zihin gelişimi, beyin ve sinir sistemindeki olgunlaşmaya paralel olarak gelişir. Biyolojik olgunlaşma olmadan deneyim, sosyal geçiş ve dengeleme ortaya çıkmaz” (Dilekmen, 2019,s.75). Piaget, gelişimin kalıtımla ilgili olduğunu bu nedenle gelişimin sınırlarının ve olgunlaşmanın kişiden kişiye farklılıklar gösterebileceğini düşünür.

Piaget, bilişsel gelişimi dört aşamada incelemiştir. Bunlar; 0-2 yaş duyuşal motor dönemi, 2-7 yaş işlem öncesi dönem, 7-11 yaş somut işlemler dönemi, 11 yaş ve ergenliğe kadar olan dönemi ise soyut işlemler dönemi olarak belirlemiştir.

0-2 yaş duyuşal motor dönemi bebeklikte başlayıp 2 yaşına kadar süren dönemdir. Bebeklikte refleks davranışlar sonucunda kazanılan bilgiler ilk bilişsel şemaların oluşmasını sağlar.

2-7 yaş işlem öncesi olarak adlandırılan dönemde kendi içinde iki başlık altında incelenir. Bunlar sembolik evre ve sezgisel evredir. Sembolik evre 2-4 yaş aralığını kapsar. “Bu evrede çocuk, göremeyeceği bir yerde bulunan nesne ve ya insanı temsil eden bir kelime veya sembol geliştirir” (Yavuzer, 1990, s.85). Bu dönemde semboller aracılığıyla düşünmeye başlayan çocuk taklit becerileri gelişir ve “-mış gibi oyunlar” oynamaya başlar. “Mış gibi oyun” ile çocuğun uzun süreli dikkat, bellek, mantıksal akıl yürütme, imgeleme, yaratıcılık, duyguları anlama ve kendi düşüncesini yansıtma, duyguları kontrol etme ve bir başkasının bakış açısından bakabilme yeteneği gibi birçok zihinsel becerisi güçlenir (Akyol, 2020, s.117). Bu dönemde çocuklarda benmerkezcilik ve animizm görülür. Benmerkezcilik döneminde bulunan çocuk başkalarının düşünce ve duygularının kendisinininkinden farklı olabileceğini düşünemez. Kendisi bir çiçeği seviyorsa başkalarının da o çiçeği sevdiğini düşünür. Bu dönemde çocuğun dili de benmerkezcidir ve konuşmaları bir amaç içermez. Animizm ise, cansız varlıklara canlı varlıkların özelliklerinin yüklenmesi anlamına gelmektedir.

Sezgisel evre ise 4-7 yaş aralığını kapsar. “Bu dönem akıl yürütmelerin başladığı dönemdir. Daha çok mantıksal değil sezgisel olarak düşünürler” (Yuvacı, 2019, s.60). 4 yaştan itibaren kavram oluşturma becerisi gelişmeye başlar. Benzer olay ya da nesneler gruplandırabilir. Nesnelerin özelliklerini ayırt etmeye ve neden sonuç ilişkisi kurmaya başlarlar. “Piaget’e göre çocuklar sıralama, sınıflandırma, nitelendirme gibi zihinsel işlemlerde artık daha yetkindirler ancak, işlemlerin altındaki gerçeği kavrayamadıkları için

işlemi başarsalar dahi neden böyle yaptıklarını açıklayamazlar. Bu sezgisel başarı nedeniyle dönem, sezgisel evre olarak adlandırılır” (Akyol, 2020, s.119).

Piaget sezgisel dönemi açıklarken 3 ilkedden bahsetmiştir. Bunlar; korunum yetersizliği (değişmezlik), tersine çeviremem ve tek boyutlu düşünce ilkesidir.

Korunum, nesnelerin görüntüsü değişse bile fiziksel özelliğinin değişmeyeceği ilkesidir. Piaget, dama taşlarından oluşan bir deneyle korunum ilkesini açıklamıştır. Deney şöyledir; iki farklı renkten oluşan dama taşlarını birbirine paralel olacak şekilde dizmiştir. Çocuklara hangi renk taşların çok olduğunu sorduğunda taşların eşit olduğu cevabını almıştır. Sonrasında bir dizi taşın arasındaki mesafeyi açarak dizmiş ve hangisinin fazla olduğunu tekrar sormuştur. Çocuklar bu sefer arası açık olan taşların fazla olduğunu söylemiştir. Piaget, çocuklara az önce eşit olduğunu söylediklerini hatırlatmış ve hatta taşları saymalarını istemiştir. Buna rağmen çocuklarda bir setin diğerinden daha fazla olduğu fikri değişmemiştir. Tersine çeviremem, çocuğun zihninde yapılan bir işlemin önceki aşamalarına geri dönememesidir. Bu dönemde çocuk üçten sonra dört geldiğini bilir ama dörtten önce üç geldiğini düşünemez.

Bir grup okul öncesi dönem çocuğunu bahçede yürüyüşe çıkarın. Yol boyunca sekiz farklı yerde durun. Yürüyüş sonunda çocuklara “Beni aynı buraya geldiğimiz şekilde geri götürebilir misiniz?” diye sorun. Yürüyüş güzergahını geriye doğru takip etmede büyük güçlük yaşayacaklardır. Geri dönerken durulan bazı noktalara sıra farkı gözetmeksizin gelebilirler. Veya hiçbir yerde durmaksızın doğrudan başlangıç noktasına dönebilirler. Sorun düşüncelerini tersine çevirememeleridir (Trawick-Smith, 2018, s.230).

Tek boyutlu düşünce, bir nesnenin ya da bir olayın sadece tek bir özelliğine odaklanmadır. Bir grup nesne içinde çocuklara farklı olan sorulduğunda tek boyuta odaklandıkları için yetişkinlere göre farklı olanı daha çabuk ayırt edebilirler. Bu dönemde çocuklar birden fazla olayda sıralama ilişkisini koordine edememektedir.

Dört yaşında ki çocukların olduğu bir sınıfta anaokulu öğretmeni “Hikayenizi bitirir bitirmez resimlerinizi dolaplarınıza koymanızı, ellerinizi yıkamanızı ve öğle yemeği için hazırlanmanızı istiyorum.” Derse ne olurdu? Muhtemelen öğretmen daha cümlesini tamamlamadan çocuklar dolaplarına koşmaya başladılar. Çocuklar öğretmenin ilk isteğine odaklanır ve diğer isteklerini kaçırdı (Trawick-Smith, 2018, s.230).

Tek boyutlu düşüncede çocuklara farklı şekilde ve renkte nesneler verildiğinde ve bunların sınıflandırılması istendiğinde ya şekle göre ya da renge göre sınıflandırma yaparlar. Yani tek bir özelliğe göre sınıflandırma yaparlar.

Somut işlemler dönemi 7-12 yaş dönemini kapsamaktadır. “Piaget’nin bu döneme somut demesinin nedeni, çocukların mantık yürütebilme kapasitelerini ancak somut neşe ve yaşantılar üzerine uygulayabilmeleri ile ilgilidir. Somut işlemler döneminin işlem öncesi dönemden farkı; düşüncede ileriye ve geriye düşünebilme ile merkeziyetsizleşmedir” (Dilekmen, 2019, s. 79).

11 yaşında başlayan ve ergenliğe kadar olan dönem ise soyut işlemler dönemidir. Soyut işlemler döneminde çocuklardaki fiziksel ve zihinsel gelişmelerin etkisiyle sorunlara mantıksal çözümler üretebilir hale gelir. Bir olaydan çıkarımlar yapmaya başlar ve varsayımlar üzerinden değerlendirmelerde bulunur. Bu dönem bilişsel gelişimin en üst seviyesidir ve artık yetişkinler gibi düşünmeye başlamışlardır.

Bilişsel gelişim üzerine çalışmış önemli kişilerden birisi de Lev Vygotsky’dır. Piaget ile aynı dönemde yaşamışlardır. “Vygotsky çocukların pasif alıcılar olmadığı, kendi öğrenmelerini yapılandırabildikleri konusunda Piaget ile hemfikirdir. Ancak ona göre bilişsel yapılandırmalar her zaman sosyal etkileşimle gerçekleşmiştir” (Akyol, 2020, s. 127).

Çocuğun düşünce ve fikirlerinin içinde bulunduğu toplumun değer yargılarına göre gelişmesini sosyal bağlam kavramı ile açıklamıştır. Yani çocuğun problem çözme şekli ya da bir soruna karşı yaklaşımı yaşadığı toplumun kültürüne göre şekillenmektedir. Vygotsky’ye göre olgunlaşma çocuğun bilişsel gelişimi için tek başına yeterli değildir. Bunun için öğrenmeye ihtiyaç vardır. “Vygotsky eğer çocukların ne düşündüğünü ve öğrendiğini bilmek istiyorsak onları başkaları ile doğal etkileşimleri esnasında gözlemlememiz gerektiğini önermiştir” (Trawick-Smith, 2018, s.238). Vygotsky bilişsel gelişim kuramını açıklarken yakınsal gelişim alanı ve yapı iskelesi olarak adlandırdığı iki kavram üzerinde durmaktadır.

Yakınsal gelişim alanı (zone of proximal development) çocuğun kendi deneyimleri ile elde edebileceği bilişsel gelişim düzeyi arasındaki farkı ifade etmektedir. Çocuğun akran, öğretmen ya da ebeveynin desteğiyle edinebileceği bilişsel gelişim düzeyi arasındaki farkı ifade etmektedir. ... Çocuklar sosyal ortamlarda, okulda girdiği sosyal ilişkilere bağlı olarak problem çözebilir ya da ebeveyni çocuğa sözel bildirimler sunarak ya da rol model olarak çocuğun tek başına yapamayacağı görevleri destekle yapabilir hale getirmelidir. Verilen bu destek ise ***yapı iskelesi (scaffolding)*** kavramı olarak adlandırılmaktadır (Yuvacı, 2019, s. 63).

“Piaget, dilin düşünce yapısını etkilemediğini ileri sürer. Zihinsel eylemler, işlemler ve düşünme süreçleri konuşma aracılığıyla değil, eylemden gelişir” (Yavuzer, 1997, s.222).

Piaget'in bu görüşüne rağmen Vygotsky dilin bilişsel gelişimi etkileyen en önemli faktörlerden biri olduğunu düşünmektedir. Vygotsky, Piaget'in benmerkezci konuşma olarak ifade ettiği durumu da şöyle değerlendirmektedir. Çocukların amaçsız konuşması onların düşündüğünü gösterir. Dolayısıyla dil sadece iletişim kurmak için değil aynı zamanda düşünceyi geliştirmek için de kullanılır. “Vygotsky, dilin özellikle öğrenmede önemli rol oynadığını ileri sürmüştür. Okul öncesi dönem çocuklarının **kendine dönük konuşması** çocuklara dikkatlerini yönlendirmede ve fikirlerini içsel olarak organize etmede yardım eder. Çocuklar kendi kendilerine konuştuklarında üst düzeyde düşünmektedirler (Trawick-Smith, 2018, s.239).

Bilişsel gelişim üzerine Piaget'ten sonra en kapsamlı çalışmayı yapan bir diğer kişi de Bruner'dir. Bilişsel gelişim için sadece sosyal çevre ve etkileşimin yeterli olmadığını aynı zamanda çocuğun öğrenmesi için deneyimlemesi gerektiğini savunmuştur. Piaget gibi bilişsel gelişim kuramını dönemlere ayırarak oluşturmuştur. Bunlar; 0-3 yaş aralığını kapsayan eylemsel dönem, 3-6 yaş aralığını kapsayan imgesel dönem, 6 yaş ve üzerini kapsayan Sembolik dönemdir.

0-3 yaş eylemsel dönem, çocukların bilişsel gelişiminin deneyimler üzerine kurulu olduğunu ve öğrenmenin yaşayarak gerçekleştiğini savunmuştur. Bu dönem Piaget'in duyu-motor gelişim dönemine denk gelmektedir. Bu dönemde bilgi eylemler aracılığıyla elde edilir. Örneğin; çocuk masaya vurduğunda ses çıkar ve masaya her vurduğunda ses çıkacağını öğrenir.

3-6 yaş imgesel dönemde bilgi imgelerle taşınmaktadır. Görsel bellek gelişmiştir. Çocuklar gördükleri nesnelerin imgelerini zihinlerinde tutabilir, o nesneyi tarif edebilir ya da resmedebilirler. “Görsel belleğin gelişmesi dolayısıyla bu dönemde bilgi görsellerle ilişkilendirilerek çocuğa sunulmalıdır. Örneğin hayvanlar öğretilirken onlara ait görsellerde çocuklara gösterilmelidir” (Yuvacı, 2019, s.64). Çocuklar bu dönemde algılarının etkisi altındadır ve bir nesneyi ya da olayı nasıl algılasa zihninde o şekilde kalır.

Bruner, tüm çocukların öğrenmek için zaten motivasyon sahibi olduğunu, ancak bu motivasyonun ortaya çıkması için öğretim ortamında çocuğun merakını ve ilgisini uyandıran etkinliklere yer verilmesi gerektiğini vurgular. O halde bu dönemde algılar ön planda olduğundan çocuklarla yapılacak etkinliklerde resim, fotoğraf, video gibi görsel öğeler kullanmak oldukça etkili olacaktır (Akyol, 2020, s.133).

6 yaş ve üzerini kapsayan sembolik dönem ise bilişsel gelişimde son aşamadır. Çocuk artık bir çok sembolü tanır ve kullanabilir. Atasözleri, deyimler ya da mecaz anlatımları içeren soyut düşünceleri anlayabilir ve kendisi de bunları kullanabilir.

2.1.5. Dil Gelişim Özellikleri

Dil, insanların duygularını, düşüncelerini aktarmak amacıyla semboller, işaretler, ses veya mimiklerle iletişim kurmayı sağlayan araçtır. Dil aynı zamanda insanlar arasındaki sosyal ilişkileri düzenler ve bilginin aktarılmasını sağlar. Dil sayesinde insanlar arasında ortak bir kültür oluşur.

Dil gelişimi bebeklikten başlar ve okul öncesi dönemde daha da hızlanarak devam eder. “Dilin insan hayatında sosyalleşme, üretme ve düşünme aracı olma işlevleri bulunmaktadır. Çocukların kendilerini ifade etme, sosyal ve kültürel değerini kazanma, sosyal iletişim ihtiyaçlarını gidermede dil işlevsel bir göreve sahiptir” (Okyay,2019, s.80).

Dil gelişimi üzerine çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. Bunlar; davranışçı kuram, sosyal öğrenmeci (etkileşimci) kuram, bilişsel kuram ve dil gelişimini biyolojik temellere bağlayan psikolinguistik kuramdır.

Davranışçı kuramın öncüsü Burrhus Frederic Skinner’dir. Skinner’e göre “öğrenme” bireyin davranışlarındaki gözlemlenebilir bir değişmedir. Dil edinimi, koşullanma, bağlantı kurma, tekrar etme, pekiştirme ve taklit etme ile kazanılır. Bebek kelime benzeri sesler çıkardığında ebeveynler destekleyici tavırlar ya da sözlerle bebeğe karşılık verir. Bu durum bebeğin benzer faaliyetleri tekrarlamasını sağlar. Bebeğin bu iletişimi ve tekrarları sayesinde çıkan sesler zamanla dile dönüşür. “Davranışçı görüş savunucusu B.F.Skinner konuşmanın tıpkı diğer davranışlarda olduğu gibi, koşullanma yoluyla kazanıldığını belirtmiştir” (Dilekmen, 2019, s.89). Yani rastlantısal olarak ortaya çıkan davranışsal koşullar sonucu çocuk dili öğrenir.

Sosyal öğrenmeci (etkileşimci) kuramın öncülerinde biri de Albert Bandura’dır. Albert Bandura, öğrenmenin sosyal etkileşimle gerçekleştiğini, çocukların başkalarını gözlemleyerek bilgi edindiğini savunur. Davranışçı kuramda olduğu gibi gözlem yapma, model alma, taklit etme ve pekiştirme dil gelişimi açısından önemli kavramlardır. Ancak

Bandura davranışçı kuramdan farklı olarak dikkat ve akılda tutma gibi bilişsel süreçlerin de dil gelişiminde önemli olduğunu düşünür.

Çocuğun dil öğrenmesi sahip olduğu bilişsel kavramların etkisiyle gerçekleşmektedir. Piaget, Vygotsky gibi bazı uzmanlar, dil gelişimi ve bilişsel gelişimin birbirine paralel ilerlediğini belirtmişlerdir. “Jean Piaget, dil gelişimindeki ilerlemeleri bilişin sınırladığını ancak bilişsel gelişimin de tek başına dil kazanımını açıklayamadığını belirtmiştir. Bu nedenle dilin kalıtım ve çevre etkileşimiyle gerçekleştiğini savunmuştur (Okyay, 2019, s.86). Vygotsky ise bilişsel ve dil gelişiminde sosyal çevrenin ve etkileşimin önemini vurgulamıştır. Dilin bilişsel gelişimde önemli bir araç olduğunu belirtmiştir.

Vygotsky’ye göre konuşmanın “sosyal konuşma” ve “kendine yönelik konuşma” olarak ifade edilen iki farklı işlevi vardır. Sosyal konuşma, başkalarına yöneltilmiş dil için kullanılır. ...Çocuk büyüdükçe dil sadece iletişim için değil, aynı zamanda çocuğun kendi davranışlarında ustalaşmasına ve yeni bilgiler edinmesinde yardım etmek için kullanılmaktadır. Küçük çocuklar kendine yönelik konuşma aracılığıyla nesnelerin ve fikirlerin farklı kombinasyonlarını deneyerek kavramlar arasında ilişkiler kurmaktadır. ... Vygotsky, içsel konuşmanın insanlara eylemlerini planlayıp düzenleme olanağı sağladığını ve çocuğun daha önce sözel olarak girdiği toplumsal etkileşimler sonucunda ortaya çıktığını iddia etmektedir (Okyay, 2019, s.87).

Psikolinguistik (Doğuştancı) kuram da ise dil gelişiminin biyolojik temellere dayandığı savunulmaktadır. Noam Chomsky ve Lenneberg gibi dil bilimciler dil gelişimine biyolojik ve psikolojik açıdan yaklaşmışlardır. Noam Chomsky, insanların dil öğrenmek için doğuştan gelen özel bir mekanizmaya sahip olduğunu, yeterli biyolojik olgunluğa erişen her insanın aynı yürümeyi öğrendiği gibi dili de öğrendiği görüşünü savunmuştur. Bu doğuştan gelen mekanizma sayesinde çocuk dili içselleştirir, dilin kurallarını anlayıp öğrenir ve sonrasında kurallara uygun bir şekilde konuşmaya başlar.

Dil, kendi içinde kurallar sistemi içinde beş bileşenden oluşur. Bunlar; fonoloji, morfoloji, sentaktik, semantik ve pragmatiktir. Fonoloji (ses Bilimi), dilin konuşma seslerini, telaffuzu, akıcılığı ve tonlamayı kapsayan aşamasıdır. Çocuklar dilin bütün seslerini henüz çıkaramazlar. Yetişkinlere göre tonlamaları ve akıcılığı çok az gelişmiştir. “Fonoloji, erken çocukluk döneminde aşamalı olarak gelişir ve çocuklar bu dönemde konuşma seslerini çıkarmaya çabalarlar” (Trawick-Smith, 2018, s.268). Seslerin çıkarılması ve konuşma fiziksel olarak gelişmeye bağlıdır. Konuşma ile ilgili organlara artikulatörler denir. “Artikulatörler; ön ve arka dil, dişler, dudaklar, damak, ses telleri ve akciğerler gibi vücut parçalarından oluşmaktadır. Bir tek sesin çıkarılabilmesi için bütün bunların bir harmoni içerisinde kullanılması gerekmektedir” (Trawick-Smith, 2018, s.268). Çocuklar bir sesi

tekrar tekrar duyarak önemli anahtar kelimeleri öğrenirler ve zamanla bu seslerin nasıl çıkarıldığını da öğrenmiş olurlar. 2-5 yaş aralığı çocukların, ünlü ünsüz sözcükleri doğru kullanımı, sözcüklerdeki tonlama ve anlaşılabilirlik açısından konuşma becerisinin geliştiği bir dönemdir. “3-4 yaşlarında çocuklar anadilin temel yapısını kavrayarak duygu ve düşüncelerini ifade edebilirler. Ünlü seslerin % 90’ını, ünsüzlerin % 60’ını doğru söyleyebilirler. Ses perdesinde düzelme gözlenir. Sesini alçaltıp yükselterek kullanabilirler. Fısıldamayı ve hayali oyunlarda dili kullanırlar” (Dilekmen, 2019, s.92). Çocuklar 5 yaşına kadar fonoloji yani ses bilgisinin bütün kurallarını öğrenmiş olurlar.

Anlam bilimi (semantik), dilde kelimelerin kullanımı ve kelimelerin anlamlarının öğrenilmesidir. Okul öncesi dönemde çocukların kelime bilgisi hızla artmaktadır. Çocuklar kelimeleri kendi yaşantılarından edindiği tecrübelerle kazanır. Bir kelimeyi bir kaç kez duyduğunda öğrenmiş olur. Okul öncesi çocukları konuşurken kullandıkları kelimelerden daha fazlasını bilir. “Kelime kazanımı ile ilgili araştırmalar çocukların 2 yaşındaki 200 kelime kullanımını 6 yaşında 10.000 kelimeye çıkardıklarını göstermektedir” (Trawick-Smith, 2018, s.271). Çocuğun kendini ifade edebilmesi için kelime dağarcığı önemlidir. “Sözcük dağarcığı 3 yaşında yaklaşık 1000 sözcüğe, 4 yaşında 1500 sözcüğe, 5 yaşında ise 2000 sözcüğe ulaşır. Bu hızlı gelişimde bilişsel becerilerin gelişiminin de önemli bir etkisi vardır” (Okuy, 2019, s.81). “Beş yaşında, çocukların kurdukları cümleler ortalama 4-5 sözcükten oluşur ve yapı olarak da yetişkinlere benzer. Tek kelimelik ifade döneminden bir kaç yüz kelimedenden oluşan sözcük dağarcığı, gün içerisinde öğrenilen yaklaşık on sözcükle birlikte, beş-altı yaşlarında yedi-sekiz bin sözcüğe ulaşır” (Aksoy, 2020, s.149).

Çocuklar bir kelimeyi farklı birçok şey için genelleyerek kullanabilirler. “Örneğin; bisiklet kelimesi, üzerine binilen bütün oyuncaklar (bisiklet, plastik büyük tekerlekli oyuncaklar, vagonlu oyuncaklar veya oyuncak mobilet) için kullanılabilir” (Trawick-Smith, 2018, s.272). Bu tür aşırı genellemeler okul öncesi dönemlerde sıkça görülmektedir. Yine kelime haznelerinin hızla geliştiği bu dönemde aşırı kısıtlama hataları yaparlar. Örneğin; Taşıt kelimesini sadece evin önündeki arabalar için kullanırlar. Çocukların dili kullanırken yaptığı bu aşırı genelleme ve aşırı kısıtlama durumunun 6 yaşına geldiğinde oldukça azalmış olduğu görülür.

Sentaks (söz dizimi), Dilin kelime dizilimi, cümle uzunluğu ve karmaşıklığı, kalıpların kullanımı, cümlelerin oluşturulmasını ve çekim eklerini kapsayan aşamasıdır. Çocukların

bebeklik dönemindeki kısa ve tek cümlelik konuşmaları okul öncesi yıllarda artık dil bilgisi kurallarına uyarak konuşmaya başlarlar. “2 yaşında “kutu aç” diyen çocuk beş yaşında “ ben kutuyu açtım” diyebilmektedir. Cümlenin bütün öğelerini kullanmaktadır: özne (ben), nesne (kutu), yüklem (açtım)” (Trawick-Smith, 2018, s.275). “Çocuklar geçmiş, şimdiki ve geniş zaman eklerini kullanabilirler. Cümlelerde zaman kavramını daha yerinde kullanırlar” (Dilekmen, 2019, s. 92). 4 yaşında çocuklar dili daha iyi anlayabilmek için sık sık “neden”, “niçin”, “nasıl”, “ne zaman”, sorularını sıkça sorarlar.

Dördüncü yaşam yılının içinde çocuk gittikçe daha çok zaman zarfı kullanmaya başlar, örneğin “eskiden” veya “daha sonra” ve içinde zaman zarfının bulunduğu cümleler kullanır, örneğin “öğlen yemeğinden sonra”, “akşam yemeğinden önce”. Bu durum çocuğun zaman sürekliliğinin farklılaştığını gösterir ve zaman perspektifinin genişlediğini göstermektedir” (Kasten, 2017, s. 87).

5-6 yaşlarındaki çocuk daha karmaşık cümleler kurmaya başlar. Bunun sebebi artık dilbilgisi kurallarını yavaş yavaş öğrenmiş olmalarıdır. Olayları oluş sırasına göre anlatabilirler. “Beşinci yaşam yılının başlarında çocukların çoğu zaman edatlarını kullanarak (önce, sonra, ondan sonra gibi) geçmiş ve planlanan, gelecekteki olayların zaman sırası ile ifade edebilmektedir.” (Kasten, 2017, s. 87).

Çocuklar bu dönemde dilin anlam taşıyan en küçük yapısı olan morfepleri de kullanmaya başlar. Morfem, sözcüklerin kök, gövde ve ek gibi bileşenlerin yapısını çözümleyen, bir sözcüğün nasıl oluştuğunu ve diğer sözcüklerle olan ilişkisini inceleyen dilin alt dallarından biridir.

Çocuklar 5-6 yaş döneminde sürekli konuşmak isterler. Bildikleri hikaye, şiir ve şarkıları ezbere söyleyebilirler. Bu dönemde soyut kelimeleri ve göremedikleri nesnelerle ilişkili kelimeleri de öğrenmeye başlarlar. “Yaklaşık olarak dördüncü yaşın sonlarında mecazi anlamlar için bir anlayış oluşturulmaktadır. Bu oluşum büyük olasılıkla, bu dönemlerde artık görüntü ile gerçek, iç dünya ile dış dünya, kendi görüşüyle başkasının görüşü arasındaki farkların gittikçe daha iyi anlaşılmasına başladığı gerçeğine bağlanabilir (Kasten, 2017, s. 121).

Pragmatik (kullanım bilimi), dilin yapısından bağımsız dilin sosyal olarak kullanılmasıdır. Çocuklar ihtiyaçlarını ifade etmek için dili kullanmaya başlarlar. “Dil küçük çocuklar

tarafından bir takım soyut kurallar olarak değil, grup içerisinde kendi etkinliklerini geliştirmek üzere sosyal ve iletişimsel araç olarak öğrenilir” (Trawick-Smith, 2018, s.276).

Her kültür dilin kullanımında Kendini tanıtmak, selam vermek, sırayla konuşmak, dinlemek, rica etmek, ısrar etmemek, duygularını kontrol etmek, gerekli durumlarda özür dilemek gibi bazı kurallara sahiptir. Bu kurallar, okul öncesi dönemde kazanılır. Çocuklar, aile, arkadaş ve diğer sosyal çevrelerinde bu kuralları uygulamaya başlarlar. 4 yaş dönemindeki konuşmalar karşısındakini anlamaya ya da anlaşılma yönelik konuşmalar değildir. Çocuklar sosyalleşmiş konuşmayı 4 yaşından sonra kazanmaya başlarlar. Konuşmalarını karşısındaki insanın anlayacağı şekilde düzenlemeye başlarlar. Örneğin; yetişkinlerle konuşurken daha karmaşık ve uzun cümleleri seçerken kendinden küçüklerle olan konuşmalarında daha basit anlatımları tercih ederler. Okul öncesi dönemde çocuklar uygun cümleler ve uygun tavırlarla ebeveynlerini istediği bir şeyi yapma konusunda ikna edebilirler. Ya da bir arkadaşıyla olan diyalogunda kelimeleri, mimikleri ve doğru tonlamalarla dili kullanmanın avantajını keşfeder. Böylece çocuklar kendi sosyal çevreleri içinde aktif birer birey olurlar. 5-6 yaşındaki çocuklar artık dili yetişkinler gibi kullanabilirler.

2.2. ÇOCUK KİTAPLARINDA EDEBİYAT AÇISINDAN HİKAYE ANLATIMI

2.2.1. Karakter

Karakter; “Bir yapıtta duygu tutku ve düşünce yönlerinden ele alınan kişi” (TDK, 1979, s. 453); “Roman, öykü, oyun gibi bir yazınsal üründe duygu, düşünüş, davranış ve tutkuları yönünden işlenen kişi” (Püsküllüoğlu, 1994, s. 582) olarak; genellikle birlikte anılan, bir edebiyat terimi olan kahraman ise, “Roman, hikaye, tiyatro ve benzeri edebiyat türlerinde başından olaylar geçen kişidir” (TDK, 1979, s. 109).

“Çocuk edebiyatında karakter oluşturma ayrı bir kavram olarak değerlendirilmelidir. Karakter olaylar ve ilişkilerle kendine özgü davranışlar gösteren kahramanlardır” (Yalçın ve Aytaş, 2017, s. 90).

“Karakter, sanatçının yarattığı; duygu, düşünce ve tutku yönleriyle geliştirdiği, gerçek yaşamdan da esinlenerek deneyimiyle, birikimiyle, kendine özgü duyarlılığı ile biçimlendirdiği bir kişiliktir” (Sever, 2003, s. 76).

“Öykü, roman ve anlatılardaki karakterleri tanıtabilmek için, diğer karakterlerin yorumu, görüş ve düşünceleri, okura önemli ipuçları sunar (Sever, 2003, s. 101). “Yan karakterler genellikle ana karakterlerin, kişilik özelliklerinin açığa çıkartılması ve vurgulanması için araç olarak kullanılır” (Yeşilot, 2000, s. 13). “Özellikle baş kişiyi daha iyi tanıyabilmek için, yüzeysel olarak tanıtılan kapalı karakterlerin yorumlarına, düşüncelerine ve davranışlarına gereksinim vardır” (Aktaran: Çer, 2016, s. 142). “Bir eserde bütün karakterler aynı ölçüde işlenmez. Kimi, ayrıntılı ve derinlemesine işlenir, kimi ise daha sınırlı ve yüzeysel. Esas olarak “karakter” diye tanımlanan, birinciler asıl kişilerdir. İkincilere, psikolojik boyutlarına, önem ve işlevlerine göre, yardımcı karakterler, yan karakterler ya da hizmet karakterleri diyebiliriz” (Özakman, 2014, s. 114).

Yan karakterlerin görevi, ana karakteri tamamlamaktır. Ana karakterin çözmeye çalıştığı sorunun oluşturulmasında ya da çözülmesinde yan karakterlerin de önemli katkıları vardır. Yan karakterler, ana karakterin kişilik özelliklerinin ortaya çıkmasında önemli bir araçtır. “Birinin kişilik özellikleri ve farklı yanları, karşıt bir karakterin varlığı ile daha etkili olarak sergilenebilir. Karakterlerin kişilik özellikleri bakımından birbirine benzememesi, karşıt olmasalar bile farklı olmaları sağlanmalıdır” (Özakman, 2014, s. 135). “Ana karakter ile kötü karaktere benzer özellikler yüklenip okurun kafası karıştırılmamalıdır. Ana karakter hikayenin yıldızı olmalıdır. Her hareketi olayı ileri taşımalıdır” (Edge, 2016, s.16). Buna göre; *Yayazula’nın Çocuğu* isimli kitap örnek verilebilir. Kitapta Ana karakterin kim olduğu net bir biçimde belli değildir. Aslında yan karakter olarak kurgulanan fare ana karakterden daha çok ön plana çıkmış ve okurun kafasının karışmasına sebep olmuştur (Bkz. Görsel 3).

Görsel 3: Donaldson, Julia. Scheffler, Axel. (2021). *Yayazula’nın Çocuğu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Günlük yaşam içerisinde, insan karakteri duygu, düşünce ve davranış bakımından durağan değildir. Az ya da çok zaman içerisinde yaşanan olaylar ve etraftaki insanlarla girilen etkileşim sebebiyle karakter değişebilir. Özakman (2014, s. 150)’a göre; ana karakter ile yardımcı karakterler, eser boyunca, bir takım iç ve dış değişikliğe uğrar, mesela olgunlaşır, ders alır, bilinçlenir, hayata sarılır, mutlu olur ya da yoldan çıkar, hayata küser, mutsuz olur vb. Sanat değeri taşıyan bütün kalıcı ve etkili eserlerde karakter, konunun gelişimine bağlı olarak, az yada çok, gelişir ya da değişir, örtülü bir özelliği su yüzüne çıkar.

Çocuğun okuma eylemini istekle sürdürmesinde bir başka önemli koşul da kahramanın yaşadığı değişimdir. Kahramanın olay dizisi boyunca değişen kişilik özellikleri, çocuğun insan gerçekliğini anlamasına katkı sağlar. ...Öykünün başında okura çalışkan, cesur, başarılı, cimri, kıskanç vb. özelliği ya da özellikleri ile tanıtılan bir kahraman, öykü boyunca hiç değişim göstermiyorsa; her insanın yaşayabileceği bir korkuyu, bir başarısızlığı ya da bir paylaşımı yaşamıyorsa, o kahraman insan gerçekliğinden uzaktır” (Sever, 2013, s. 35).

Buna göre; *Bayan Börek ile Köpeği Çörek* örnek gösterilebilir. Bayan Börek insanlarla görüşmeyi sevmeyen, temizlik takıntısı olan bir karakterdir. Bir gün Köpeği Çörek dışarı çıkar ve uzun süre geri dönmez. Bayan Börek çok üzülür. Yalnız kalır ve komşusundan köpeğini bulmak için yardım istemek zorunda kalır. Zorunluluktan doğan bu komşuluk ilişkisi arkadaşlığa dönüşür. Kitabın sonunda Bayan Börek olaylar dizisi boyunca önemli bir değişim yaşamıştır. Yardımlaşma ve arkadaşlık kavramlarını karakterin yaşadığı dönüşüm ile sorgulatmayı başarmıştır (Bkz. Görsel 4).

Görsel 4: Bansch, Helga. (2016). *Bayan Börek ile Köpeği Çörek*. İstanbul: Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık.

Özakman(2014, s. 118-131)’e göre; karakter kendine özgü niteliklerin yansıra evrensel ve genel nitelikler de taşımaktadır. Bu nedenle karakter geliştirirken karakterin özelliklerinin

belirlenmesi gerekmektedir. Karakter geliştirme sürecinde karakterin; fizyolojik, biyolojik, psikolojik ve toplumsal özelliklerinin yanı sıra; kişiliği, davranışları, motivasyonu, çelişkileri, zaman içindeki değişimi gibi tüm yönleriyle belirlenmesi gerekmektedir. “Bayan Börek ile Köpeği Çörek” kitabında karakterlerin önce genel özellikleri okuyucuya tanıtılmış daha sonra köpek çöreğin bir arkadaş bulması ve evden uzaklaşmasıyla olaylar dizisi başlamıştır. Bu olaylar dizisi boyunca karakterlerin dönüşümü açıkça görülebilmektedir (Bkz. Görsel 5).

Görsel 5: Bansch, Helga. (2016). Bayan Börek ile Köpeği Çörek. İstanbul: Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık.

“Önemli öyküler önemli karakterle anlatılır. Karakter profili çizmek, birbirinden farklı karakterler içerecek bir öykü yaratmaya yardım eder” (Edge, 2016, s.16). Öykünün akmasını sağlamanın bir yolu da karakterlerine hareketleri için güçlü nedenler vermek gerekmektedir. Karakterlerin, motivasyonu ve davranışları doğru orantılıdır. Çözmeye çalıştığı sorunlarıyla, amaçları anlaşılır kılan bir anlayışla hareket edilmelidir. Bütün öykülerde bir sorun vardır ve bu sorunun merkezinde ise doğal olarak karakter bulunur. “Yazınsal bir metnin çocuk okur açısından etkililiği; sağlam, inandırıcı ve iyi geliştirilmiş bir kahramanla çocuğa yaşamı ve insan gerçekliği sezdirebilmektedir” (Sever, 2013, s. 35).

Görsel 6: Arias, Patricia de. Borrás, Laura. (2018). Mervan'ın Yolculuğu. İstanbul: Edam Yayın.

Bu bağlamda Mervan'ın Yolculuğu kitabı iyi bir örnek oluşturmaktadır. Kitabın ana karakteri Mervan savaş nedeniyle göç etmek zorunda kalan mülteci bir çocuktur. Mervan'ın göç etme nedeni ve yolculuğu aslında bütün kitabın konusunu oluşturmaktadır. Kitabın sonunda Mervan'ın yolculuğunun sebebi, yaşadıkları, umutları, özlemleri, geleceğe dair istekleri hakkında her şeyi okuyucu öğrenmiş olur (Bkz. Görsel 6). “Okuyucu metindeki kahramanlarla eş duyumsal ilişki kurarak onların duygularına ortak olur” (Aslan, 2019, s.53). Mervan'ın yolculuğu kitabında ana karakterin savaş ve mültecilik konusunda yaşadığı hisler okuyucuya en iyi şekilde duyumsatılmaktadır. “Kahramanların fiziksel ve ruhsal özelliklerinin abartıya kaçmadan iyi geliştirilmiş olması, kahraman öyküdeki olaylara yön veren etkin kişiliği, çocukları/kahramanlarla özdeşim kurmaya yöneltir” (Sever, 2003, s. 77).

Karakterin olaylara verdiği tepki ya da geliştirdiği davranış biçiminden yola çıkılarak okuyucunun karakteri tanınması ya da anlaması o karakterin eylem ve davranış yönünden yararlanarak geliştirilmiş olduğunu göstermektedir. “Çocuklar için hazırlanan öykü, roman ve diğer anlatılardaki kahramanların, karakter özelliklerini tanımamızı sağlayan en önemli gösterge, onların çeşitli durum ve olaylar içindeki davranışları ve eylemleridir” (Sever, 2003, s. 95).

Mervan'ın Yolculuğu kitabında ilk 8 sayfada okuyucuya önce karakter tanıtılır. “*Ben küçük bir çocuğum. Ama dev adımlarla yürüyorum*” cümlesiyle Mervan kendini tanıtmaya başlar. Çay, ekmek, yasemin ve toprak kokusunu vatanına benzetir. Arkasından çantasındaki eşyalara değinir. Yamalı elbiseleri, bir dua kitabı, defter, kalem ve annesinin fotoğrafı olduğunu söyler. Burada da annesinin olmadığı anlaşılmaktadır. Bir sonraki sayfada annesine olan özlemini dile getirir. 10. Sayfaya gelindiğinde artık okuyucu Mervan'ı tanımakta ve onunla özdeşim kurmaktadır (Bkz. Görsel 7).

Görsel 7: Arias, Patricia de. Borrás, Laura. (2018). Mervan'ın Yolculuğu. İstanbul: Edam Yayın.

“Çocuğun özdeşleşerek okuduğu görüşünü anımsarsak, çocuk, kitabın kahramanıyla birlikte düşleyemeyeceği türde heyecanlı olaylar yaşayacak ve okuma ile yeni dünyaların nasıl keşfedildiğini öğrenecektir” (Dilidüzgün, 2018, s. 107). Burada Mervan karakterinin başarılı bir şekilde yansıtılması; okuyucunun Mervan’ı anlayıp onunla özdeşleşip belki de hiç savaş görmeyen birinin savaşın yaşattığı yıkıcılığı veya mülteciliği ne olduğunu anlaması için bir köprü oluşturabilir.

“Erken dönemde, çocuğun gelişimsel düzeyine uygun bir biçimde oluşturulmuş karakterler, dış görünüşle birlikte davranış ve eylem bakımından etkin kılınmalıdır. Çünkü erken dönemde, çocuklar, karakterlerin eylem ve davranışlarına yoğunlaşarak onun duygu ve düşüncelerini de sezmeye çalışır” (Çer, 2016, s. 144). Karakterin duygu ve düşüncelerini sezdirmek açısından “*Babam Uyumak Bilmiyor*” kitabı örnek gösterilebilir (Bkz. Görsel 8). Kitaptaki baba ana karakter olarak işlenmektedir. Baba uyumak istememekte ve sürekli sorun çıkarmaktadır. Kitaptaki çocuk yardımcı karakterdir ve babasını uyutmaya çalışmaktadır. Burada ebeveyn ve çocuk rolleri değişmiştir. Karakter üzerinden yola çıkılarak aslında anne ve babaların çocukları ile yaşadığı uyku sorunu esprili bir dille anlatılmaktadır. Uyumadan önceki çocuğun uyumak istememesi ve ortaya çıkan sorunlar baba üzerinden aktarılmakta ve aslında gerçekte ebeveynlerin yaşadığı duygular sezdirilmeye çalışılmaktadır.

Görsel 8: Saudo, Coralie. Giacomo, Kris Di. (2016). *Babam Uyumak Bilmiyor*. İzmir: Tudem Yayın Grubu.
s. 1-2

Özakman (2014, s. 137), ana karaktere, yardımcı ve yan karakterlere eklenmesi gereken bir özellikten daha bahsetmektedir. Bunu; sürdürücü özellik olarak tanımlamaktadır. Sürdürücü özellik, öykünün gelişmesini, çeşitli aşamalardan geçerek sona ulaşmasını sağlayan bir unsur olduğunu ve bu özelliğin, ısrar, azim, inat, direnme, sabır, kararlı olma,

caymama, çok isteme, karşı koyma gibi davranışları içerdiğini vurgulamaktadır. “*Köpekler Bale Yapmaz*” isimli kitaptaki köpek karakterinde çok isteme, kararlı olma, caymama, sabır, direnme gibi özelliklerin neredeyse tamamı bulunmaktadır. Hikaye, olay örgüsü ve kurgu tam da bu özellikler üzerine kurulmuştur. Kitabın adından da anlaşılacağı gibi köpeklerin bale yapamayacağı hikayede sürekli vurgulanmaktadır. Ancak ana karakterin istekliliği, ısrarı ve vazgeçmemesiyle köpeklerinde bale yapabildiği okuyucuya gösterilmektedir (Bkz. Görsel 9).

Görüntü 9: Kemp, Anna. Ogilvie, Sara. (2012). *Köpekler Bale Yapmaz*, İstanbul: Pearson Yayıncılık. s. 4-5.

Sever (2003, s. 95)’in aktardığına göre; edebiyat yapıtlarında, karakterlerin değişik yollarla geliştirebileceği belirtilmektedir. Karakterin davranış ve eylemler yoluyla, konuşmalarıyla, fiziksel özellikleriyle (dış görünüş), yan karakterlerin yorumlarıyla veya yazarın yorumundan yola çıkılarak geliştirilebilmektedir. “*Köpekler Bale Yapmaz*” kitabında ana karakterin sürdürücü özelliklerinin yanı sıra yazar yan karakterler aracılığıyla köpeklerin bale yapamayacağını sürekli vurgulamaktadır. Bu yazarın ve yan karakterlerin hatta okuyucunun yorumudur. Aslında ana karakterin fiziksel özellikleri düşünüldüğünde bu doğrudur. Ancak ana karakter motivasyonu ve eylemleriyle amacına ulaşmaktadır.

Karakterin fiziksel özellikler kullanılarak geliştirilmesi de karakter geliştirme yöntemlerinden biridir. “Erken dönemde, karakterin fiziksel olarak geliştirilmesi, çocuğun karakteri tanımasına, olayları ve ilişkileri anlamasına olanak tanır” (Aktaran: Çer, 2016, s. 142). “Karakterler, fiziksel tanımlamalarla daha etkin olabilir. Karakterin söyledikleri yaptıkları, başkalarıyla ilişkileri ve başkalarının onun hakkındaki konuşmaları kişiliğin ipuçlarını verebilir” (Güleç ve Geçgel, 2015, s. 219). Buna göre; Kırpılmayı sevmeyen Koyun kitabı incelendiğinde, Koyunun fiziksel özellikleri ve dış görüşüne verdiği önemi vurgulayarak başlamaktadır. Hikaye koyunun fiziksel özelliklerini temel almaktadır ve okuyucuya ana karakterin olaylar dizisi boyunca değişimini göstermektedir. Koyunun

tüyleri çok düzgün parlak ve bakımlıdır. Ana karakter bunu çok önemsemektedir. Ancak hikayenin çözüm bölümlerine gelindiğinde koyun arkadaşlık ve dostluk kavramlarını keşfetmiştir. Fiziksel özelliklere takılıp kalmamak gerektiğini ve kendini olduğu gibi kabul etmeyi öğrenmiştir (Bkz. Görsel 10).

Görüntü 10: Merino, Gemma. (2018). Kırpılmayı Sevmeyen Koyun, İstanbul: Pearson Yayıncılık. s. 3-4.

“Çocuk edebiyatında, karakterler değişik yollara başvurulmuş olarak geliştirilebilir. Bir yapıtta, karakterin ortaya çıkarılması için kahraman daha çok eylemleriyle ya da davranışlarıyla belirirken; başka bir yapıtta yazar, karakteri dış görünüşüyle ya da diğer kahramanların yorumlarıyla geliştirebilir” (Sever, 2003, s. 103). Karakterin fiziksel özelliklerinden yola çıkılarak geliştirilen diğer bir örnek Feridun Oral’ın yazıp resimlediği “Farklı ama Aynı” isimli kitabıdır. Kitapta ön ayakları felçli doğan diğerlerine benzemeyen bir keçinin hikayesi anlatılmaktadır. Kitap karakterin fiziksel engeli üzerine kurularak kurgulanmış ve hikaye bu özellik üzerinden anlatılmıştır (Bkz. Görsel 11).

Görüntü 11: Oral, Feridun. (2015). Farklı ama Aynı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. s. 23-24.

“Karakter çizmede, kahramanları konuşturmak en sık başvurulanan yollardan biridir. Çocuklara seslenen öykü, roman ve anlatılarda kahramanların konuşmaları, onların kişilik özelliklerinin tanınmasına yardımcı olur” (Sever, 2003, s. 95). “Çünkü konuşma eylemi, duygu ve düşünceleri sonsuz anlatım olanaklarıyla çocuk okurun dünyasına sunar. Bu bakımdan, karakterin duygusal ve düşünsel durumunun yansıtılmasında, konuşma eyleminin önemi yadsınamaz” (Çer, 2016, s. 144). Buna göre; İş Bankası Kültür Yayınlarının yayımladığı Sakar Cadı Vini serisi örnek gösterilebilir. Kitaplarda ana karakter Sakar Cadı Vini ve yardımcı karakter kedi Vilbur üzerinden hikayeler gelişmektedir. Kitaplarda Sakar Cadı Vini’nin konuşması okuyucunun karakter hakkında önemli ölçüde fikir vermektedir. Örneğin; Sakar Cadı vini’nin Dev Balkabağı kitabındaki “Kırılmalı süpürgeler!” diye bağırdı Vini. Diyalogu karakterin üslubunu ve kişiliğini yansıtmaktadır (Bkz. Görsel 12).

Görüntü 12: Thomas, Valerie. Korky, Paul. Owen, Laura. (2015). Sakar Cadı Vini, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

“Sakar Cadı Vini ve Posta Hayaleti” adlı kitapta geçen bir diyalogda şöyledir; “Of, bükülesi örgü şişeleri, gerçekten kapıda birileri var, diye mırıldandı Vini. “gidip baksam iyi olacak”. Vini pencereye yaklaşıp başını dışarı çıkardı. “Eyyvah, berelenesi diz kapakları, Aggi teyzem gelmiş. Eşyası ne kadar da çok! Anlaşılan kalmayı planlıyor!” (Korky, Owen, 2012, s. 8). “Sakar Cadı Vini Yarasa Peşinde” adlı kitapta geçen bir diyalog ise şöyledir; Lık-lık-lık-foşşş. “Ooh, buz gibi fişirtılı gazoz!” dedi Vini. “Ama dans ederken kubağa yumurtası gibi köpük köpük oluyor batasınca!” Gaark! (Korky, Owen, 2013, s. 29). Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı gibi karakterin konuşması, onun özelliklerini, duygu, düşünce ve davranışlarını okuyucuya yansıtabilen en iyi örneklerden biridir.

“Her karakter çocuğun kendini ve başkalarını anlamasına, sosyalleşmesine katkıda bulunur. Çocuk kitaplarında insanlar kadar hayvanlar, bitkiler hatta eşyalar bile öykü ya da masal karakteri olabilir. Yaşamın ilk yıllarında çocuk, kendisi gibi küçük çocuk ve hayvan karakterlere ilgi duyar” (Ural, 2019, s. 45). Hayvanlar, gerçek yaşamda da insanlara çoğunlukla sempatik ve sevimli gelmektedir. Bu nedenle sinema, animasyon filmleri ve çocuk kitaplarında, seyirci ya da okurun ilgisini çekmek için yoğun olarak kullanılmaktadır. Öykülerde kullanılan hayvanlara, bitkilere ya da nesnelere insani duygular ve insani özellikler aktarılarak kişileştirme yoluyla anlatılmaktadırlar.

Çocuk romanlarında, öykülerinde, masallarında ve anlatılarında yer alan hayvan, bitki ve nesneler, çoğunlukla insanlar gibi hareket ettirilerek, konuşturularak kişileştirilir. Kahramanlar, çocuklara hem hayvan ve nesnelerin özelliklerini hem de değişik karakterleri tanıtır, canlandırır. Onlara yaşları gereği bilmeleri gerekenleri duyumsatır, sınırlı deneyimlerine yeni öğrenmeler ekler. Hayvanların nesnelerin insan özgü davranışlarda bulunması, düşünle gerçeği iç içe yaşayan çocuklar için tanıdık bir dünyanın kapılarını aralar. Düşlerinin önemszenmesi, düşlerini gerçekleştirmesi; onları anlatının iletileriyle baş başa bırakır (Sever, 2003, s. 78).

“Çocuk özdeşleştiği kitap karakterlerinin yaşadığı sorunlarla, yalnız kendisinin sorunları olmadığını, benzer hatta aynı güçlükleri başkalarının da yaşadığını görerek yalnız olmadığını anlar, rahatlar, özgüveni artar. Öykülerdeki karakterlerin davranışları ona sosyal değerler, etik değerler kazandırır” (Ural, 2019, s. 48).

“Küçük Bir Sorunum Var Dedi Ayı” kitabındaki ayı karakterinin adından da anlaşıldığı gibi bir sorunu vardır ancak yardım istemek için gittiği insanlar onu dinlememektedir. Herkes kendi açısından Ayı’nın ihtiyacı olabilecek eşyaları ona verir. Kimine göre Ayı’nın bir atkıya ihtiyacı vardır. Kimine göre bir ayakkabıya. Aslında Ayı’ya ne olduğunu kimse sormaz, dinlemez. Sadece ihtiyacı olmayan bir çok eşya ile donatılır. Ayı’nın ise sadece bir arkadaşına ihtiyacı vardır. Anlaşılmamak ve belki de bazen insanların birbirini dinlememesi aslında herkesin yaşayabileceği türden bir sorundur. Bu bağlamda çocuk okuyucu kendini özdeşleştirdiği karakterinde aynı sorunu yaşadığını, yalnız olmadığını görmektedir (Bkz. Görsel 13).

Görüntü 13: Janisch, Heinz. Leffler, Silke. (2021). Küçük bir Sorunum Var Dedi Ayı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. s. 17-18.

Kitap, çizgi film vb. mecralar için karakter yaratmak, çocuklar üzerinde yarattığı etki bakımından önem taşımaktadır. Çünkü, çocukların karakterle bağ kurduğu, empati yaptığı ve onların gözünden dünyayı anlamaya çalıştığı uzmanlar tarafından belirtilmektedir. Somut işlemler dönemi olarak adlandırılan bu evrede, çocukların insan doğasını anlamalarında, yaşamı anlamlandırmalarında çocuk kitaplarındaki karakterlerin başat bir işleve sahip olduğu söylenebilir” (Sever, 2013, s. 34).

Çocuk, kişiliğinin gelişiminde bir modelle kendini özdeşleştirir. Bu model, başlangıçta anne baba ve yakın akrabaları, zamanla yerini arkadaşlara, film ve kitap kahramanlarına bırakır. Bu bakımdan, kitap kahramanlarının ahlaki ve sosyal açıdan sağlıklı olması, çocuğun kendisini kötü bir modelle özdeşleştirmesine neden olur. Bu da, çocuk kitabı yazarlarının yüklendikleri görevin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Yavuzer, 1990, s. 189).

“Okur, okuma sırasında karakterlere ilişkin birçok bilgiye sahip olurken bu karakterlerin kendilerine, başkalarına, olaylara karşı neler duyumsadıklarına ve bu duyguları nasıl yaşadıklarına da tanık olmakta; karakterlerin yaşadığı bu duygular aracılığıyla bilmediği, deneyimlediği duyguların da farkına varmaktadır” (Aslan, 2019, s. 51).

2.2.2. Konu

“Konu, bir yazıyı oluşturan öğelerin başında gelir. Yazının bir tür hammaddesi durumundadır; ancak yazının değeri, seçtiği konudan gelmez” (Sever, 2003, s.119). “Konu sözcüğünün tanımı çeşitli kaynaklarda ‘bir eserde ele alınan fikir, olay veya durum’, ‘üzerinde konuşulan, hakkında söz söylenen’, ‘ele alınan, incelenen, üzerinde konuşulan’ olarak açıklanmaktadır” (Ural, 2019, s. 41).

“Yaşamda karşılaştığımız her şey çocuk kitaplarına konu olabilir. Örneğin hayvan sevgisi, aile ilişkileri, çevre koruma, kıskançlık, mevsimler, meslekler gibi duygu kavram ya da eylemler, resimli kitaplarda ele alınabilir” (Ural, 2019, s. 41).

Boşluk duygusu da bir çocuk kitabına konu olabilir (Bkz. Görsel 14). Kitabın arka kapak yazısında yazar Anna Llenas; “*Boşluk, iyileşebilme, zorlukların üstesinden gelebilme gücümüzü ve hayattaki amacımızı bulmayı öğreten bir hikayedir*” derken aslında kitapta bu konuyu nasıl işlediğine değinmektedir. Kitapta Julia isimli ana karakter içindeki boşluktan şikayetçidir ve bu boşluğu doldurmanın, onu yok etmenin yollarını aramaktadır. “Konu, ister bütünüyle yazarın yaratısı olsun, ister başka kaynaklardan alınmış olsun, ham malzemedir. Önemli olan ham malzemeyi, yetkin ve özgün biçimde işlemektir” (Özakman, 2014, s. 75). Boşluk Kitabı aslında konusu ve bakış açısıyla hitap ettiği yaş grubuna anlatılması zor bir konudur. Ancak yazarın konuyu işleyiş biçimi sayesinde anlaşılabilir ve hatta karakter ile çocuk okuyucu kolayca özdeşim kurabilir nitelikte olduğu görülmektedir.

Görsel 14: Llenas, Anna. (2017). Boşluk. İstanbul: Nesin Yayıncılık.

Yavuzer (1990, s.188)’e göre; çocuğun duygusal gelişimde ve genel anlamda eğitiminde olsun, sevgi, şefkat ve güven kavramların öneminden bahsetmiş ve bu kavramları karşılayan konuların çocuklarda ilgi uyandırdığını belirtmiştir. Aynı zamanda sadece sevgi, şefkat ve güven duygusuna odaklanmanın eksik bir yaklaşım olacağını, bir takım gerçekçi konuların yanı sıra olumsuz konular üzerine de eğilmenin ve bu konular üzerine düşünme olanağı sağlanmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Örneğin ölüm kavramı çocuklara anlatılması zor bir konulardan biridir. “Ördek, Ölüm ve Lale” adından da anlaşıldığı gibi ölümü konu alan bir kitaptır. Bu kitap konusu itibari ile zor fakat çocuk gözüyle ölüm kavramının algılanması açısından dili, kurgusu ve bakış açısıyla ölüm kavramının nasıl anlatılması gerektiğini gösteren iyi örneklerden biridir (Bkz. Görsel 6). “ Lene Mayer-Skumanz bu konuda şunları söylemektedir: Dünyada olup bitenlerin tümü, çocuk

kitaplarına konu olmaya elverişlidir. Açlık, sevgi, aşk ve ölüm gibi; önemli olan bunların nasıl yazıldığıdır” (Yavuzer, 1990, s. 188).

Görsel 15: Erlbruch, Wolf. (2019). Ördek, Ölüm ve Lale. İstanbul: Hep Kitap.

Ördek, ölüm ve Lale kitabında ölüm kavramı, karakter, anlatım dili, kurgu, olay örgüsü bakımından olabildiğince doğal bir biçimde anlatılmaktadır.

“Çocuk edebiyatının konu alanını belirleyen temel değişkenin çocuk gerçekliği olduğu söylenebilir; ancak türü ne olursa olsun seçilen konu bir metnin niteliğini belirlemez. Konu, sanatçının okurla paylaşmak istedikleri için yalnızca bir araçtır” (Sever, 2003, s. 127). “Seçilen konuların bir bölümü ise çocukları düşünmeye yöneltmeli ve onların bir takım görüşler kazanmalarını sağlamalıdır” (Oğuzkan, 2013, s.371). Bu bağlamda en iyi örneklerden bir tanesi David Mckee’nin “Zafer Kimin” isimli kitabıdır (Bkz. Görsel 16). Ana karakter her yeri işgal etmek isteyen bir komutandır. İşgal etmediği küçük bir ülke kalır ve ordularını buraya gönderir. Ancak burada ordu savaş motivasyonunu sürekli kaybetmektedir. Yazar, kitapta barışçıl konuşmalar yapmaz, açıkça bir mesaj verme çabasında değildir. Ordunun savaş motivasyonunu kaybetmesiyle okuru savaşın kazananı konusunda sorgulamaya yönlendirmektedir.

Görsel 16: McKee, David. (2017). Zafer Kimin. İzmir: Tudem Yayın Grubu. s. 11-12.

Ural (2019, s. 42)’a göre; yaşamın ilk yıllarındaki çocuk için her konu ilgi çekmektedir. Ancak bazı konuları yaşamın belli dönemlerinde diğerlerine göre daha çok ilgi göstermektedirler. Hangi konuların öncelikli olduğu çocuğun gelişim süreciyle ilgili olduğunu ve bunların yanı sıra her çocuğun kendine özgü ilgi alanlarının olduğunu söylemektedir.

“4-6 yaş döneminde bulunan çocuklara hazırlanan kitaplarda, çocuğun dış dünyaya ait gelişen bilgi ve deneyimiyle, bir konunun etrafında gelişen basit bir olayın olması gerekir. Konu, ciddiden komiğe, gerçekçiden düş ürününe kadar çok çeşitli olabilir” (Çer, 2016, s. 163). Buna göre; Dağ ile Fare kitabı örnek gösterilebilir. Farenin küçük bir çocuğun sütünü içmesiyle başlayan basit bir olay doğa ve insan ilişkisinin birbirine ne kadar bağlı olduğunu anlatmaktadır. Savaş nedeniyle doğası tahrip olmuş bir köyün dayanışma ile doğanın eski zenginliğine yeniden kavuşmasını, sade bir dil ve basit bir kurgu ile ele almaktadır (Bkz. Görsel 17).

Görsel 17: Grsamsci, Antonio. Doménech, Laila. (2018). Dağ ile Fare. İzmir: Desen Yayınları.

Günümüzde, çocuk kitaplarına bakıldığında giderek artan bir çeşitlilik görülmektedir. Edebi eserlerin yanı sıra bilimsel yayınlardan kişisel gelişime kadar bir çok türde resimli çocuk kitapları yayımlanmaktadır.

Çocuk kitapları, gelişim süreçleri de göz önünde bulundurularak gittikçe çeşitlenen bir konu dağarcığına ulaşmalıdır. Konular, değişik edebiyat türleri içinde, yalın ve anlaşılır olandan karmaşığa, somut olandan soyuta doğru bir sıra izleyerek işlenmelidir. Okul öncesi dönemdeki çocuk, çevredeki her şeyi tanımak ister. Yeni kişiler, yerler, hayvanlar, oyunlar onun ilgisini çeker. Karın yağmurun yağması, güneşin doğuşu, batışı, rüzgarın esmesi vb. doğa olayları ilgisini yoğunlaştırdığı, öğrenmek istediği konulardır. Özellikle, korkutucu olmayan gerçeküstü olaylar onları heyecana sürükler (Sever, 2003, s. 122).

2.2.3. Olay Örgüsü, Kurgu, Çatışma

“Olaylar örgüsü, konunun, tema-tür-kişiler vb. öğelerin dikkate alınarak örülmesi, işlenmesi, kurgulanması, konuya biçim verilmesi, konuyu öyküleme demektir. İlginç bir konu, olayların iyi örülmesi/öykülenmesi yüzünden ilginçliğini yitirebilir, ya da sıradan bir konu, olaylar iyi örülerek/öykülenerek ilginç hale getirilebilir (Özakman, 2014, s. 155). Olay örgüsü, kurgu ve çatışma konuyu oluşturan öğelerdir.

“Konu; insanın kendisi ile, öteki insanlar ile, nesneler ile, doğa ile, doğaüstü güçlerle ilişkilerini içerir. Başı ortası (gelişimi) ve sonu vardır. Dümdüz gelişen, çatışma içermeyen, ilişkiler düzeninin hep aynı kaldığı konu, dramatik değildir” (Özakman, 2014, s. 73). Seçilen konu mutlaka çatışma içermelidir. Konu ilginç olmalı yada ilginç kişileri içermeli ve sürekli gelişmelidir. Öyküde meydana gelen her olay bir sonrakinin tetikleyicisi olmalıdır.

Sever (2003, s.128-136)’e göre; olay dizisi boyunca bir gerilim oluşturan, okurun merak duygusunu canlı tutan çatışmalar, anlatım düzeninde çeşitli biçimlerde görülebilir; bunlar, kişi-kişi çatışması, kişinin kendisiyle olan çatışması, kişi-doğa çatışması ve kişi-toplum çatışması şeklinde olabilir. Öykünün olay örgüsünde bu çatışmalar önemli dinamikleri oluşturmaktadır. Buna göre; kişinin kendisiyle olan çatışmasına “Pezzettino” kitabı örnek gösterilebilir (Bkz. Görsel 18). Pezzettino herkesin kocaman olduğu bir dünyada küçük bir parçacıktır. Bir şeyin parçası olduğuna inanmaktadır. Bir gün nereye ait olduğunu araştırmaya koyulur. Aslında kendisinin de bir sürü parçadan oluştuğunu fark eder. Böylece kendini keşfetmiş olur.

Görsel 18: Lionni, Leo. (2012). Pezzettino, Ankara: Elma Yayınevi. s. 9-10.

Kişi-doğa çatışmasına bir örnek vermek gerekirse “Gezegelimizi Yiyip Bitirdiğimizde” adlı kitap buna iyi bir örnek oluşturabilir (Bkz. Görsel 19). Kitap bir Kızılderili atasözünden yola çıkılarak insan ve doğa arasındaki çatışmayı yalın bir dille anlatmayı başarmıştır. İnsanın doğa zarar verdiğinde onu tamamen tükettiğinde neler olabileceğini okuyucuya duyumsatmaktadır.

Görsel 19: Serres, Alain. Bonanni, Silvia. (2018). Gezegelimizi Yiyip Bitirdiğimizde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. s. 9-10.

Kişi-toplum çatışmasına ise “Kızlar da Yapar, Erkekler de yapar” adlı kitap örnek gösterilebilir (Bkz. Görsel 20). Kitap toplumsal cinsiyet eşitliğini vurgulamakta ve toplumun cinsiyetlere yüklediği rolleri yıkmaya çalışmaktadır. Erkekler bale yapmaz veya kızlar futbol oynamaz gibi süregelen kalıplaşmış düşüncelerle çatışmaktadır. Erkeklerin mavi rengi sevdiği kızların ise pembe renk sevdiği yanılığını ve buna benzer pek çok yanlış düşünceye karşı zevklerin, renklerin, tercihlerin cinsiyete göre ayrıştırılamayacağına dikkat çekmektedir. Bu bağlamda kişi-toplum çatışmasının en iyi şekilde örnekleyen bir kitaplardan biridir.

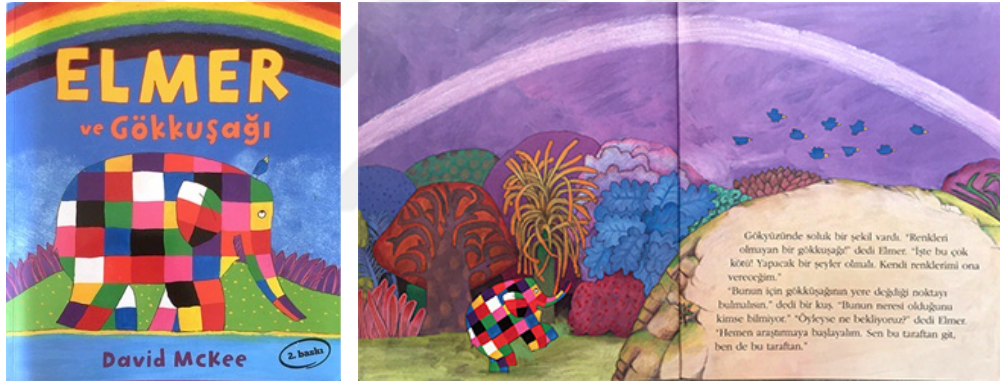

Görsel 20: Gourion, Sophie. Maroger, Isabelle. (2020). Kızlar da Yapar, Erkekler de Yapar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

“Çocuk edebiyatında yazar, konuyu oluşturabilmek için, yaratıcı güçlerini kullanarak bir olay kurgular. Kurgulanan her olayda bir çatışma yaşanması kaçınılmazdır. Okurun, metnin çekim alanına girmesinde, kurgulanan olay ve olaylara yol açan çatışmaların niteliği belirleyici etken konumundadır”(Sever, 2003, s. 127).

Bir öykü; giriş, gelişme, düğüm, çözüm, sonuç bölümlerinden oluşur. Öyküde yaşanan çatışmalar, bir sorunun ortaya çıkması ve çözülmesiyle oluşan olay örgüsü metnin kurgusunu oluşturur.

“Elmer ve Gökkuşağı” kitabında yağmurun yağmasıyla olaylar dizini başlamaktadır. Yağmurdan sonra Elmer gökkuşağını görmek ister ve bu noktada sorun ortaya çıkar; çünkü gökkuşağı renklerini kaybetmiştir. Elmer bunun üzerine gökkuşağına kendi renklerini verir ve sorun çözümlenmiş olur. Bu bağlamda “Elmer ve Gökkuşağı” iyi bir örnek oluşturmaktadır (Bkz. Görsel 21).

Görsel 21: McKee, David. (2020). Elmer ve Gökkuşağı, İstanbul: Mikado Yayıncılık. s. 5-6.

“Öykünün kuruluş biçimi, onu meydana getiren parçaların birleştirilmesi olarak tanımlayabileceğimiz kurguyu oluşturan olaylar zinciri, bir sorunla başlar. Bu sorun kurgunun motorudur. Kurgu belli bir sorunun ortaya çıkmasıyla hareketlenir ve olaylar, bu sorunun çözümüne ulaşacak şekilde birbirini izleyerek yol alır” (Ural, 2019, s. 44).

“Bekçi Amos’un hastalandığı Gün” kitabında ilk sayfalarda bekçi Amos tanıtılır (Bkz. Görsel 22). Bekçi Amos’un rutin bir hayatı vardır. Her sabah kalkar kahvaltı yapar ve bekçilik yaptığı hayvanat bahçesine gider. Fil ile saklambaç oynar, kaplumbağa ile yarış yapar. Neredeyse her günü birbirinin aynısıdır. Ancak Yukarıda da belirtildiği gibi bir gün bir sorun çıkar. Bekçi Amos hastalanır ve işe gidemez. Olaylar dizisi bu sorunla başlar ve

hikaye bu noktada hareketlenir ve sorunun çözülmesiyle hikaye sona erer. Bekçi Amos'un hastalandığı gün kurgusu ve olay örgüsüyle iyi örneklerden biridir.

Görsel 22: Stead, C. Philip. Stead, E. Erin. (2014). Bekçi Amos'un Hastalandığı Gün, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. s. 7-8.

Yeni bir olayın gerçekleşmesinin bir nedeni daha önce meydana gelmiş başka bir olaydır. Hiçbir şey rastgele meydana gelmez. Bu bağlamda neden-sonuç ilişkisi önemlidir. “Olay dizisinde, çocuğun duyarlılığını işleterek, düşüncesini devindirerek çözebileceği düğümlerin (şifrelerin) varlığı, çocuk için okuma eylemini zevkli bir uğraşa dönüştürür” (Sever, 2013, s. 38).

2.2.4. Dil ve Anlatım

Çocuğun dili tanınmasında, okuma alışkanlığı kazanmasında dil ve anlatım özellikleri önemli bir rol oynar. “Üslubu belirleyen etmenlerin başında şüphesiz kullanılan dil ve onun sözcükleri gelir. Cümle yapısı, seçilen sözcüklerin arasındaki anlam ve ses ilişkileri, başvurulan deyimler hepsi üsluba ayrı bir kişilik kazandırır” (Oğuzkan, 2013, s.373).

“Çocuk kitaplarının, çocuğa göre olmasını belirleyen en önemli özelliği dili ve anlatımıdır. Okul öncesi dönemde kendisine bir yetişkin tarafından anlatılan masallar, fabllar, fıkralar, sorulan bilmece, okunan öykü vb. anlatılar, çocukları anadilinin sözvarlığıyla – “anlam evreni”yle tanıştırır” (Sever, 2003, s. 145). “Resimli öykü kitapları; doğal toplumsal çevresini kitaplar aracılığıyla tanımaya başlayan, öykü ve masallarla yakın çevresinin sınırlarını aşan okul öncesi dönem çocuğuna ‘anadilinin sözvarlığını tanıtan, dilin anlam yapısını, özelliklerini, anlatım gücünü örneklediren bir araç’tır” (Ural, 2019, s. 48).

Çocuk kitaplarında dil ve anlatım erken dönemden başlayarak çocuğa dil gelişimi açısından önemli bir fırsat sunar. Söz dizilimi, dil bilinci ve dile karşı duyarlılığını

geliştirir. Kendini ifade etmede ve etrafındaki insanları anlama konusunda katkı sağlar. “Çocuk edebiyatı ürünleri, çocuğa göre durumlar oluşturarak Türkçenin anlatım gücünü yansıtır, sözvarlığının öğelerini örneklendirir” (Sever, 2003, s. 145).

Dil ve anlatıma “Suların Sessizliği” adlı kitap örnek gösterilebilir (Bkz. Görsel 23). Kitapta belli bir konu ve olayları sürükleyecek belirgin özellikleri olan bir karakter yoktur. Basit bir kurgu ve ön planda olmayan okuyucunun çokta özdeşleşemeyeceği bir karakter bulunmaktadır. Buna rağmen kitapta belirgin olan özellik dili ve anlatımdır. Dil kullanımıyla öne çıkmış bu kitap konu, tema, karakter gibi öğeler olmadan dilin anlatım gücünü ve sözvarlığının güzelliğini yansıtmaktadır.

Görsel 23: Saramago, José. Estrada, Manuel. (2012). Suların Sessizliği, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi. s. 5-6.

“Resimli kitaplardaki anlatım ve dil özellikleri, en az kitabın iletisi kadar önemlidir. Her şeyden önce, kitapta kullanılan dil okul öncesi dönemdeki çocuğun gelişim düzeyine uygun olmalı, olaylar onun anlayabileceği sözcüklerle anlatılmalıdır” (Ural, 2019, s. 48). “Çocuk edebiyatı yazarları cümle yapısı ve paragraf kurarken, sözcük ve deneyimlerini seçerken seslendikleri küçük okurların okuma yeteneklerini, kavrayış güçlerini ve sözcük haznelerini de, her zaman göz önünde tutmalıdır (Güleç ve Gencel, 2015, s. 221).

Her yazarın kendine özgü dili, bir anlatım biçimi vardır; yalnız çocuk kitapları söz konusu olduğunda dil ve anlatım bakımından özellikle bir kaç noktanın göz önünde bulundurulması yerinde olur. Çocuklar duru ve yalın anlatımdan hoşlanır. Günlük dilde pek kullanılmayan sözcük ve deyimleri anlamakta güçlük çekerler. Uzun ve karmaşık paragrafları zor okur ve kavrarlar. Yersiz benzetme ve betimlemelerden canları sıkılır. Çoğu kez metinde bu bölümleri atlama eğilimi gösterirler (Çer, 2016, s. 150).

Duru ve yalın anlatıma “Alexander ve Oyuncak Fare” örnek gösterilebilir. Dil bilgisi kurallarına uygun aynı zamanda okul öncesi çocukların veya okumayı yeni öğrenen

çocukların anlayabileceği bir dile sahiptir. Yazar uzun karmaşık ve cümlelerden kaçınmış buna rağmen eğlenceli bir hikaye anlatmayı başarmıştır (Bkz. Görsel 24).

Görsel 24: Lionni, Leo. (2017). Alexander ve Oyuncak Fare, Ankara: Elma Yayınevi. s. 5-6.

“Çocuk kitaplarında mümkün olduğu kadar özne ve yüklem tek olmasına özen gösterilmelidir. Kitaplarda dil zenginliği ve bu zenginliğin tanıdığı imkanlar ölçüsünde ana dili kullanma alışkanlığını geliştirici bir anlatım tercih edilmelidir” (Yalçın ve Aytaş, 2017, s. 93). “Yazarın anlatıcı tutumu kitabın estetik ve yazınsal niteliğini belirlediğinden, anlatım kısıtlayıcı olmaktan çok, elverdiğince çok açılı olmalı. Yazar çocuğu ciddiye almalı; dil, anlatım, kurgulanan dünya çocuğun alımlama ve anlama koşullarını fazlaca zorlamamalıdır” (Dilidüzgün, 2018, s. 137).

Görsel 25: Llenas, Anna. (2017). Boşluk. İstanbul: Nesin Yayıncılık. s. 3-4.

“Boşluk kitabı konu, olay örgüsü, kurgu bakımından olduğu kadar dili ve anlatımıyla en iyi örneklerden biridir (Bkz. Görsel 25). Okul öncesi çocuklara anlatılması oldukça zor bir konuyu dilin özellikleri kullanılarak en iyi şekilde anlatılmıştır. Neredeyse her sayfayı birer

cümle ile anlatmıştır. Yazar yalın bir dil kullanarak hem hikayesini anlatmış hem de dilin güzelliğini okuyucuya duyumsatmayı başarmıştır.

“Anasınıfı yaşlarında, ortalama beş ya da altı sözcükten oluşan ve içinde tek özne, tek yüklem bulunan cümlelere öncelik verilmelidir. Cümleler gramer yönünden düzgün olmalı, ses tekrarlarına yer verilmeli, özne- nesne- yüklem ilişkilerinde hata yapılmamalıdır. Devrik cümle kurulmamalı, sözcükler doğru kullanılmalıdır” (Güleç ve Gencel, 2015, s. 221). Buna göre; “Yayazula” kitabı örnek gösterilebilir. Kitabın anlatımında çok fazla devrik cümle kullanılmıştır. Bu nedenle hikaye aşağıdaki örnek sayfalardan yapılan alıntıdan da anlaşılacağı gibi okunması güç bir hale gelmiş ve okuma zevkini kaybetmiştir. Okul öncesi veya okumaya yeni başlayan çocukların kelime haznesi ve dil tecrübeleri düşünüldüğünde dilin bu şekilde kullanılması nedeniyle hikaye anlaşılır görünmemektedir (Bkz. Görsel 26).

*“Demek beni seviyorsun?” dedi fındık faresi, “Kulağını aç duy ağzından çıkanı!
Bulamazsın benden daha korkuncunu dolaşsan tüm ormanı.
İnanmıyorsan takıl peşime, anla gerçekleri,
Seyret beni görünce sıvışıp gidenleri.”*
*“Tamam” dedi yayazula, kırılarak kahkahadan
“Düş bakalım önüme, geliyorum arkandan.”*
*Yürüdüler yürüdüler, birden durdu yayazula,
Dedi, “bir hışırtı duydum otların arasında.”* (Donaldson ve Scheffler, 2021, s. 20-21).

Görsel 26: Donaldson, J. Scheffler, A. (2021). Yayazula, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. s. 20-21.

“Çocuklar yapacakları bir işin gerekçesini oluşturacak yardımcı kelimelerin kavratılması ve bunun alışkanlık haline getirilmesi gerekmektedir. Örnek vermek gerekirse, yargı

bildiren cümle mutlaka ‘çünkü...’ veya benzeri kelimelerle gerekçelendirilmelidir” (Yalçın ve Aytaş, 2017, s. 94). Bu durum anlatılan olayın eksiksiz ve tam olarak anlaşılmasını sağlamaktadır.

Çocuğa dinleme, okuma, konuşma, yazma becerilerinin kazandırılmasında önemli güdüleyici etkisinden söz edilebilir. İkilemeleri pekiştirme sıfatlarını, tezlik, sürerlilik ve yaklaşma fiillerini, ses taklidi sözcükleri, deyimleri, atasözlerini, duaları, bedduaları ve birbirinden güzel renkli, inceliklerle yüklü halk dili söylemlerini anlatım biçimlerinde barındıran masallar, bireye yalnızca dilinin tadını vermekle kalmaz, sanatçıların, yazarların gelecekte o dili geliştirip edebi-sanatsal ürünler vermelerine de katkıda bulunur (Sever, 2003, s. 149).

“Okul öncesi çocuklar için hazırlanmış Resimli Öykü kitaplarında kullanılan sözcük ve ses tekrarları, çocukların ilgisini çeken anlatım özelliklerindendir. Bunlar çocuğun dile karşı duyarlılık geliştirmesini sağlarken pekiştirme yöntemiyle sözcüklerin anlamını kavramlarını, tümceler içinde nasıl kullanıldığını öğrenirler” (Ural, 2019, s. 49). “Sayışmalar – oyun tekerlemeleri; ses tekrarları, uyaklı yapıları ve sözcük oyunları gibi özellikleriyle, çocuğun gülmece dünyasının bir dışavurumu gibidir” (Sever, 2003, s. 147).

Çocuğun dili kullanma becerisi 4- 6 yaş döneminde bir yetişkin kadar olsa da çocuğun ilgisi olağanüstü, farklı, gülünç, ilginç öğelerle desteklenmiş yazınsal nitelikli metinler çekmektedir. Bu metinlerde, bu öğeleri belirgin kılmak için devingen söyleyiş özelliklerine gereksinim vardır. Bunu da sağlamanın yolu, dilin yaratıcı anlatım olanaklarıyla bir araya getirilmiş ikilemelerin, ses tekrarlarının, yinelemenin, uyaklı yapıların, eş ve karşıt anlamlı sözcüklerin; kısa tümcelerin, eylem tümcelerinin vb. birbiriyle uyumuna bağlıdır (Aktaran: Çer, 2016, s. 164).

2.2.4. İleti (Ana Düşünce)

“İleti (ana düşünce), yazarın okurla paylaşmak istediği asıl düşüncedir. Öğretici metinlerde, yazarın savunduğu, vermek istediği düşünce biçiminde de tanımlanabilir. Edebiyat yapıtlarında ileti dendiğinde ise, sanatçının okurda yaratmak ya da oluşturmak istediği duygu ve düşünce ortaklığı akla gelmelidir” (Sever, 2003, s. 147). “Yazarı eserini yazmaya iten ya da yazarın izleyiciye iletmeye değer bulduğu düşünceye, ana düşünce denmektedir” (Özakman, 2014, s. 56). “Ana fikir, bir eserin varoluş sebebidir. Çünkü yazar gözlemleri, deneyimleri ve edindiği bilgiler sonucu özümselediği duygu ve düşüncüyü aktarma ihtiyacı ile eserini oluşturur” (Yalçın ve Aytaş, 2017, s. 84).

“Memo ve Ay” kitabının teması sevgidir. Kitapta bir çocuğun annesine duyduğu sevgi anlatılmaktadır. Çocuk annesine bir hediye vermek ister ancak yardıma ihtiyacı vardır. Sevgi ve yardımlaşma kavramları yalın bir dille anlatılmıştır (Bkz. Görsel 27).

Görsel 27: Haquet-Brière, Alice. Chauffrey, Célia (2013). Memo ve Ay, İstanbul: Mavibulut Yayıncılık. s. 27-28.

“Yazarın belli bir konuda okura söylemek istediği ise o kitabın iletisidir. Konusu yağmur olan bir kitapta yazar, olumsuz bir yaklaşımla, yağmurlu günlerin çok sıkıcı olduğunu söyleyebileceği gibi yağmurlu bir günün de çok güzel yönleri olduğunu söyleyebilir. Bu seçim yazara aittir, yazarın o konu ile ilgili görüş ve düşüncesidir (Ural, 2019, s. 41). Yazar iletisini kendi seçtiği bakış açısıyla aktarmaktadır.

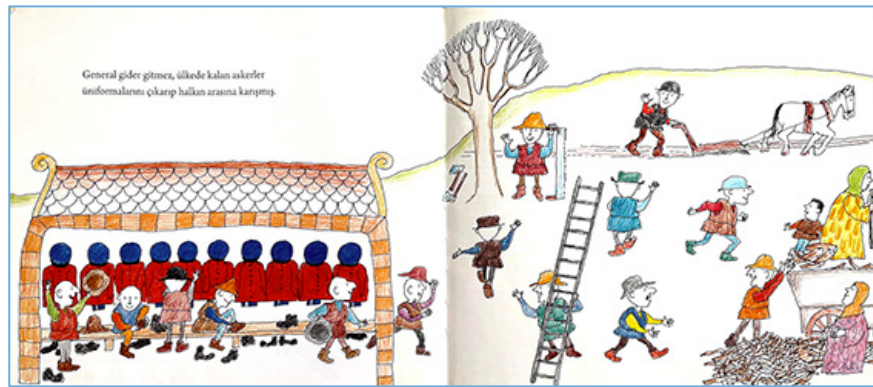
Çocuk kitaplarında ileti örtük ya da açık şekilde sunulabilir. “Örtük ileti, gizli bir anlam, gizli bir öz yükler” (Sever, 2003, s. 140). “Ana fikir, eserlerde gizli veya açıkça bulunabilir. Daha dolaylı anlatıma sahip duygu yoğunluklu roman, hikaye, şiir, tiyatro gibi eserlerde gizli olabilir. Araştırma yazıları, bilimsel eserler, düşünce ağırlıklı gazete ve dergi yazıları gibi eserlerde ana fikir açıkça ortaya konabilir” (Yalçın ve Aytaş, 2017, s. 84). Örtük ileti biçimine “Mervan’ın yolculuğu isimli kitaptan örnek verilebilir. Kitabın konusu mülteciliktir. Ancak tema savaşa ve savaştan kaçmak zorunda kalan insanlara da değinmektedir. Açıkça savaştan bahsedilmez. Savaşın ne kadar yıkıcı olduğu örtük bir şekilde okuyucuya hissettirilir. Mervan yani kitabın ana karakteri savaştan o gece diye bahseder; o gecenin diğer gecelerden daha soğuk ve karanlık olduğunu söyler .Kitabın son sayfasında “*Her gece dua edeceğim: Geceler bir daha asla öyle karanlık olmasın diye...*” diyerek yine o geceye gönderme yapar. Ancak kitapta baştan sona savaş kelimesi asla geçmemektedir. Bu bağlamda yazar iletisini öğretme, belletme amacıyla değil yukarıda belirtildiği gibi örtülü bir biçimde okuyucuya duyumsatmıştır (Bkz. Görsel 28).

Görüntü 28: Arias, Patricia de. Borrás, Laura. (2018). Mervan'ın Yolculuğu. İstanbul: Edam Yayın. s. 27-28.

“Yazınsal nitelikli metinlerde, sanatçı, hiçbir biçimde iletisini, öğrenme ve belletme amacıyla ya da önerme biçiminde sunamaz. Çünkü yazınsal metinlerin iletileri örtüktür” (Çer, 2016, s. 164). Yani anlatılmak istenen ileti kesin bir yargıyla anlatılmaya çalışılmamalıdır. İleti bütün metne sindirilerek çocuğun bunu duyumsaması sağlanmalıdır. Çocuk metindeki anlatılardan çıkarımda bulunarak, karakterin davranışlarını yorumlayarak hikayeye ortak olmalıdır.

Okul öncesi dönemden gençlik dönemine değin, masal, şiir, öykü, roman ve anlatılan iletileri, doğrudan öğrenme amacı güden kesin yargılar içermez. Başka bir söyleyişle, sunulan örtük iletiler, anlamın oluşması için çocuklardan katkı bekler. Bu bağlamda düşünüldüğünde çocuklar, edebiyat yapıtlarıyla kurdukları iletişimde özne konumundadır. Bu metinlerde, sanatçıların sunduğu iletilerden anlam yada anlamlar oluşturma sorumluluğu çocuğa bırakılmıştır. Çocuk yazar ve çizerle birlikte anlam oluşturan, bunun için de düş, düşünce ve imgeleme yetisine sürekli gereksinim duyan bir alımlayıcı konumundadır (Sever, 2003, s. 143).

Görsel 29: Mckee, David. (2017). Zafer Kimin. İzmir: Tudem Yayın Grubu. s. 17-18.

David Mckee “Zafer Kimin” isimli kitabında iletisini doğrudan söylemek yerine karakterler üzerinden dolaylı bir biçimde anlatmaya çalışmaktadır (Bkz. Görsel 29). Savaşmak istemeyen askerler ve barışçıl insanların olduğu küçük bir ülke kurgulayarak

hikayesini anlatmaktadır. Bu küçük önemsiz ülke bir türlü işgal edilememektedir. Yazar kitapta savaşın anlamsızlığını barışçıl yollarla vurgulamaktadır. İleti okura didaktik, öğretici ve doğrudan sunulmaya çalışılmamıştır. Kitap iletiyi aktarma biçimi ile iyi örneklerden biridir.

2.3. ÇOCUK KİTAPLARINDA RESİMLEME AÇISINDAN HİKAYE ANLATIMI

“Kitap resimlemenin ana işlevi metni aydınlatmak, metindeki sözcüklere ışık tutmaktır. Ortaçağda, kitaplarda bulunan resimlere aydınlatma anlamına gelen ‘*illumination*’ adı verilirdi. Türkçede resimleme anlamında kullanılan illüstrasyon, sözcüğü de Latince aydınlatma anlamına gelen *illumination* fiilinden türemiştir” (Bassa, 2019, s.180).

Çocuklar için görmek inanmak olduğundan, resimlerin dünyası onların duygularının ve düşüncelerinin yansıması olur. Bu durum özellikle okul öncesi çocuklar için büyük önem taşır. Onları okula hazırlar, okula başlamadan bilgilendirir, zekalarının gelişimine yardımcı olur, kelime haznelerini ve konuşma becerilerini artırır, yaratıcılıklarını geliştirir (Bassa, 2019, s.180).

“Çocuk kitaplarında resim, kendi başına görsel bir öğe olarak önemli bir işlevi yerine getirdiği gibi, metinle birlikte düşünüldüğünde de anlamını tamamlayan, açıklayan, genişleten bazen de metne yeni anlamlar katan estetik bir uyaran olur” (Sever, 2003, s. 166). Buna en güzel örneklerden biri “Mervan’ın Yolculuğu” kitabında savaşı anlatan, yazarın “o gece” diye tanımladığı gece resimleme ile anlatımı desteklemektedir (Bkz. Görsel 30). Savaşın nasıl bir şey olduğunu resimleme ile destekleyerek mesajını etkili bir biçimde iletmektedir. Bu durum kitapta metnin anlamını genişletmiş ve hatta yeni anlamlar katmaktadır.

Görsel 30: Arias, Patricia de. Borrás, Laura. (2018). Mervan’ın Yolculuğu. İstanbul: Edam Yayın. s. 15-16.

“İsmail Kaya’ya göre; çocuk kitabı eline her alışında resmin farklı bir yönünü keşfetmeli, çizerin dünyasından izler taşıyan küçük serüvenler yaşamalıdır. Resimde çocuğun hayalinde tamamlayacağı yanlar olmalı, plastik değer ve kompozisyon olarak da nitelikli olmalıdır” (Aktaran: Bassa, 2019, s. 187). Bu bağlamda da Mervan’ın yolculuğu kitabının resimlemeleri ile sadece metnin anlamını genişletmekle kalmamaktadır. Çocuk kitabı her okuduğunda farklı duyguları, hiç görmediği yaşamları keşfetmektedir.

“Çocuk illüstrasyonunu bakıldıktan sonra unutulmuş eğlencelik bir öğe, ya da metnin dekoratif tamamlayıcı olarak tarif edip sınırlandıramayız. Çocuk kitaplarında kullanılan görüntüler kavramlar oluşturabilir, metinden bağımsız tek başına da amaçlanan anlam bütünlüğü sağlayabilir. Kitaplarda bezemenin, süslemenin yanında metnin anlaşılmasını, akılda kalmasını sağlar, yeni bir yorum ekler” (Aktaran: Yurtkulu, 2007, s. 56).

“Görsel algılama öğrenmenin kalıcı olmasını sağlar. Sosyal dünya hakkında çocuklara bilgi verir. Resimli öykü kitapları, aynı zamanda görsel ve işitsel etki yapar” (Güleç ve Geçgel, 2015, s. 214). Elmer Kitabı farklılıkları, farklı olmayı anlatmaktadır. Ancak konuyu herhangi bir etiketleme yapmadan örneğin “Kısa Boylu Zürafa” veya “Tombik” gibi sıfatlar kullanmadan anlatmaktadır. Yazar bu kitapta farklılıkları ötekileştirmeden anlatmayı resimleme ve renkler aracılığıyla başarmıştır. Elmer’in diğer fillerden farkı rengarenk olmasıdır (Bkz. Görsel 31).

Görsel 31: McKee, David. (2017). Elmer. İstanbul: Mikado Yayınları. s. 27-28.

“Çocuklar olağanüstü gözlemcidirler ve çoğu zaman yetişkinlerin fark edemediği detayları fark etmektedirler. 3-9 yaş arası çocuklara yönelik iyi bir kitap, basit bir hikayenin yanı sıra tüm figürlerin açık ve net bir ifadeyle çizildiği renkli illüstrasyonlara sahip olmalıdır.” (Munari, 2008, s. 96). Buna göre; Elmer kitabındaki figürlerin açık ve net bir şekilde resimlenmesi ve renkleri kullanarak anlatımın güçlendirmesi örnek gösterilebilir.

“6. Aydan başlayarak çocuklar, görsel ve dilsel uyaranlarla tanıştırılmalıdır. Bu dönemde, çocukların öğrenme, eğlenme gereksinimlerini karşılayan, onların görsel ve dilsel algılarını uyaran en etkili araçlar, sanatçılar tarafından hazırlamış resimli çocuk kitaplarıdır” (Sever, 2018, s. 98). Schickendanz (1999), çocukların kitap okuma gelişimine odaklanan çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmada okul öncesi dönem çocuklarının okuma gelişimini bazı aşamalara ayırarak incelemiştir. Çocukların ilk okuma deneyiminin resimlerle ilişki kurarak başladığını ifade etmektedir. Schickendanz’ın okuma gelişiminin aşamaları aşağıdaki gibi açıklanmaktadır.

Birinci aşamada çocuklar kelimelerin yazıdan geldiğinin farkında değildir. Küçük çocuklar resimlere odaklanırlar ve hatta kelimelerin resimden geldiğini düşünürler. Bu durum, kendilerine kitap okuyan yetişkinlere bir sorun teşkil eder. Bazı kitapların sayfalarının bir kısmında sadece resimler vardır ve hiç yazı yoktur. Yetişkin bu sayfaları okumadığı zaman, çocuk “Oku! Haydi oku” ısrarında bulunabilir. Çocuğa göre sayfada resim varsa, hikaye de var demektir ve yetişkinin bu sayfayı okumaması için başka bir sebep olduğunu düşünür. Bir sonraki aşamada, çocuklar hikayenin yazıdan geldiğini anlarlar. Yazıyı gösterebilirler veya aşına olduğu bazı harfleri tanıyabilirler. Önemli bir diğer aşama favori olan kitabın kelimesi kelimesine ezberlenmesini kapsar. Bu noktada, çocuk oturup bir hikayeyi sesli bir şekilde kendi başına düzgün bir dille ve tonlama ile okur. Dışarıdan bakan öğretmen ya da bir ebeveyn çocuğun gerçekten okuduğunu düşünebilir. En son aşamada çocuklar hikayeyi yazı üzerinde haritalaştırır (Trawick-Smith, 2018, s. 285).

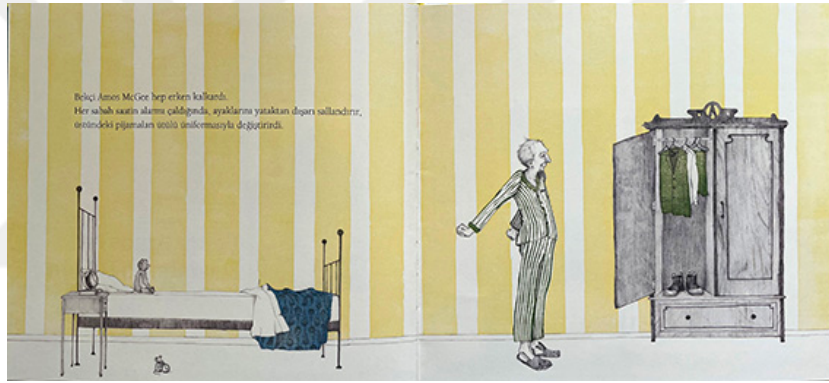
Bruno Munari (2008, s. 94-96)’ye göre; iki yaşında bir çocuk bir hikaye kitabının resimleriyle ilgilenmeye başlamıştır. Çocuklar yaşam deneyimleri olmadığı için bazı olaylara anlam verememektedir. Örneğin; bir prens, prensese aşık olduğunda muhtemelen bunu anlamayacaktır. Ancak anlıyormuş gibi yapacak, ya da kıyafetlerin renkleri, kumaşın desenleri dikkatini çekecek ama asla derinlemesine ilgilenmeyecektir. Kısa süre sonra hikaye de ilgisini çekecek ve zaman içinde daha karmaşık kitaplarla yönelecektir. Bir çocuğun anlamayacağı bir başka şey ise gösterişli baskılar, pahalı kitaplar, karmaşık çizimler ve tamamlanmamış nesnelerdir. Munari, çocukların mütevazı bir şekilde üretilmiş ve basılmış, düzgün öyküsü ve uygun illüstrasyonları olan kitaplardan daha çok keyif aldığını söylemektedir.

2.3.1. Karakter Geliştirme

“Kahramanların fiziksel görünüşleri, çocuk kitabı yazar ve çizerlerinin karakter geliştirmede kullandığı yollardan biridir. Masal, öykü ve anlatılarda kahramanların dış görünüşlerine ilişkin yapılan betimlemeler, göndermeler onların karakter özelliklerinin tanınmasında yardımcı olur” (Sever, 2003, s. 99). “Bir anlatı içinde karakterin inandırıcı,

tutarlı ve çekici olması için illüstratörün karakteri çok iyi tanınması ve öncelikle kendi yarattığı karaktere inanması gerekmektedir” (McCanon ve diğerleri, 2008, s. 30).

“Karakter özelliklerini görsel, psikolojik, ayırt edici, sosyal ve kültürel özellikler olarak sınıflandırabiliriz, çoğu yazar böyle listeler oluşturma gereği duymaz ama yine de karakterin bütününe algılamada faydalı bir çalışma olarak kabul edilir” (Yeşilot, 2000, s. 21). McCanon (2008, s. 32-33), bir karakter, yakın çevrenizden, tanıdığınız insanlardan, yaşamdan veya çocukları gözlemleyerek geliştirilebilir. Karakterin kişiliği nasıldır? Hobileri nelerdir? Ailesi ve arkadaşları nasıl kişilerdir? Bu bilgilerin tümü hikaye ile alakalı olmayabilir ancak karakteri geliştirmede çizere yardımcı olmaktadır. Kıyafetler, ayakkabılar, aksesuarlar ve saç stili gibi özelliklerin tümü karakter hakkında bilgi vermektedir ve bir karakter yaratmaya katkıda bulunmaktadır.

Görsel 32: Stead, C. Philip. Stead, E. Erin. (2014). Bekçi Amos’un Hastalandığı Gün, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. s. 1-2.

“Bekçi Amos’un Hastalandığı Gün” kitabında kitabın ana karakteri olan bekçi Amos yakın çevremizde rastlanabilecek türde bir karakterdir (Bkz. Görsel 32). Kitabın ilk 11 sayfasında okuyucuya karakterin özellikleri; yaşam tarzı, alışkanlıkları, sosyal ve kültürel durumu, psikolojik ve ayırt edici bütün özellikleri tanıtılmaktadır. Örnek görsellerde Bekçi Amos’un yalnız yaşadığı ve her gün tekrar eden belli alışkanlıkları olduğunu görülmektedir. Sonraki sayfalarda ise arkadaşlıkları, dostlukları ve onlara olan yaklaşımını hem metin hem de resimleme aracılığıyla net bir biçimde okuyucuya aktarmaktadır. Karakter yaratmak açısından her yönüyle iyi bir örnek oluşturmaktadır (Bkz. Görsel 33).

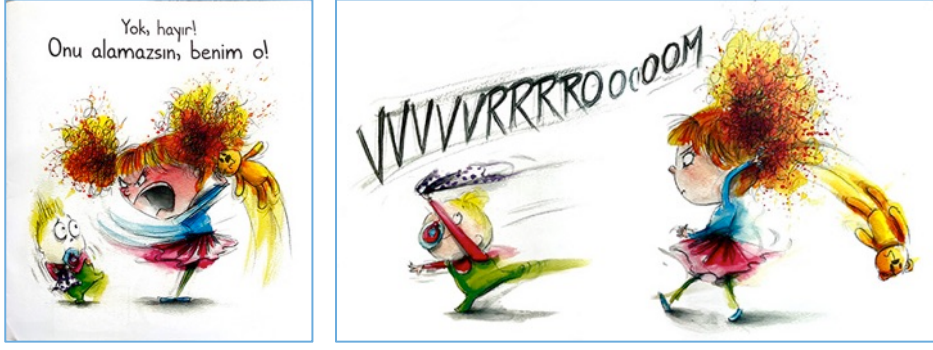
Görsel 33: Stead, C. Philip. Stead, E. Erin. (2014). Bekçi Amos'un Hastalandığı Gün, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. s. 3-4.

“Kahramanların fiziksel portreleri, metinde yansıtılan kişilik özelliklerine uygun biçimde çizilmeli; resimler kahramanların başat özelliklerini (şişman, zayıf, uzun saçlı, kısa boylu, sinirli, uysal vb.), yaşadıkları ruhsal durumları, geçirdikleri fiziksel değişimleri çocuklara duyumsatabilmelidir” (Sever, 2003, s.198).

2.3.1.1. İfade

“0-6 yaş döneminde çocuklar, karakterin görsel özelliklerine bakarken onların duygu, düşünce ve eylemlerinin bileşkesi olan kişilik özelliklerini sezinleyebilir. Bu bakımdan, karakterin duygu ve düşünceleri, görsel olarak açık ve belirgin olmalıdır” (Çer, 2016, s. 141). “Okuyucuya bir karakterin ne hissettiğini yüz ifadesindeki değişiklik anlatmaktadır. Karakterin üzülmesi, şaşırması, gülmesi gibi duygu geçişlerinin resmedilmesi hikayenin anlatımını oldukça güçlendirmekte ve duygusal olarak etkisini arttırmaktadır” (McCanon ve diğerleri, 2008, s. 38).

“Benim O” kitabı ana karakterin eşyalarını paylaşmak istememesi üzerine kurulmuş bir kitaptır. Hiç bir eşyasını paylaşmak istememesi ve bunun üzerine verdiği tepkiler karakterin yüz ifadesinde başarılı bir biçimde resmedilmiş ve okuyucuya duygu geçişlerini hissettirebilmiştir. Bu bakımdan karakter tasarlarken ifadenin önemini gösteren iyi örneklerden biridir (Bkz. Görsel 34).

Görsel 34: Meralli, Swan. Croüzet, Carole. (2018). Benim O. Ankara: Binbir Çiçek Kitaplar. s. 5-6-11-12.

Etkili bir karakter yaratmada karakterin sayfa sayfa değişen duygu durumları hikayeyi okuyucunun gözünde daha inandırıcı kılmaktadır. Ancak yüz ifadesinde duygular değişirken önceki yüz ifadeleri ile sonraki ifadelerin birbiriyle tutarlı olacak şekilde çizilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda daha önce de belirtildiği gibi karakterin özelliklerinin önceden belirlenmesi ve bu özelliklere bağlı kalınması her aşamada önem taşımaktadır.

Görsel 35: Bonilla, Rocio. (2016). Öpücük Ne Renktir? İstanbul: günışığı Kitaplığı. Kapak ve s. 6.

“Öpücük Ne Renktir?” kitabı Hem edebi açıdan hem de görsel anlatım açısından başarılı kitaplar arasındadır (Bkz. Görsel 35). Kitapta yoğun olarak duygular anlatılmakta ve bu duyguları ana karakter renklerle bağdaştırarak tanımlaya çalışmaktadır. Doğal olarak duyguların anlatıldığı bir kitapta karakterin ifadesi çok önemli olmaktadır. Burada sadece dilin olanaklarını kullanarak hikayenin anlatılması yada kitaptaki duyguların okuyucuya hissettirilmesi olanaksızdır. Baştan sona bütün olaylar dizininde karakterin yüz ifadesi ile hikaye tamamlanmış ve daha da anlam kazanmıştır. Bu nedenle karakter yaratmada ifadenin önemini gösteren en iyi örneklerden biridir (Bkz. Görsel 36).

Görsel 36: Bonilla, Rocio. (2016). Öpücük Ne Renktir? İstanbul: güneşiği Kitaplığı. Kapak ve s. 19-28.

2.3.1.2. Oran-Orantı

“Antik çağdan günümüze, bir sanat yapıtının mantıksal olarak çözümlenmesine ya da ortaya konmasına yardımcı olmak endişesiyle, sanat yapıtını oluşturan parçalarla bütün arasında matematiksel ve geometrik ilişkiler kurulmuştur. Bu ölçüsel ya da geometrik ilişkiler “oran”, “proporsiyon”, “nispet” gibi sözcüklerle anlatılmaktadır” (Tapan, 1997, s. 1379).

“Tasarım yüzeyinin eni ile boyu, görsel unsurların genişlikleri ve yükseklikleri ile bir arada oluşturdukları kitlelerin boyutları arasında daima orantıya dayalı ilişkiler vardır. Bu görsel unsurun tasarım içindeki diğer unsurlarla kurduğu orantısal ilişkiler, algı ve iletişimi doğrudan etkilemektedir” (Becer, 2002, s. 68). Buna göre; “Hayvanlar Senfonisi” isimli kitaptan örnek verilebilir (Bkz. Görsel 37). Kitapta hikaye tek bir ana karakter üzerine kurulu değildir bir çok farklı karakter tarafından anlatılmaktadır. Fareden file kadar çeşitli boyutta hayvan karakter kullanılmıştır. Son sayfada tüm karakterler yani orkestra bireyleri bir araya gelmektedir. Bu çeşitlilik tasarım yüzeyinde oran-orantıya dayalı ilişkileri en iyi şekilde göstermektedir.

Görsel 37: Brown, Dan. Batori, Susan. (2020). Hayvanlar Senfonisi. İstanbul: Altın Kitaplar. s. 36.

Karakter geliştirmek için illüstratörün iyi bir anatomi bilgisine sahip olması gerekmektedir. İnsan ya da hayvan karakterlerin vücut oranları aynı zamanda iyi gözlemlenerek aktarılmış anatomik yapılar, daha gerçekçi ve tutarlı bir karakter yaratmaya yardımcı olmaktadır. Ayrıca oran-orantı yaşıa göre değişiklik göstermektedir. Karakter geliştirirken bu duruma dikkat edilmelidir. Örneğin; bir bebeğin başı vücutuna göre daha büyüktür. Vücut oranlarını yüze ve başa göre ölçölendirmek kullanılan en yaygın yöntemlerden biridir. Buna göre; yaklaşık yedi-sekiz baş ölçüsüne denk gelen bir yetişkin vücutuna göre 4-6 yaşlarında bir çocuğun vücut orantısı yaklaşık beş baş ölçüsüne denk gelmektedir. Bu orantı duruş ve harekete göre değişiklik göstermektedir.

Figürlerinizin kollarını ve bacaklarını yaparken beden ölçüsüyle ve yaşlarıyla uyumlu olmalarına dikkate edin. Bir gencin kolları ve bacakları fazla kaslı ve damarlı değildir. Cildi narin ve yumuşak görünümlüdür; rengi yumuşaktır. Yetişkin bir insanda kollarda ve bacaklarda kaslar ve kirişler belirgindir. Yaşlı bir insanın cildi ise kırıkık, sert, boğum boğumdur; kirişler çok belirgindir (Suh, 2010, s.73).

“Hikaye kitap boyunca farklı yaş gruplarından karakterler içerebilir. Doğru oran, belirli yaşlardaki karakterleri tasvir etmenin anahtarındır” (McCanon ve diğerleri, 2008, s. 36).

Görsel 38: McLean, Gill. (2019). Dedektif Zebra. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. s. 8-9-29.

“Dedektif Zebra” kitabında yukarıda görüldüğü gibi çeşitli yaş gruplarından karakterler resimlenmiştir. Resimlemelerde karakterin yaşı ve özelliklerine göre kendi içinde bir oran-orantısı ve aynı zamanda diğer karakterler ile arasındaki oran-orantı açıkça görölmektedir (Bkz. Görsel 38). Bu durum karakterin kişiliği ve özellikleri hakkında okuyucuya bilgi vermektedir. Oran-orantı aynı zamanda dengeyi, hareketi, duruşu yakalama ve doğru açılarda aktarma konusunda illüstratöre yardımcı olmaktadır.

2.3.1.3. Hareket

“İnsan gözü harekete duyarlıdır, nesnel veya optik hareket her zaman ilgi çeker ve kendine baktırır. Bir manzaraya baktığımızda ilk dikkatimizi çeken sallanan dal, uçan bir kuş, koşan bir hayvandır. Belirli bir düzenin bozulması, sistem dışı bir eylem ilgimizi çeker” (Uçar, 2019, s. 142). Buna göre; “Hayvanlar Senfonisi” isimli kitaptan Çita karakteri örnek gösterilebilir. Çita hızlı olmasıyla tanınan bir hayvandır. İllüstratör Çita’nın bu özelliğini kullanarak karakterde hareketin hikaye anlatımını nasıl desteklediğini göstermektedir (Bkz. Görsel 39).

Görsel 39: Brown, Dan. Batori, Susan. (2020). Hayvanlar Senfonisi. İstanbul: Altın Kitaplar. s. 21-22.

“Herhangi bir figürün hareketi – insan , hayvan, soyut şekil – kişiliği ve durumu hakkında çok fazla detay anlatır. Sevinç, umutsuzluk ya da korku gibi duyguları, duruma ve harekete bakarak anlayabiliriz” (Furniss, 2013, s. 28). Leonardo Da Vinci ise figür ve hareket arasındaki ilişkiyi aşağıdaki gibi açıklamaktadır.

İnsan figürleri o şekilde yapılmalıdır ki izleyen, o figürün duruşundan zihnindeki düşünceleri anlayabilsin. Soylu bir insan konuşurken göstermek istiyorsanız ona vereceğiniz el, yüz ve vücut hareketleri, söyleyeceği güzel sözlerle doğal olarak eşlik ediyor gibi olsun. Aynı şekilde kaba tabiatlı bir adamı yapmak istiyorsanız onu kaba hareketlerle gösterin. Örneğin kolları dinleyicisine doğru açılmış, başı ve göğsü sanki elleri peşinden gidiyormuş gibi ayaklarından daha öne çıkmış olarak gösterebilirsiniz. Sağır ve dilsiz bir insan içinde durum budur. İştikten yoksun olduğu halde, iki kişiyi konuşurken görünce onların mimiklerinden, el ve vücut hareketlerinden konuşmanın doğasını anlayabilir (Suh, 2010, s. 44).

Görsel 40: Thomas, Valerie, Korky, Paul. (2010). Sakar Cadı Vini'nin Dev Bal Kabağı. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. s. 11-12.

“Sakar Cadı Vini'nin Dev Bal Kabağı” kitabında karakterin vücut hareketleri onun hakkında önemli bilgiler vermektedir (Bkz. Görsel 40). Sakarlığından kaynaklanan beklenmedik durumlar karşısında gerek yüz ifadesiyle gerek vücut hareketleriyle karakter en iyi şekilde okuyucuya tanıtılmaktadır. Bu sayede figürün hareketinden onun düşünceleri, duygularını hatta bir sonraki adımda yapacakları anlaşılmaktadır (Bkz. Görsel 41).

Görsel 41: Thomas, Valerie, Korky, Paul. (2010). Vini ile Vilbur Denizin Altında. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. s. 11-12.

McCanon (2008, s. 41), çizerlerin en iyi görsel anlatım dilini bulabilmesi için; eğer bir çocuk karakter çizilecekse, balonla oynayan bir çocuğu hayal edebilir, onun balona nasıl dokunduğunu, balonu nasıl itip çektiğini, zıpladığını eskiz olarak yapabilir ve bu çalışmanın sonucunda, çocuk ile balon arasındaki ilişkiyi iyice kavrayarak en etkili kompozisyonun ortaya çıkabileceğini söylemektedir.

Karakter yaratma konusunda hareketin önemini gösteren bir başka örnek “Öpücük Ne Renktir?” kitabından gösterilebilir (Bkz. Görsel 42). Karakterin duygusunu, o an içinde bulunduğu durumu hareketleri aracılığıyla okura nasıl duyumsatıldığı görülmektedir. Karakterin iyi betimlenmiş bir hareketi aynı zamanda sayfa tasarımında daha dinamik ve eğlenceli görüntüler ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Görsel 42: Bonilla, Rocio. (2016). *Öpücük Ne Renktir?* İstanbul: günışığı Kitaplığı. s. 5-19.

McCanon (2008, s. 41)’e göre; seçilen poz, bakış açısı, beden dili ve hatta çizim yaparken kullanılan teknik, bütün bunlar hareketin etkisine katkıda bulunur. Mürekkep, kalem veya fırça ile elde edilen akışkan çizgiler hareketi yakalama ve hareketin etkisini arttırmada çizere yardımcı olur. Dalgalanan saç veya atkı, kumaş kıvrımları gibi detaylardan faydalanarak karakter ile hareket arasındaki ilişki güçlendirilebilir. Buna göre; “Benim O” kitabındaki resimlemeler örnek gösterilebilir. Hareketi daha etkili anlatabilmek için illüstratör suluboyanın akışkanlığını kullanarak boyayı formun dışına taşırmış ve akışkan çizgiler ile desteklemiştir. Bu durum figürde sanki hareket ediyormuş hissini uyandırmaktadır (Bkz. Görsel 43).

Görsel 43: Meralli, Swan. Croüzet, Carole. (2018). *Benim O*. Ankara: Binbir Çiçek Kitaplar. s. 5-6-11-12.

2.3.1.4. Figür ve Arka Plan İlişkisi

“Yüzeysel tasarımın temel prensiplerinden olan figür - arka plan ilişkisi birbirleri arasındaki zıtlık ile belirgin hale gelir. Bir alan içinde bulunan pozitif elemanları figür olarak tanımlanmaktadır. Figürü taşıyan görsel alanı ise arka plan veya zemin şeklinde tanımlanmaktadır” (Uçar, 2019, s. 140).

“Belirli bir sahnenin en iyi görsel yorumunu elde etmeye çalışırken karakterin hareket edeceği bir alan ve arka plana ihtiyaç vardır. Bir sayfada belirli bir düzen içerisinde karakterleri ve nesneleri yerleştirdiğiniz yer, alan derinliğinden yararlanarak hikaye anlatımının etkisini artırır” (McCanon ve diğerleri, 2008, s. 50). “Çevre alan derinliği ve gerçeklik duygusunu artırmak için perspektif oluşturacak şekilde tasarlanabilir. Derinlik duygusu, açısız yatay çizgiler içeren sahneler oluşturup arka planı açarak yaratılabilir. Perspektif seçimleri de arka plan yaratmada oldukça önemli role sahiptir” (Furniss, 2013, s. 27).

McCanon (2008, s. 50), Bir çocuk kitabında çocuğun gördükleriyle ve okuduklarıyla duygusal bir etkileşimde bulunması gerektiğini söylemektedir. Karakter, alan derinliği içinde doğru yere yerleştirilmişse ve aynı zamanda karakterlerin ifade ve vücut dili de etkili bir şekilde çizilmişse, çocuk ve kitaptaki karakter arasındaki duygusal bağın kurulmasında etkili olacağını belirtmektedir. “Arka plan, merkezi figürlerin, çalışmanın genel estetiğini bozmadan birbiriyle etkileşimine yardımcı olacak şekilde tasarlanmalıdır” (Furniss, 2013, s. 27).

Görsel 44: Thomas, Valerie. Korky, Paul. (2014). Sakar Cadı Vini'nin Dev Bal Kabağı. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. s. 7-8.

Görsel 45: Thomas, Valerie. Korky, Paul. (2014). Sakar Cadı Vini'nin Yaz Tatili. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. s. 3-4.

Figür ve arka plan ilişkisine “Sakar Cadı Vini’nin Dev Balkabağı” kitabı örnek gösterilebilir (Bkz. Görsel 44). Figür ve arka plandaki nesnelerin nasıl yerleştirildiğine bakıldığında bir alan derinliği, uzak-yakın ilişkisi ortaya çıkmıştır. Oluşan bu alan derinliği figürü iyice ön plana çıkarmış ve hareketin daha iyi algılanmasını sağlamıştır. Bu nedenle daha dinamik sayfa tasarımı ortaya çıkmıştır (Bkz. Görsel 45).

Karmaşık zeminler özellikle fazla renk kullanıldığında ana figürlerin görünmesini engelleyebilir. “Arka planda kullanılan renklerin önlerinden geçen karakterlerde kullanılan renklerle uyum içinde olmasını sağlamak dikkatli bir planlamayı gerektirmektedir” (Furniss, 2013, s. 27).

2.3.2. Tipografi

“Tipografi, bugün içinde, yazının –her türlü yöntem ve teknoloji sayesinde üretilebilen– bir görsel düzenlemesidir”(Sarıkavak, 2017, s. 2).

“Grafik tasarımda tipografi, bilgi ve mesajın anlaşılabilir bir form diliyle iletilmesinin yanı sıra, bir tarz, kişilik, görsel bir dil, farklı bir imge olarak ortaya konan bir eleman olma iddiasını taşımaktadır. Mesajın içeriğiyle tipografinin uyuşması grafik tasarımcıların en sıklıkla çözüm bulmak zorunda kaldığı durumdur” (Uçar, 2019, s. 189).

Akılclı düşüncenin tüm yaklaşımları ve estetiğin yanı sıra okunurluk (legibility) ve okuturluk (readability) kitap tipografisi açısından en önemli işlevsel ilkelerdir. Bir metnin ‘okunur’ olması o metnin puntosunun büyüklüğüne, bir satırda kaç harfin olabileceğine, satır uzunluğuna, harfler, sözcükler ve satırlar arasındaki boşluk ilişkisi ve düzenlemelerine ve doğal olarak seçilen yazı karakterlerine bağlıdır, ‘okuturluk’ sayfada yer alan tüm tasarım öğelerinin nasıl yerleştirildiğine ve bütünde ürettiği etkisine bağlıdır (Sarıkavak, 2004, s. 201).

İletişimin önemli araçlarından biri olan tipografi, yazının görsel bir dilde aktarılmasıdır. Tipografi sadece mesajı aktarmaz aynı zamanda görsel bir etki yaratarak tasarımı destekler. “Tipografi sayfa üzerindeki temel elemanların başında gelir. Yazı ve tipografik elemanlar hem içerik hem görsel etkiye sahip tasarım öğeleri olduğu için, mesajı bilgi olarak da iletebilme özelliğine sahiptirler” (Uçar, 2019, s. 278). “Bir tasarımın etkili ve güçlü olabilmesi için, yazı kompozisyonla bütünlük sağlamalıdır. Eğer yazı karakteri değiştirilir ya da çıkarılırsa, parça tek başına kalır. Bunun dergi sayfası, broşür, reklam, kapak veya afiş tasarımı olması önemli değildir. Seçilen yazı karakteri kullanılan imaja ve fikre ters düşmemelidir” (İstek, 2005, s. 115).

“Çocuğun resimli sayfalara bakarken yavaş yavaş harfleri de tanıyacak, giderek sözcükleri okuyacak olması unutulmamalıdır. İleride ders kitaplarında karşılaşılabilecek harf karakterlerinin aynı olan ya da benzeri olan harf karakterlerini kullanmak bunun için önemlidir” (Ural, 2019, s.52). “Bir diğer örnek, çocuk kitaplarında kitabı çocuğun kendisinin mi okuyacağı, yoksa henüz okuma bilmeyen çocuğa ebeveyni tarafından mı okunacağı üzerine bir saptama söz konusu tasarımda kullanılacak tipografinin tamamen farklı bir biçimde düzenlenmesini gerektirecektir” (Sarıkavak, 2004, s. 201). “Bir de resimli kitaplardaki yazılarda harflerin büyüklüğüne dikkat etmek gerekir. Okul öncesi yaşlardaki çocuklara okunacak kitaplar için önerilen harf büyüklüğü 18-22 ya da 14-16 punto, okumaya başlayan çocuk için ise 16-18 puntodur. Punto büyüklüğü seçilen harf karakterine göre değişiklik gösterebilir.” (Ural, 2019, s.52). “Çocukluğun ilk yıllarında kitapla tanışma gelecekteki tüm yıllarını önemli bir şekilde etkilemektedir. Okuma yazma davranışı ile erken tanışan çocuk, sonraki dönemlere hazırlık yapmakta ve bu durum, okuma-yazma davranışını kolaylaştırmaktadır” (Yükselen, 2019, s. 63).

Zorlayan bir yazı, çocuğu hem okuma ve yazmadan soğutur, hem de sanatsal kültürün temelini oluşturan çizgi ve çizmekten uzaklaştırır. Yazma kültürü kitap okuma alışkanlığı ve kitap sevgisiyle doğrudan ilişkilidir. Yazmayı seven bir çocuk okuma ve yazmada, konuşma, Türkçe dersinde ve edebiyatta da olasılıkla daha başarılı olacaktır (Sarıkavak, 2018, s. 97).

Görsel 47: Saudo, Coralie. Giacomo, Kris Di. (2016). Babam Uyumak Bilmiyor. İzmir: Tudem Yayın Grubu. s. 1-2

Çocuk kitaplarında tipografi kullanımına bir başka örnek aşağıdaki “AAAAa” isimli kitaptır (Bkz. Görsel 48). Burada tipografi metnin ve hikayenin haricinde görsel anlamda gürültüyü, karmaşa ve kaosu ifade etmek amaçlı kullanılmıştır. Yığılan harfler gürültüyü çağrıştırmak için kullanılmaktadır. Buna benzer bir görsel anlatımda Gökçe İrten’in “Kim Bu Gelen” isimli sessiz kitabında görülmektedir. Sessiz kitap olmasına rağmen tipografi yoğun olarak kullanılmaktadır.

Görsel 48: Karsten, Guilherme. (2020). AAAAa. İstanbul: Nesin Yayıncılık. s. 15-16

2.3.3. Renk ve Kullanılan Teknikler

“Renk fizik biliminin bir dalı olmakla birlikte, görsel algının öznelliğinden ötürü, yalnızca nesnel bir olgu olarak anlaşılamaz. Nitekim, renk insanda uyandırdığı sonsuz etkilerden ve içerdiği anlam gizilgücünden dolayı görsel sanatların en önemli biçimsel ögesi olmuştur” (Erzen, 1997, s. 1545). “Tasarımda renkler, öne ve arkaya doğru giderler; soğuk ve sıcak görünürler; biçimleri, şekilleri görünür kılarlar. Renk soyut kavramları ve düşünceleri simgeleştirir, hayal dünyasını, istekleri ve arzuları dışa vurur; zaman ve mekânı hatırlatır; duygusal ve görsel yanıtlar üretir.” (Öztuna, 2007, s. 91). “Renk sözsüz iletişimin en

Çocuk kitaplarındaki resimlerin değişmez özelliği estetik değeridir. “Çocuk kitaplarındaki resimler renkli, süslü, canlı olmalıdır.” gibi betimlemeler, resimlerin niteliğini açıklamaktan uzaktır. Bu nedenle, “Çocuk kitaplarının resimleri renkli olmalıdır.” yargısı, resimlerin, estetik olması koşuluyla kabul edilebilir. Resim dünyası bir değer oluşturmayan, baskı sırasında renklerin birbirine girdiği, karıştığı, düzenleme (kompozisyon) ve desen yanlışlarının olduğu resimlerin bulunduğu kitaplar, çocukların kullanımına verilmemelidir (Sever, 2003, s. 189).

“Renk ve ton değerleri sayesinde biçimleri, tipografiyi, ön planı görünür kılar veya arka plana iteriz. Renk görsel hiyerarşiyi organize etme aşamasında önemli bir etmendir. Renk konusu içinde renklerin tek başına analizinin yanı sıra birbirleriyle olan ilişkileri de değerlendirilmelidir” (Uçar, 2019, s. 109). “Kitap resimlemede, kitabın doğasına uygun bir renk paleti kullanılabilir. Ancak bu, renklerden, renklilikten kaçınmak anlamına gelmemektedir. Önemli olan çok canlı renkler bile kullanılsa, bu renklerin kitap boyunca bir süreklilik ve tutarlılık göstermesidir” (Dağ, 2011, s. 104). Buna göre; “Dikkat, Yersincabı Çıkabilir!” kitabı örnek gösterilebilir. Buradaki görsel anlatımda illüstratör renk ve lekeyi ağırlıklı olarak kullanmıştır. Renkler aracılığıyla görsel hiyerarşiyi sağlamış alan derinliği oluşturabilmiştir. Kitap boyunca renk ve leke dengesi tutarlı biçimde devam etmiştir. Ayrıca kitabın bütününe bakıldığında bir renk paletinin oluşturulduğu ve bu renk paletinin dışına çıkılmadığı görülmektedir (Bkz. Görsel 50).

Görsel 50: Bansch, Helga. (2017). Dikkat, Yersincabı Çıkabilir!. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları Yayıncılık. s. 7-8.

Renk konusunda olduğu gibi çocuk kitabı illüstrasyonunda kullanılan teknik ve yöntemler çizerin tercihlerine ya da ifade biçimine göre değişiklik göstermektedir. Kurşun kalem ve kuru boya, mürekkeple çizim teknikleri, keçeli kalem ve marker, suluboya, guaj boya, akrilik boya, karışık teknikler, püskürtme tekniği gibi bir çok geleneksel yöntemin yanı sıra bilgisayar ve grafik tabletler aracılığıyla da illüstrasyon yapılabilir. Teknik tamamen

tasarımcıya özel bir alandır. İllüstratör zaman içinde ustalaşarak kendi düşünme ve görme biçimini yaratmaktadır.

Renk uygulamaları çeşitli nedenlerle; kültürel tercihler ya da sanatçının ifade biçimine bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Aşağıda belirtildiği gibi kullanılan malzeme ve yüzeye bağlı olarak renk etkisi değişebilmektedir.

Renklerin etkisi ve nitelikleri aynı zamanda boya türlerine ya da uygulandıkları yüzeylere bağlıdır. Kireç üzerine yapılan fresk daha mat bir etki verirken, yağlıboya pırıltılı ve derin bir etki yapar. Suluboya ise saydamlığından ötürü derinlik duygusu verir. Taş baskılarda gerek kağıt gerek boya türü mat bir etki yaratır. Endüstri boyaları, akrilik gibi plastik boyalar, lake boya, süt özünden yapılan kazein ya da karışımında yumurta sarısı bulunan tempera gibi bütün boya türlerinin etkisi farklıdır (Erzen, 1997, s. 1546).

Tasarımcı, hayal ettiği illüstrasyonu tipografi, sayfa dinamiği, mizanpaj gibi unsurlarla beraber düşünerek amaca en uygun şekilde nasıl bir yöntem ve teknik kullanarak ortaya koyacağını bilgi birikimi ve yetenekleri doğrultusunda oluşturmaktadır. Bunun sonucunda ortaya tasarımcıya özgü bir görsel dil çıkmaktadır.

2.3.4. Sayfa Tasarımı

Tasarım yüzeylerindeki unsurlarda kendi içinde bir ilişki içindedir ve bir düzen gerektirir. Çocuk kitapların da ise illüstrasyon, tipografi gibi tasarım elemanları bir bütün olarak düşünülp tasarlanmalıdır. “Çocuk kitaplarında resim - metin uyumu, sayfa kenarlarındaki boşluklar ve bunların sayfadaki diğer öğelerle oransal uyumu, sayfa düzenini sağlayan bileşenler olarak değerlendirilebilir. Sayfaların görsel tasarım zenginliği çocuk-kitap etkileşimi için önemli bir değişken olarak düşünülmelidir” (Sever, 2003, s. 188).

“Görseller her zaman daha dikkat çeker ve sayfanın etkililiğini destekler, dil farkı gözetmeksizin iletişim kurar” (Uçar, 2019, s. 280). “Tasarımcı, görsel unsurların orantısal ilişkilerinde değişken yapılar kurmaya çalışır. Çünkü genişliğin uzunluğa, renkli olanın renksiz olana, bir ölçünün diğerine eşit olduğu tasarımlar, tek düze görünmekten bir türlü kurtulamazlar.” (Becer, 2002, s. 68).

Buna en iyi örneklerden “Memo ve Ay” kitabı gösterilebilir (Bkz. Görsel 51). Kitapta nesnelerin ilişkisinde büyük küçük ya da uzak yakın ilişkisi kullanılarak hatta biraz abartılarak hikayenin anlatımı güçlendirilmeye çalışılmıştır. Memo annesine Ay’ı hediye etmek istemektedir. İllüstratör Memo’nun küçüklüğünü, Ay’ın uzaklığını, annesine olan

sevgisinin büyüklüğünü vurgulayarak Memo'nun onu zorlayacak bir işe girişeceğinin mesajını vermektedir. Sayfa tasarımına bakıldığında metin olmasa bile okuyucu hikayeyi anlayabilmektedir. Ayrıca sayfa tasarımındaki bu orantısal ilişki anlatımı tekdüzelikten kurtardığı gibi kitaptaki duygu geçişleri okuyucuya daha etkili bir biçimde hissettirmiştir.

Görsel 51: Brière-Haquet, Alice. Chauffrey, Célia. (2013). Memo ve Ay. İstanbul: Mavibulut Yayıncılık.

Uçar (2019, s. 282)'a göre; tasarımcı sınırlılıkları, tipografik kurallardan sayfa tasarımının genel yaklaşımına kadar hep amacı doğrultusunda ele alır. Bir izlek yaratarak bunu takip etmek, bilgiyi, mesajı organize etmekte, konsantrasyon ve takip kolaylığını arttırmakta, görsel hiyerarşi ve çekiciliği oluşturmakta büyük yarar sağladığını ancak her tasarımda izlek yaratmanın gerekli olmadığını, hatta yaratılmış bir izleğin dışına çıkarak yer yer algıda farklılıklar yaratmanın tasarımcının isteği çerçevesinde şekillenebileceğini söylemektedir. Burada önemli olanın işlevsel ve özgün bir yaklaşım sergilemek olduğu belirtilmektedir.

Bir öyküyü ya da romanı okuduktan sonra bütüncül bir bakışla yapıtın özünü, izleklerini, iletisini çıkarabilmek gerekiyor. Ama duyu algıları ile düşünme yetisi gelişmemişse bunun gerçekleşmesi çok güç. Bu durumda alımlayan sadece konunun akışına yani anlatılan olaylar zincirine bağlı kalacak, olaylar ardındaki bağlantıları kavrayamayacaktır. Bu bakımdan görsel sanatların eğitimde ağırlıklı bir yer alması gerekiyor. Bir resmi tüm özellikleriyle alımlayan biri, okuduğu yazınsal bir metne de çok farklı yaklaşabilecektir. Duyularla düşünmenin bütünlüğü bir bakışta dikkatini yapıtın dili, kurgusu, kompozisyonu, kısacası kullanılan malzemenin yönlendirilmesi üzerinde odaklaştırarak yapıtın özünü çıkartabilecektir (Sever, 2003, s. 178-179).

İllüstrasyonda kullanılan; çizgi, şekil, renk, doku, kompozisyon ve perspektif, bütün hikayede belli bir ritimde ilerlemeli ve bir bütünlük içinde olmalıdır. Bu unsurlar sayfadaki hareketliliği ve duyguyu yansıtan en önemli iletişim araçlarındandır. “Çocuğun bilişsel ve dilsel çabasına, sayfa üzerindeki öğelerin de katkı sağlaması gerekmektedir. Bu bakımdan 4-6 yaş döneminde sayfayı yapılandıran renk, çizgi, harf, doku, tonlama, biçim ve boşlukların öncelikle uyum içinde olması gerekir. Bu öğelerin oluşturduğu uyum, estetik beğeni uyandırmalıdır” (Çer,2016), s. 132).

Görsel 52: Şahinkanat, Sara. İnan, Alican, Ayşe. (2014). Kim Korkar Kırmızı Başlıklı Kız’dan?. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Sayfa tasarımına bir başka örnek “Kim Korkar Kırmızı Başlıklı Kız’dan? İsimli kitap olabilir. Kitapta karakterler ve nesneler belli bir düzen içinde yerleştirilmiş ve alan derinliği ortaya çıkmıştır. Ayrıca, karakterlerin sayfaya etkili bir biçimde yerleştirilmesi, hareketleri ve beden dili dinamik bir sayfa tasarımı yaratmaya yardımcı olmaktadır. Sayfadaki resim metin ilişkisi, nesnelerin birbiriyle orantısı her bakımdan uyum içindedir. Renk, doku, biçim, boşluk ve alan derinliği hepsi bir bütün içinde ilerlemiş ve illüstratör kitabın tamamında bir ritim yakalamıştır (Bkz. Görsel 52).

2.4. ÇOCUK KİTAPLARINDA EKOLOJİK AYAK İZİ KAPSAMINDA ELE ALINABİLECEK KONULAR

“Ekolojik Ayak İzi, insanın gezegendeki ekosistemler üzerindeki etkisini ölçmek için kullanılan temel bir sürdürülebilirlik göstergesi olarak Global Footprint Network tarafından geliştirilmiş bir kavram ve metodolojidir” (SKD, t.y., s. 48).

Ekolojik ayak izi kavramı ilk olarak Dr. Mathis Wackernagel, Prof. William Rees ve arkadaşları tarafından kullanılmıştır. Wackernagel ve Rees (1996), ekolojik ayak izi kavramını, bireyin ya da bir topluluğun (okul hastane gibi) gereksinim duyduğu kaynakların üretildiği ve bu kaynakların kullanımı sonucu ortaya çıkan atıkların zararsız hale dönüştürüldüğü, ekolojik yönden üretken ve sınırları belli bir alan şeklinde tanımlamışlardır (Kalburan ve Güngör, 2019, s. 123).

“Ekolojik ayak izi aynı zamanda üretim, tüketim ve atıkların bertaraf faaliyetleri neticesinde ekosistem ve çevre üzerindeki etkileri sayısal ve ölçülebilir değerler olarak ortaya koyan bir ölçektir” (Aydede ve diğerleri, 2019, s. 267). “Biyokapasite kavramı, ayak izi olarak adlandırılan insan talebini karşılayan, çeşitli ekosistemler tarafından üretilen yenilenebilir kaynakların kapasitesidir” (Aktaran: Kalburan ve Güngör, 2019, s. 123).

Ekolojik ayak izi tüketim ile doğanın kendini yenileme kapasitesi arasındaki farkı göstermektedir. Tüketilen kaynakların doğanın kendini yenileme ve üretim sınırını geçip geçmediğini anlamak amacıyla ortaya çıkmış bir kavramdır. Dünyanın kaynakları ve kendini yenileme hızının aşılması sebebiyle sürdürülebilirlik bugün insanoğlunun en önemli ve öncelikli konularından biridir. Ekolojik ayak izi de bu sınır aşımını kontrol altına almaya yardımcı olacak bir uygulamadır. “Gezegenin insanlığın talebini karşılama kapasitesi ilk olarak 1970’lerin ortalarında aşılmıştır. 2007 yılına gelindiğinde Ekolojik Ayak İzi mevcut biyolojik kapasiteyi yaklaşık %50 aşmıştır. Başka bir deyişle, 2007 yılı itibarıyla insanlar, faaliyetlerini sürdürmek için 1,5 gezegene eşdeğer kaynak kullanmaktadır” (WWW-Türkiye, 2012, s.16).

Sürdürülebilirlik kavramı gibi ekolojik ayak izi kavramının da sınırları ve kapsadığı konular çok geniştir. Ekolojik ayak izi son zamanlarda günlük hayatımızda daha çok karşılaşmaya başladığımız bir kavramdır. Ekolojik ayak izi sadece kitlesel tüketimi ölçmek için kullanılmamaktadır. Toplum tarafından anlaşılması, benimsenmesi ve yayılması sorumlu tüketim açısından önemlidir. Dolayısıyla erken yaştaki çocuklara da sorumlu

tüketim alışkanlıklarının kazandırılması ve çevresel yok oluşa karşı mücadele etme konusunda çocukların da bu sürecin bir parçası olmaları gerekmektedir. Erken çocukluk döneminde sorumlu tüketim anlayışını geliştirmek için bu karmaşık konuların öncelikle uygun bir dil ve yaşlarına uygun yöntemlerle anlatılması gerekmektedir.

“Ekolojik ayak izinin görece daha somut bir kavram olduğu olmasından kaynaklı, küçük çocukların sürdürülebilirlik konusundaki öğrenmelerine ve eylemlerine aracı olabileceği düşünülmektedir” (Aktaran: Kalburan ve Güngör, 2019, s. 125). “Çevre eğitim aracı olarak kullanılan ekolojik ayak izi analizlerinin, araştırmaya katılanlarda sürdürülebilir yaşama yönelik farkındalıklarını olumlu yönde artırdığı, tutumlarını orta derecede olumlu yönde geliştirdiği ve sürdürülebilir yaşama yönelik sorumlu davranışlar kazanmalarında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Geçmiş ve Salı, 2014, s. 27).

2.4.1. Karbon Ayak İzi

“Karbon ayak izi, tarım arazisi ayak izi, orman ayak izi, otlak ayak izi, yapılaşmış alan ayak izi ve balıkçılık sahası ayak izi, ekolojik ayak izinin bileşenleri olarak tanımlanıyor. Küresel ayak izinin en hızlı büyüyen bileşeni olarak karbon ayak izi, toplam ayak izinin %60’ından fazlasını oluşturuyor” (Gündoğan, Turhan, Aydın, Berke, 2019, s. 48). “Karbon ayak izi, bir ürün veya hizmetin hammadde halinden ürüne dönüşmesi, tüketiciye ulaşması ve ömrünün sonunda atık olarak bertaraf edilmesi süreci boyunca oluşan direkt ve dolaylı karbondioksit emisyonların toplamının ölçümü olarak tanımlanabilir” (Aydede ve diğerleri, 2019, s. 270).

Karbon ayak izi hesaplamasında genellikle ulaşım, elektrik üretimi ve ısınma dikkate alınır. Temel olarak dolaylı yoldan ya da direkt atmosfere salınan sera gazını ifade eder. Ülkeler, kurumlar baz alınarak hesaplandığı gibi bireysel olarak kullanılan karbon ayak izi de hesaplanabilir. Bireylerin günlük yaşam sırasında kullandığı elektrik, ısınma, serinletme, ulaşım ve kullanılan ürünlerin üretim sürecinden bu yana oluşturduğu karbondioksit emisyonlarının tümünü kapsar. Karbon ayak izi hesaplaması çok boyutlu ve karmaşıktır. Ancak insanlar günlük yaşamdaki en temel ihtiyaçlarından başlayarak karbon ayak izini kaba bir hesaplamayla gözden geçirdiğinde elindeki temiz suyun, temiz havanın, güvenilir gıdanın ve dünyanın sınırlı kaynaklarının değerini anlayacaktır.

2.4.2. Su Ayak İzi

“Su ayak izi, tükettiğimiz mal ve hizmetlerin üretimi için ihtiyaç duyulan su miktarını ölçen temel göstergelerden biridir. Su ayak izi hem doğrudan hem de dolaylı su kullanımını mercek altına alır. Tedarik zincirinin ilk basamağından nihai tüketiciye kadar tüketilen su miktarı ve neden olunan su kirliliğini inceler” (SKD, t.y., s. 55). “Su ayak izi, suyun ekonomi içerisinde oynadığı rolün ve su yönetiminin ekonomik kalkınma süreçlerinde bir araç olarak kullanımının anlaşılmasını sağlayan, yeni bir kavramdır” (Dural, 2013, s.11).

Su ayak izi de karbon ayak izi gibi çok boyutlu ve karmaşıktır. Bu gösterge tatlı su kaynaklarının hangi amaçla kullanıldığını ve kirlilik oranını gösterir. Bireysel olarak düşünüldüğünde su tüketimi mutfaktaki bir sebzenin yetişmesinden sofraya gelene kadar harcanan su kaynaklarını ya da evdeki bir tekstil ürününün hammaddeden kumaşa dönüşene kadar harcanan su kaynaklarını ifade eder. İnsanoğlu günlük yaşamında dokunduğu her şeyde doğaya bir iz bırakır. Bunun farkında olmak bilinçli tüketim açısından hayati önem taşımaktadır.

2.4.3. Gıda Tüketimi

Gıda tüketimi hem karbon ayak izi hem de su ayak izi olmak üzere her ikisini de kapsamaktadır. “İlk başta fosil yakıt kullanımı insanlığın gezegeni fiziksel olarak etkilemede kullandığı en baskın biçim gibi görünebilir. Yine de aslında enerji sektörüyle karşılaştırılabilecek, hatta ondan daha büyük çevresel etkiye sahip bir ekonomik faaliyet alanı var: Tarım” (Sachs, 2019, s. 197).

Gıda üretimi tarıma bağlıdır ancak tarlada yetiştirilen bir ürün tüketiciye gelene kadar ürünün yetişmesinden, toplanması, hasat edilmesi, işlenmesi, ayrıştırılması, paketlenmesi, depolanması ve nakliye gibi bir çok süreci içermektedir. Gıda üretiminin her bir aşamasının doğaya bıraktığı bir ayak izi vardır. Sera gazı salınımının en fazla olduğu alan tarımdır. Tarımın ikinci büyük etkisi azot döngüsü ve tarım ürünlerinin yetişmesinde kullanılan ilaçlardır. Sera gazı salınımı, kimyasal kirlenme, orman alanlarının yok edilmesi, tarım alanı için açılan alanlarda yaşayan canlıların yok olması gibi çevreye bir çok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Ayrıca dünyanın sahip olduğu tatlı su kaynaklarının da

büyük bir kısmı tarım üretimi için kullanılmaktadır. Tarım üretimi ve giderek artan gıda ihtiyacı zaten dünyanın sınırlı kaynaklarını bu kadar zorlarken gıda israfı ve doğada yarattığı tahribatın göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Sürdürülebilir bir dünya için gıda tüketimi ve israf en büyük sorunlardan biridir. Bu nedenle bu konuda da bilinçli tüketici olmak çok önemlidir.

“Okul öncesi eğitim kurumları, çocuklara ve ailelere gıda üretimi için gerekli olan gıda tüketimi ve arazi alanı arasındaki bağlantıyı öğretme fırsatına sahiptir. Konu ile ilgili yeterli bilgi düzeyine sahip bir öğretmen, gerek çocuklara uygulamalı, gerekse aile etkinlikleri ile süreç içerisinde ailelerin katılımını destekleyebilir” (Kalburan ve Güngör, 2019, s. 127).

2.4.4. Yenilenebilir Enerji

İklim değişikliğine sebep olan en büyük ikinci sorun enerji konusudur. Dünya ekonomisi sanayi devriminden bu yana fosil yakıtlardan elde edilen enerji kaynaklarına bağlı gelişmiştir. “Dünyada kullanılan petrol eş değeri enerjinin her bir tonu 2,4 ton CO₂ salınımı yapmaktadır” (Sachs, 2019, s. 195). Sadece petrole dayalı enerji kaynakları 2,4 ton karbon salınımına sebep oluyorsa kömür ve diğer enerji kaynakları da düşünüldüğünde atmosfere salınan sera gazı emisyonlarının büyüklüğü görülebilir. “Sonuçta dünyanın 2010’da atmosfere saldığı CO₂’nin 31 milyar ton olduğu bulunur” (Sachs, 2019, s. 195). Bu bağlamda eldeki verilere bakıldığında dünyadaki üretimin artmasından kaynaklanan tahribatın boyutları daha iyi anlaşılmaktadır.

Günlük yaşantımızda enerji, ulaşımdan evde kullandığımız elektriğe kadar birçok alanda kullanılmaktadır. Hatta kullandığımız ürünlerin üretim sürecinde bile enerji vardır. Buna rağmen enerjinin kaynağı ve nasıl var olduğu pek sorgulanmamaktadır. Hayatta var olan ve hep var olacakmışçasına doğal bir şey gibi algılanmaktadır. Çocuklara enerjinin nasıl var olduğu, hayatımızdaki yeri ve doğa ile enerji kaynakları arasındaki ilişki hakkında bilgi verilebilir. Bu bilgileri edinmiş olan birey bilinçli tüketim ve tasarruf konusunda olumlu davranış geliştirebilir.

“Çocukların, enerji tasarrufuna yönelik olumlu davranışlar geliştirme ve günlük rutinlerine bu davranışları dahil edebilmelerini kolaylaştırmak için elektriğin nereden ve nasıl elde

edildiği ile ilgili araştırma yapmasını sağlamak, çocuklar ile birlikte farklı enerji kaynakları üzerinde tartışmak gereklidir” (Kalburan ve Güngör, 2019, s. 134).

2.4.5. Geri Dönüşüm ve Nesnelerin Yeniden Kullanımı

“İngilizcede reduce, reuse ve recycle (3R) kuralı olarak bilinen “azalt, yeniden kullan ve geri dönüştür” katı atık yönetim sisteminde benimsenmesi gereken temel prensiptir” (Semiz, 2019, s. 210). “Atık yönetiminin ekolojik ayak izimiz üzerinde etkisinin, tüketime yönelik daha az olduğu düşünülse de azalt, yeniden kullan ve geri dönüştür ilkesi ile atıkları en aza indirmek, okul öncesi eğitim kurumunun ekolojik ayak izi üzerinde olumlu etki yaratacaktır” (Kalburan ve Güngör, 2019, s. 140).

Çevre eğitiminde yada çevre eğitime yönelik hikaye kitaplarında ele alınabilecek en zengin ve eğlenceli içeriğe sahip konulardan biri de geri dönüşüm ve nesnelerin yeniden kullanımıdır. Çevre duyarlılığı ve çevre bilgisi kazanmak açısından geri dönüşüm ve yeniden kullanım; üretim-tüketim-atık gibi birçok süreci kapsadığından farklı yönlerden ele alınabilir bir konudur. Örneğin; Kağıt, cam, metal, plastik, elektronik ve organik atıkların sınıflandırılması ve ayrıştırılması ile ilgili çalışmalar yapılabilir. Atılan çöplerin doğaya nasıl karıştığı veya geri dönüşüm yöntemleri ile çöplerden nasıl enerji elde edildiği anlatılabilir. Yeniden kullanıma uygun olan nesnelerin dönüştürülerek kullanılması teşvik edilebilir. “Dönüştürülebilir nesneler çocukların kendi alanlarını yaratmalarına, keşfetmelerine, inşa etmelerine, değerlendirmelerine ve çevrelerini değiştirmelerine olanak sağlar. Kendi inşa ettikleri bir alanda oynamak çocuklara başarı ve aidiyet duygusu kazandırır” (Aktaran: Kalburan ve Güngör, 2019, s. 151)

3. BÖLÜM: SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI ÜZERİNE YAYINLARIN İNCELENMESİ

3.1. ÇOCUK KİTAPLARINDA DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ

“Çocuklara seslenen kitapların, erken dönemden başlatarak onların gelişim sürecine istenen katkıları sağlayabilmesi için tasarım ve içerik bakımından bazı temel özellikleri taşıması gerekir” (Sever, 2018, s.153). “Yazılmış olan kitapta ana düşünce ve ana duygu, hiçbir tartışmaya yer bırakmayacak biçimde, açık ve anlaşılır olmalıdır. Yazarın; okurlarına ne gibi duygu, düşünce ve görüşleri kazandırmak istediğinin bilincinde olması gerekir (Kıbrıs, 2016, s. 41). Kitaplardaki resimler, çocukların beğeni ve algılama düzeyine uygun olmalı, metin iletilisine görsel bir zenginlik katmalı; estetik nitelikleriyle de görsel algılarını geliştirici özellikler taşımalıdır. ” (Sever, 2003, s.198).

“Çocuklara yönelik olarak hazırlanan kitaplarda çocuğun anlam düzeyi, dili, imgeleri ve gereksinimi de göz önünde tutulmaktadır. Gerek eğitimciler gerekse yazınbilimciler çocuk kitaplarının çocuğu ciddiye almasını ve düşünsel bir taban üzerine kurulması gerektiğini vurgulamaktadırlar” (Aktaran: Dilidüzgün, 2018, s. 19). ”Kitap alımlayıcıyı anlatılanlara körü körüne inanan edilgen alıcı rolünün dışına çıkarmalıdır. Çünkü çocuk duygusuyla, düşüncesiyle ve düş dünyasıyla etkindir” (Aktaran: Çer, 216, s. 165). “Çocuk edebiyatının temel sorumluluğu, çocuklara dilin ve resmin olanaklarıyla kurgulanmış yeni yaşantılar sunmak olmalı, sunulan yaşantılardan çıkarsamalar yapma sorumluluğu ise çocuğa bırakılmalıdır” (Sever, 2003, s.198).

“Çocuk kitabı da, yetişkin kitabı gibi belli yazınsal nitelikleri tutturmalı ve estetik kaygıları gözden kaçırmamalı” (Dilidüzgün, 2018, s. 137). “Çocuklara seslenen yapıtlar; çocuğun coşkusuna, heyecanına, düşüncelerine ve gülmece anlayışına dil ve çizginin anlatım gücüyle ulaşabilmeyi başarabildiği oranda, yazılı ve görsel uyaran olarak işlevini yerine getirir” (Sever, 2003, s.197). “Çünkü nitelikli çocuk kitaplarının eğlendiren, düşündüren, yazın eğitimi veren özelliklerinin yanı sıra aynı zamanda sanat yapıtı olduklarını unutmamak gerekir” (Dilidüzgün, 2018, s. 137).

“Kitaptaki dilsel ve görsel simgeleri anlamlandırma eylemi, okuyan ve izleyen için her şeyden önce bir düşünme ve duyarlık kazanma sürecidir. Okuma eyleminde duyma ve düşünme sorumluluğu okura aittir” (Sever, 2003, s.197).

“Çocuk edebiyatı yapıtlarında, öğüt ve emrin, öğretici ve belletici bir anlayışın, korku ve kaygının, cinsiyet ayrımcılığının, ideolojik söylemlerin, geleneksel değer, kural ve yaptırımcı yargıların, tek ve değişmez doğruların, aşırı duygusal öğelerin, psikolojik, duygusal ve fiziksel şiddetin olmaması gerekir” (Çer, 2016, s. 165).

“Çocuklar yeni öğrenen varlıklardır. Çocuk kitabı ona bu yenileri yaşatarak kendi gerçeklerini gösterirken, aşırı öğreticilikten ve tek yanlı olmaktan kaçınmalı” (Dilidüzgün, 2018, s. 137).

Unutulmamalıdır ki, çocuk edebiyatının öncelikli amacı öğüt vermek ya da öğretmek değildir. Çocuklara yaşam ve insan gerçekliğine ilişkin sanatçı duyarlığı ile kurgulanmış ipuçları sunmak, anadilinin kullanım özelliklerini sezdirmek ve onları yazılı kültürle sağlıklı ve sürekli etkileşim kurabilen bireyler kılabilmek, çocuk edebiyatının temel amacıdır (Sever, 2003, s.198).

“Kitap, yazarın otoriter yaklaşımından arınmış olmalı ve okuruna geniş alımlıma olanakları sunabilmelidir. Yani yazar, çocuğu küçümseyecek derecede her şeyi bilen bir yetiştikenden çok, okuruyla birlikte düşünen bir konumda olmalı” (Dilidüzgün, 2018, s. 137). “Çocuk edebiyatı ürünleri; sorgulayan, tartışan, bilime, sanata saygı duyan, duygu ve düşünce boyutlarıyla dengeli, okuma kültürü edinmiş duyarlı bireylerin yetiştirilmesi sürecinde etkili birer uyaran olmalıdır” (Sever, 2003, s.198). “Çocuğa duyma düşünme sorumluluğu vermeden, öğretici ve belletici bir anlayışla sunulanlara inanmasını beklemek, onu edilgen kılarak onun soru sormasının, neden-sonuç ilişkisi kurmasının, karşılaştırma yapmasının, öngörü geliştirmesinin, eleştirel ve yaratıcı düşüncesinin önüne geçmektedir” (Çer, 2016, s. 165).

Kitaplar, çocuğun yaşına, ilgi ve gereksinimlerine uygun olarak insan ve yaşam gerçekliğini anlamasına katkı sağlamalı, her şeyden önemlisi de çocuk ile yaşam arasında güçlü bir bağ oluşturmalıdır. Özellikle, çocuğun kendini özgürce gerçekleştirebilmesine (düşünmesine, düşlemesine, gülmesine, eğlenmesine, imge üretmesine vb.) olanak sağlayacak yaşam durumları, dilin anlatım ustalığı ile kurgulanarak çocuklara sunulmalıdır (Sever, 2003, s.198).

“İyi bir yazın çocukların ilgi ve meraklarını uyandırarak onların daha önce hiç düşünmedikleri şekilde fikirlerle oynamalarına fırsat vermelidir. Edebiyat ürünleri olaylar ya da karakterlerle ilgili “ya başka türlü olsaydı” sorusunu zihinde uyandırmalı ve

çocukların diğer olasılıkları keşfetmelerine imkan sağlamalıdır” (Gönen ve Veziroğlu, 2019, s. 7).

“Çocuk kitaplarının da, sürekli olarak usdışı varlıklarla çocuğu korkutması, ona gereksiz gerilimler yaşatması, parmak sallaması ya da öğretme ve belletme için korkuyu bir araç olarak kullanması, çocuğun, kitabı olumsuz bir nesne olarak görmesine yol açabilir” (Çer, 2016, s. 169). “İdealize edilmiş yaklaşımlardan kaçınmalı ve çocuğa belli erdemleri, dünya görüşlerini zorla benimsetmeye çalışmamalı” (Dilidüzgün, 2018, s. 137).

“İyi bir kompozisyon hangi özelliklere sahip olması istenirse, bir çocuk kitabının da aynı özelliklere sahip olması istenir. Örneğin böyle bir kitapta: Özenle hazırlanmış bir bölüm bulunmalıdır. Giriş, gelişme, sonuç/düğüm, çözüm gibi bölümler bu kaygıyla düzenlenmelidir” (Kıbrıs, 2016, s. 42). “Çocuk kitaplarında resimler, öykünün doğasına uygun bir biçimde ritim ve devinim duygusu yaratmalıdır. Devinim ve ritim, sayfadan sayfaya geçerken sürekli olarak ilerlemeyebilir; yalnız, çocuğun resimde sunulan olaya yönelik ilgisi kesintiye uğramamalıdır” (Çer, 2016, s. 105).

“Kitaplar, çocukları okumaya isteklendirecek bir tasarım anlayışını yansıtmalı; çocuklar kendileri için üretilen bir araca verilen önemi, gösterilen saygıyı, kitabın dış yapı (biçimsel) özellikleriyle bütünleşmiş olan tasarım özeninden anlayabilmelidir” (Sever, 2003, s.199). “Mürşide İcmeli’ye göre eğitsel olan nitelikli çocuk kitabı resimlemelerinde aranması gereken özelliklerden biri, figürlerin gerçekçi, sevimli ve esprili betimlenmeleridir. Biçimler arasındaki ilişki katı çizgilerle ayrılmamalı, uygun detaylandırma yapılmalı ve resimlemeler kendine özgü olmalıdır” (Aktaran: Dağ, 2011, s. 100).

3.2. ÇEVRE EĞİTİMİNE YÖNELİK YAYIMLANMIŞ ÇOCUK KİTAPLARININ İNCELENMESİ

3.2.1. Su Yaşamdır

Kitap orijinalinde “We Needs Water” adında yayımlanmış ve Türkçeye “Su Yaşamdır” adıyla çevrilmiştir. Bu kitap “Gezegeni Seviyorum” başlığı altında dört kitap olarak tasarlanmış bir serinin üçüncü kitabıdır (Bkz. Görsel 53).

Görsel 53: Ghigna, Charles. Jatkowska, Ag. (2015). Su Yaşamdır. Ankara: Almidilli Yayınları s. 3-4.

Kitaptaki anlatım alışılmışın dışında ana karakter ve yan karakterler içermemektedir. Yani hikaye kahramanlar üzerinden anlatılmamaktadır. Ancak kitapta bir çok farklı çocuk karakter kullanılmakla birlikte bu karakterlerin her biri suyun farklı bir kullanım alanını keşfetmektedir. Karakterlerden bazıları su ile denizde, bazıları ormanda, bazıları ise evdeki banyoda karşılaşmaktadır. Elektrik üretmekten, diş fırçalamaya kadar suyun farklı kullanımlarına bir çok şekilde değinilmiştir (Bkz. Görsel 54).

Görsel 54: Ghigna, Charles. Jatkowska, Ag. (2015). Su Yaşamdır. Ankara: Almidilli Yayınları s. 7-8.

Kitap boyunca suya neden ihtiyaç duyduğumuz, hayatımızda ne amaçla kullandığımız ve suyun önemi anlatılmaktadır. Kitabın kurgusuna bütün olarak bakıldığında suya hayatın her anında ihtiyaç duyulduğu açık açık söylememekte fakat bu mesaj hissettirilmektedir (Bkz. Görsel 55).

Görsel 55: Ghigna, Charles. Jatkowska, Ag. (2015). Su Yaşamdır. Ankara: Almidilli Yayınları s. 13-14.

Kitap 22 sayfadan oluşmaktadır ve son iki sayfasında su ile ilgili etkinlik bulunmaktadır. Ayrıca kitapta yazılı metin az kullanılmış hikaye genellikle görsellerle anlatılmıştır. Kitabın resimlemesi dijital ortamda çizilmiş, canlı renkler tercih edilmiştir. Görseller 4-6 yaş dönemindeki çocukların ilgisini çekecek biçimde açık ve anlaşılır biçimde hazırlanmıştır. Kitabın sayfaları arasında hem renk hem doku açısından bir bütünlük sağladığı görülmektedir (Bkz. Görsel 56).

Görsel 56: Ghigna, Charles. Jatkowska, Ag. (2015). Su Yaşamdır. Ankara: Almidilli Yayınları s. 18-19.

3.2.2. Geri Dönüştürmeye Yardım Ediyorum, Yeniden Kullanıyorum

Orijinal adı “Recycling Is Fun” olan kitap Türkçede “Geri Dönüştürmeye Yardım Ediyorum, Yeniden Kullanıyorum” adıyla yayımlanmıştır. Bu kitap da bir önceki kitap gibi “Gezegenimi Seviyorum” başlığı altında dört kitap olarak tasarlanmış bir serinin ilk kitabıdır (Bkz. Görsel 57).

Görsel 57: Ghigna, Charles. Jatkowska, Ag. (2018). Geri Dönüştürmeye Yardım Ediyorum, Yeniden Kullanıyorum. Ankara: Almidilli Yayınları s. 1-2.

Kitapta dört farklı karakter kullanılmıştır. Hikaye kitabın başından sonuna kadar bu dört karakterle ilerlemektedir. Fakat karakterlerin belirgin özellikleri yoktur. İsimleri, yaşları vb. belli değildir. Karakterler hikayenin anlatımına katkıda bulunsun da bir kahraman özelliği göstermemektedir. Bu iki kitapta karakter geliştirme konusunda farklı bir yaklaşım görülmektedir (Bkz. Görsel 58).

Görsel 58: Ghigna, Charles. Jatkowska, Ag. (2018). Geri Dönüştürmeye Yardım Ediyorum, Yeniden Kullanıyorum. Ankara: Almidilli Yayınları s. 5-6.

Karakterlerin belirgin özelliği olmamasına rağmen kitabın anlatım dili birinci çoğul kişidir. Kullanılan dil okuyucuyu da içine alarak hikayeye katılmasını sağlamaktadır. Diyaloglarda herkesi kapsayan bir dil kullanılmaktadır (Bkz. Görsel 59).

Görsel 59: Ghigna, Charles. Jatkowska, Ag. (2018). Geri Dönüştürmeye Yardım Ediyorum, Yeniden Kullanıyorum. Ankara: Almidilli Yayınları s. 15-16.

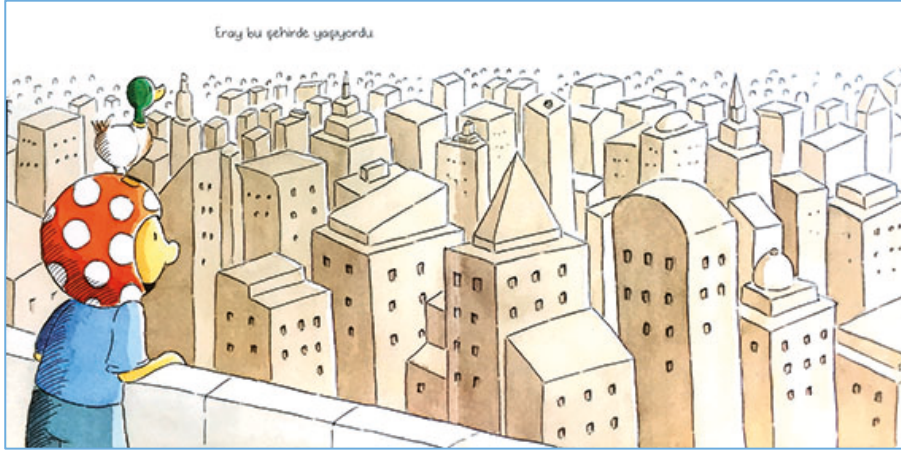
Olay örgüsüne bakıldığında ise önce geri dönüşüm konusu işlenmiş ve sonrasında da yeniden kullanımla ilgili eylemler gerçekleştirilmiştir. Kitabın son iki sayfasında geri dönüşüm ve yeniden kullanımla ilgili etkinlikler bulunmaktadır. Kitabın görsel dilinin açık, anlaşılır ve eğlenceli olduğu görülmektedir. Görseller dijital ortamda oluşturulmuş ve sayfalar arasında renk doku ve çizgi bütünlüğü sağlanmıştır. Bu kitapta serinin diğer kitabı gibi 22 sayfadan oluşmakta ve hikaye genellikle görsel dilde anlatılmaktadır. Metin kısa ve öz kullanılmıştır (Bkz. Görsel 60).

Görsel 60: Ghigna, Charles. Jatkowska, Ag. (2018). Geri Dönüştürmeye Yardım Ediyorum, Yeniden Kullanıyorum. Ankara: Almidilli Yayınları s. 17-18.

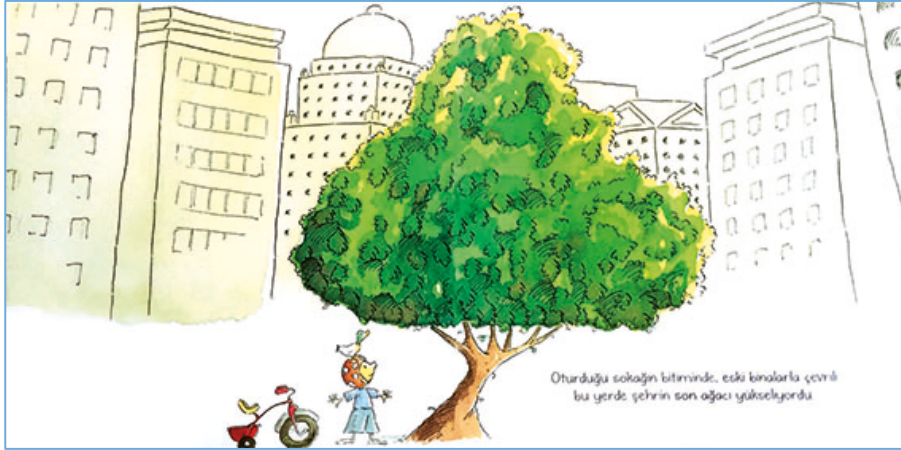
3.2.3. Şehirdeki Son Ağaç

“Şehirdeki Son Ağaç” kitabı betonlaşmış bir şehirde kalan son ağacın hikayesini anlatmaktadır. Hikayenin kurgusu karmaşadan uzak, sade ve yalın bir anlatıma sahiptir. Yazınsal metin az kullanılmış, genel olarak görsel dilde anlatım tercih edilmiştir (Bkz. Görsel 61).

Görsel 61: Carnavas, Peter. Pike, Nicholas. (2018). Şehirdeki Son Ağaç. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları. s. 1-2

Kitapta arka planda kalan şehir kompozisyonlarında daha açık renkler tercih edilmiş ve şehrin sıkıcı havası bu şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır. Kitabın genelinde ağaç ve karakter dışındaki tonlamalar daha açık ve durağan kullanılması ön planda anlatılmak istenen mesajı daha net iletmesini sağlamaktadır. Ağaç ve figürün anlatımında canlı renkler kullanılması ise hem hikayenin odak noktasına vurgu yapmış hem de sayfa tasarımına dinamik bir görüntü kazandırmıştır (Bkz. Görsel 62).

Görsel 62: Carnavas, Peter. Pike, Nicholas. (2018). Şehirdeki Son Ağaç. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları. s. 7-8.

Kitapta tek bir karakter bulunmaktadır. Burada hikaye Eray karakteri üzerinden anlatılmaktadır. Hikayenin akışını Eray'ın hareketleri, hisleri ve davranışları etkilemektedir. Aynı zamanda karakterin hareketleri de duygularını anlatmaya yardımcı olmaktadır. Şehirde kalan son ağacın kesildiğini gören Eray'ın üzüntüsü açıkça

3.2.4. Kahraman Bisikletimle Tertemiz Kentim

Görsel 65: Nika, Vassiliki. Karachristos, Yorgos. (2017). Kahraman Bisikletimle Tertemiz Kentim. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık. s. 1-22.

Kitapta ana karakter “*Temizkent*” yan karakter ise “*Güzelkent*” adında bir bisiklettir. Hikayede çatışmayı tetikleyen karakterler ise arabalardır (Bkz. Görsel 65). Bisikletler arabaların şehri kirlettiğini ve işgal ettiğini düşünmektedirler. Ancak hikâye anlatımında yazınsal metne bakıldığında çatışma unsuru olarak şiddetten yola çıkılmış ve şiddetin sağladığı çatışma sayesinde hikaye ilerletilmiştir. Yan karakter olan Güzelkent’in çabalarıyla şiddet yolu konuşma ve ikna etme yoluna yönelmiş olsa da şiddet, korku, çatışma ve ikna yoluyla anlaşma kavramları birbirine karışmış mesajın net olarak iletilmesini engellemiştir. Bu durum hikaye anlatımında ve olay örgüsünde aksaklıklar oluşturmuş ve hikayenin anlaşılabilirliği bir ölçüde kaybolmuştur (Bkz. Görsel 66).

Görsel 66: Nika, Vassiliki. Karachristos, Yorgos. (2017). Kahraman Bisikletimle Tertemiz Kentim. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık. s. 5-6.

Kitabın konusu, vermek istediği mesaj araba ve bisikletlerin kahraman olarak seçilmesi hem farklı hem de görsel dil açısından eğlenceli sahneler çıkmasına olanak sağlamıştır. Çizimler dijital ortamda oluşturulmuş yazınsal metnin aksine eğlenceli ve anlaşılır bir dil yakalanmıştır. Ancak kitabın genelinde en üstte kullanılan gri bir renk efekti nedeniyle puslu ve karanlık bir hava vermiş buda görsellerin etkisini azaltmıştır (Bkz. Görsel 67). Bruno Munari (2008, s. 96)'ye göre; 3-9 yaş arası çocuklar için iyi bir kitabın çok basit bir öyküsü olmalı; tüm figürleri açık net ve hassas bir biçimde çizilmiş olması gerekmektedir.

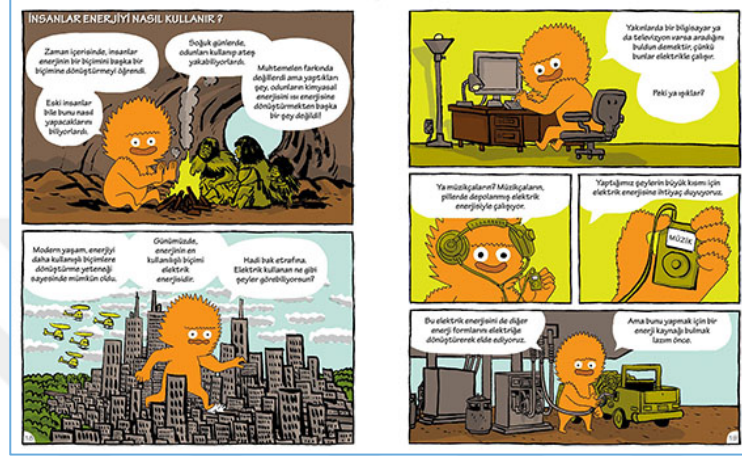
Görsel 67: Nika, Vassiliki. Karachristos, Yorgos. (2018). Kahraman Bisikletimle Tertemiz Kentim. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık. s. 17-18.

Görsel 68: Nika, Vassiliki. Karachristos, Yorgos. (2018). Kahraman Bisikletimle Tertemiz Kentim. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık. s. 23-24.

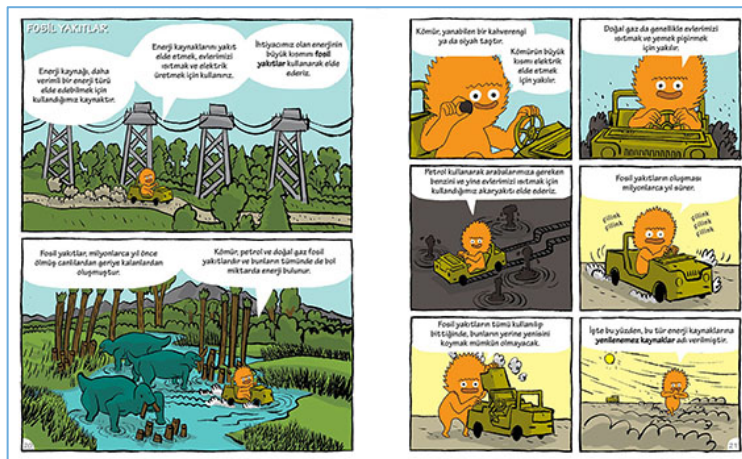
Kitapta iki farklı font kullanılmıştır. Ana metin için kullanılan font ayrı, araba ve bisikletlerin konuşma balonu ile konuştuğunda kullanılan font ayrı, şiirsel bir söyleyiş tarzına sahip metinler için ayrı bir font kullanılmıştır. Metinde üç ayrı font kullanılmıştır. Buda sayfa tasarımında ve kitapta bütünlüğü bozmuş ve okunurluğunu azaltmıştır (Bkz.

Kitap 32 sayfadan oluşmakta ve ana karakterin anlatımıyla ilerlemektedir. Kitap belli bir hikaye üzerinden ilerlememektedir. Ancak yine de bir olay örgüsü ve kurgu mevcuttur. Enerji nedir? Enerji Ne Yapabilir? Enerji Nereden Gelir? Enerji Türleri, Depolanmış Enerji, Enerjiyi Değiştirmek, İnsanlar Enerjiyi Nasıl Kullanır? Fosil Yakıtlar, Yenilenebilir Kaynaklar, Enerji Kullanımının Etkileri, Enerji Kullanımını Azaltmak, Enerji kullanımının Geleceği gibi başlıklara ayrılarak aşama aşama anlatılmıştır (Bkz. Görsel 71).

Görsel 71: Mindthun, Joseph. Hiti, Samuel. (2017). Enerji, Ankara: Mavi Kelebek Yayınları. s. 18-19.

Kitabın hedeflediği yaş grubu düşünüldüğünde bu bilgileri içermesi ve aktarmaya çalışması sıkıcı görünebilir. Ancak yazar bunu sıkmadan bir arkadaş ile sohbet ediyormuş gibi doğal bir anlatımla gerçekleştirmektedir (Bkz. Görsel 72).

Görsel 72: Mindthun, Joseph. Hiti, Samuel. (2017). Enerji, Ankara: Mavi Kelebek Yayınları. s. 20-21.

Görsel 75: Özkan, Sima. Ata, Orhan. (2019). Soso'nun Kompost Kitabı, Ankara: Sev Yayıncılık. s. 7-8.

Çocuk kitaplarında kompost konusunu ele almak ve bu konuyla ilgi etkinlikler yapmak, çocukları sürdürülebilirlik ve çevre duyarlılığı kazandırılması açısından etkin olarak sürece dahil etmeye yardımcı olabilecek en uygun konulardan biri olabilir (Bkz. Görsel 74-75). “Soso’nun Kompost Kitabı”da kompostun ne olduğunu okuyucuya açık ve anlaşılır bir biçimde anlatmaktadır.

Görsel 76: Özkan, Sima. Ata, Orhan. (2019). Soso'nun Kompost Kitabı, Ankara: Sev Yayıncılık. s. 9-10.

Kitapta ana karakter Soso sevimli bir kurttur. Yan karakter Nil ise hikayenin anlatımına destek olacak bir kız çocuğudur. Hikayede Soso kompostun ne olduğunu nasıl yapılacağını kendi hayatı üzerinden okuyucuya anlatmaktadır (Bkz. Görsel 76). Hikaye de önce Soso yaşadığı yeri, ne ile beslendiği daha sonra kompostun nasıl yapıldığını sırasıyla anlatmaktadır. Kitaptaki kurgu karmaşık değildir. Kitabın görsel dili de anlaşılır ve sade olmakla beraber eğlenceli ve dinamik sayfa tasarımları bulunmaktadır (Bkz. Görsel 77).

Görsel 77: Özkan, Sima. Ata, Orhan. (2019). Soso'nun Kompost Kitabı, Ankara: Sev Yayıncılık. s. 23-24.

3.2.7. Ne Yapsak da Toprağın Verimsizleşmesini Durdursak?

Kitabın ana karakteri insan özellikleri atfedilmiş bir pandadır. Çölde, kutuplarda, ormanda, tarlada ve dünyada yaşayan tüm canlılar için toprağın önemini anlatmaktadır. Toprağın önemi anlatıldıktan sonra düğüm ve çözüm bölümünde “*Toprak bizi korur ama kendisinin de korunmaya ihtiyacı var*” cümlesiyle birlikte toprağın nasıl korunacağına dair didaktik olmayacak şekilde bilgiler verilmektedir (Bkz. Görsel 78).

Görsel 78: Palau, Joseph. Curto, Rosa Maria. (2019). Ne Yapsak da Topağın Verimsizleşmesini Durdursak?, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları. s. 12-13.

Kitapta sade ve anlaşılır bir anlatım dili oluşturulmuştur. Günlük hayattan çeşitli örnekler vererek hikaye ilerlemektedir. Hikaye anlatılırken herhangi çatışma unsuru kullanılmamıştır. Kurgu açısından bakıldığında; sırasıyla gerekli bilgileri vermekte ikinci aşamada toprak konusunda farkındalık sağlama ve en sonda da ana karakterin toprağı ekip biçerek örnek olabilecek bir davranış sergilemesiyle sona ermektedir (Bkz. Görsel 79).

Görsel 79: Palau, Joseph. Curto, Rosa Maria. (2019). Ne Yapsak da Topağın Verimsizleşmesini Durdursak?, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları. s. 18-19.

Kitap görsel dilde de anlaşılır bir biçimde tasarlanmıştır. Resimlemeler sulu boya tekniği kullanılarak oluşturulmuştur. Her görsel metinle paralellik göstermekte, görsel dil ve yazınsal dil arasında kopukluk görülmemektedir. Sayfa tasarımlarının bütününe bakıldığında bütün sayfalar birbirine uyumlu resimlenmiştir (Bkz. Görsel 80).

Görsel 80: Palau, Joseph. Curto, Rosa Maria. (2019). Ne Yapsak da Topağın Verimsizleşmesini Durdursak?, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları. s. 26-27.

Tipografi bakımından kolay okunabilecek bir font kullanılmıştır. Ancak kullanılan font ve yazı düzenlemelerinin hikayenin görsel ve estetik kısmına katkı sağlayacak bir özelliğinin bulunmadığı görülmektedir. Yine de kitap görseller bakımından zengin biçimde tasarlanmıştır. Bu özelliği ile okul öncesi dönem çocuklarının ilgisini çekebilecek bir yapıya sahip olduğu söylenebilir (Bkz. Görsel 81).

Görsel 81: Palau, Joseph. Curto, Rosa Maria. (2019). Ne Yapsak da Topağın Verimsizleşmesini Durdursak?, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları. s. 30-31.

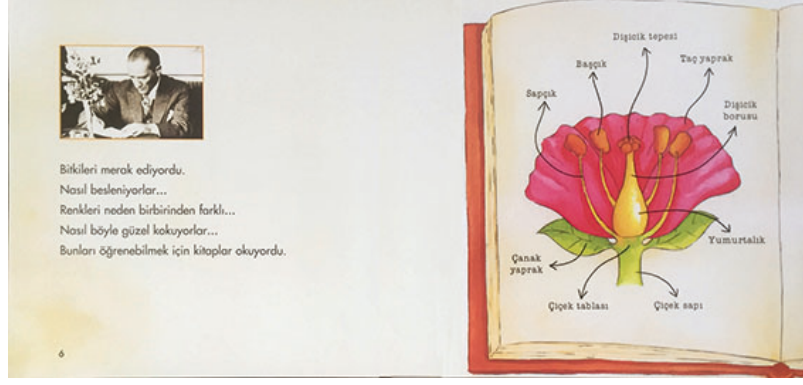
3.2.8. Mustafa Kemal Atatürk ve Doğa

Kitapta Mustafa Kemal Atatürk'ün doğa sevgisi anlatılmaktadır. Hikaye Atatürk üzerinden anlatılmaya çalışılmış başka bir ana karakter ya da hikayeyi anlatmaya yardımcı olacak yan karakter kullanılmamıştır. Atatürk'ün her sağ sayfada farklı bir resmi kullanılmış, resim olan sayfada yazınsal metinle hikaye anlatılmış sol sayfalarda ise anlatımı destekleyen illüstrasyonlar kullanılmıştır (Bkz. Görsel 82).

Görsel 82: Özdil, Yılmaz. Alaca, Nalan. (2018). Mustafa Kemal Atatürk ve Doğa, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi. s. 4-5.

Kitapta Atatürk'ün çocukluğundan başlayarak hayatı boyunca doğaya karşı olan tutumunu işlemiştir. Dolayısıyla kitap geniş bir zaman aralığını kapsamaktadır. Bu nedenle hikaye anlatımında yer yer kopukluklar görülmektedir. Ancak kitap iletisini (ana fikrini) açık ve anlaşılır bir şekilde vermektedir (Bkz. Görsel 83).

Görsel 83: Özdil, Yılmaz. Alaca, Nalan. (2018). Mustafa Kemal Atatürk ve Doğa, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi. s. 6-7.

Kitaptaki görseller metnin tamamlayıcısı olarak kullanılmıştır. Herhangi bir çocuk kitabında olduğu gibi hikayeyi anlatan bir özellik göstermemektedir. Kitaptan Atatürk resimleri ve metin çıkarıldığında illüstrasyonların ne anlatmak istediği anlaşılmamaktadır. Oysa diğer kitaplarda metin çıkarıldığında oluşturulan görsel dil sayesinde bir hikaye anlatılmaktadır. Bu bakımdan bu kitap diğer çocuk kitaplarından tasarım ve anlatım yönüyle farklı bir yaklaşım göstermektedir (Bkz. Görsel 84).

Görsel 84: Özdil, Yılmaz. Alaca, Nalan. (2018). Mustafa Kemal Atatürk ve Doğa, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi. s. 20-21.

Kitapta kullanılan illüstrasyonlar sulu boya tekniği kullanılarak çizilmiştir. Sayfa tasarımları diğer kitaplardan farklı olarak fotoğraf kullanımını da içermektedir. Yazınsal metinde sade ve anlaşılır bir font tercih edilmiştir. Okul öncesi veya okumaya yeni başlayan çocukların kolay okuyabileceği bir düzende hazırlandığı görülmektedir (Bkz. Görsel 85).

Görsel 85: Özdil, Yılmaz. Alaca, Nalan. (2018). Mustafa Kemal Atatürk ve Doğa, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi. s. 26-27.

3.2.9. Deniz'in Sıfır Atık Kitabı

“*Deniz'in Sıfır Atık Kitabı*” Deniz'in okuldaki ilk günü anlatılarak başlamaktadır. Ancak kitapta bir de Nil adında bir karakter vardır. Hikayede ana karakterin kim olduğu belli değildir. 2. Bölümde de belirtildiği gibi Özakman; karakterlerin karşıt olmasalar da birbirine benzememesi gerektiğini söylemektedir. Edge ise; ana karakter ile yan karaktere benzer özellikler yüklenip okurun kafası karıştırılmaması gerektiğini söylemektedir. Kitaptaki karakterler arasında küçük farklılıklar olsa da bu hikayenin kimin hikayesi olduğu anlaşılmamaktadır (Bkz. Görsel 86).

Görsel 86: Özkan, Zeynep. Özatalay, Zeynep. (2018). Deniz'in Sıfır Atık Kitabı, İstanbul: Sev Yayıncılık. s. 8-9.

Kitabın ana karakteri belli olmamasına rağmen dil ve anlatım, olay örgüsü bakımından hikayenin başarılı bir şekilde işlendiği görülmektedir. Kitap Nil'in sıfır atık yaklaşımını anlatmaktadır. Nil sayesinde Deniz ve okuldaki diğer çocuklar sıfır atık konusunun önemini, tasarruf yapmayı, çöplerin nereye gittiğini, bir insanın bir gün de ne kadar çöp çıkarabileceğini ve çöpleri azaltmanın yolunu öğrenmektedirler. Kitaptaki karakterler bu

konuyu öğrenirken okuyucu da bu konuda kendini sorgulayabilir ve farkındalık kazanabilir. Sıfır atık anlayışını benimseyebilir (Bkz. Görsel 87).

Görsel 87: Özkan, Zeynep. Özatalay, Zeynep. (2019). Deniz'in Sıfır Atık Kitabı, İstanbul: Sev Yayıncılık. s. 10-11.

Kitapta yazınsal metnin diğer kitaplara göre fazla olduğu görülmektedir. Bu bakımdan okul öncesi çocuklar hikayenin uzunluğundan dolayı dinlemekte zorlanabilir. Ancak kitabın karmaşık bir kurgusu olmaması ve yalın bir anlatım dili kullanıldığı için konuyu anlamak ve öğrenmek zor olmayabilir (Bkz. Görsel 88).

Görsel 88: Özkan, Zeynep. Özatalay, Zeynep. (2019). Deniz'in Sıfır Atık Kitabı, İstanbul: Sev Yayıncılık. s. 14-15.

Kitapta kullanılan yazı tipi kolay okunur olmakla beraber punto okul öncesi ve okumaya yeni başlayan çocuklar göre küçüktür. Tipografi sadece yazınsal metni anlatmak amacıyla kullanılmış illüstrasyonlara ve sayfa tasarımına görsel anlamda bir katkısı bulunmamaktadır (Bkz. Görsel 89).

Görsel 89: Özkan, Zeynep. Özatalay, Zeynep. (2019). Deniz'in Sıfır Atık Kitabı, İstanbul: Sev Yayıncılık. s. 16-17.

3.2.10. Jeyjey'in Atık Evi

Jeyjey'in atık evi kitabında Aylin ve Arda adında iki ana karakter bulunmaktadır. Aylin ve Arda mahallelerine gelen geri dönüşüm kutusunu görüp bunun ne olduğunu merak ederler. Geri dönüşümün ne olduğunu ve nasıl yapıldığı ile ilgili detayları öğrenirler. Bunu öğrendikten sonra kedileri Jeyjey için atık maddeleri kullanarak bir ev tasarlamaktadırlar. Bu evin tasarlanması için kahramanların motivasyonu bir yarışmanın düzenlenmiş olmasıdır (Bkz. Görsel 90).

Görsel 90: Özdiç, Tuğba. Deliorman, Serap. (2015). Jeyjey'in Atık Evi, İstanbul: Düşüzi Yayıncılık. s. 3-4.

Geri dönüşüm, dönüştürülebilir nesnelerin kullanılması, sıfır atık, kompost gibi konular kitaplarda anlatıldıktan sonra; ya kitabın sonunda bir etkinlik ya da kitaptaki kahramanların bir etkinlik yapmasıyla (atıklardan kedi evi yapılması vb. gibi) okuyucunun da bu tür uygulamalara katılmasını teşvik etmektedir. Bu bağlamda çocukların çevre

farkındalığı gelişmekle beraber ve çocukların çevreyi koruma konusunda etkin rol oynamasına katkı sağlamaktadır (Bkz. Görsel 91).

Görsel 91: Özdiñ, Tuğba. Deliorman, Serap. (2015). Jeyjey'in Atık Evi, İstanbul: Düşizi Yayıncılık. s. 9-10.

Kitapta kullanılan görseller renkli kağıt üzerine karışık teknik uygulanarak elde edilmiştir. Karmaşık olmayan anlaşılır bir yazınsal ve görsel dil kullanılmıştır. Kitapta anlatılan hikaye ve karakterler günlük hayatta karşılaşılabilecek gerçekliktedir (Bkz. Görsel 92).

Görsel 92: Özdiñ, Tuğba. Deliorman, Serap. (2015). Jeyjey'in Atık Evi, İstanbul: Düşizi Yayıncılık. s. 17-18.

Kitapta kullanılan tipografi görsel bir tasarım unsuru olarak kullanılmamış birkaç yerde farklı bir düzen kullanılmış olsa da tasarıma ve görselliğe katkı sağlayacak bir özellik göstermemektedir. Kitapta tipografinin sadece metni anlatmak için kullanıldığı görülmektedir (Bkz. Görsel 93).

Görsel 93: Özdiñç, Tuğba. Deliorman, Serap. (2015). Jeyjey'in Atık Evi, İstanbul: Düşizi Yayıncılık. s. 19-20.

4. BÖLÜM: VERİLER ÇERÇEVESİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KONUSUNDA ÖRNEK UYGULAMA

Çalışmanın bu bölümünde, sürdürülebilirlik konusu kapsamında çocuk kitapları aracılığıyla çocuklara çevre farkındalığı kazandırılacak nitelikte uygulama çalışması gerçekleştirilmiştir. Kuramsal araştırmalar doğrultusunda seçilen kavramlar aktarılmaya çalışılmıştır.

Sürdürülebilirlik geniş kapsamlı bir konu olduğundan dolayı bu konunun alt başlıklarından olan yenilenebilir enerji ve geri dönüşüm kavramları seçilerek hikaye bu doğrultuda oluşturulmuştur.

“Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli hikaye ve resimleri 4-6 yaş aralığındaki çocuklar için tasarlanmıştır. Bir sonraki başlıkta “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli hikayenin konusu, içeriği, tasarım süreci ve teknik ayrıntıları ve görsel çözümleri incelenecektir.

4.1. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KONUSU KAPSAMINDA HİKAYENİN OLUŞTURULMASI

Tezin uygulama çalışması olarak hazırlanan “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli çocuk kitabının hikayesi sürdürülebilirlik başlığı altında yenilenebilir enerji ve geri dönüşüm konusu ele alınarak hazırlanmıştır. Daha önceki bölümlerde incelenmiş kuramsal çalışmalar doğrultusunda hikaye oluşturulmuştur. Hikayede 4-6 yaş çocukların özellikleri göz önünde bulundurularak yalın bir biçimde yenilenebilir enerjinin ve geri dönüşümün önemi anlatılmaya çalışılmıştır.

Klasik anlatı özelliklerinden yola çıkılarak yazılmış ve resimlenmiş özgün bir hikayedir. Karakter, olay örgüsü, konu, kurgu, ileti (tema) bakımından genel kurallara uygun bir biçimde işlenmeye çalışılmıştır.

Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli çocuk kitabında tasarlanan ve hikayeyi baştan sona götüren karakterler; çocukların hikayedeki kahramanlarla özdeşim kurdukları görüşünden yola çıkılarak okuyucuların kendilerine yakın hissedecekleri 6 yaşında üç çocuktan oluşmaktadır. Bunlardan Ece ana karakter, Burcu ve Ali yan karakterdir. Ek olarak bir de köpekleri Toton bulunmaktadır. Hikayede çocukların etkin rol oynaması açısından yetişkin

karakterlere çok az yer verilmiştir. Bunlar ya soru sormak ya da bir şey hakkında bilgi vermek amaçlı tek seferlik kullanılmıştır. Sürekliliği olmayan karakterlerdir. Hikayede sorunu çocuklar tamamen kendileri çözmektedir.

Hikaye genel bir anlatımla, karakterler balon yolculuğu sayesinde yelkenli bir gemiye inerek orada rüzgarın enerjiye dönüşmesini deneyimlemektedirler. Bundan sonraki yolculukta ise enerjisi tükendiği için terkedilmiş bir Lunaparka iniş yaparlar. Burada eğlenmek istemektedirler ancak hiçbir oyuncak enerji olmadığı için çalışmaz. Sonunda rüzgar ya da güneş gibi bir kaynaktan enerji elde etmeyi düşünürler. Ancak onlarında sürdürülebilirliği yoktur. Buradan yola çıkarak çöplerden enerji elde edecek bir çözüm yolu bulurlar.

ECE’NİN BALON YOLCULUĞU

1 ve 2. Sayfa

Ece’nin hayali bir balon yolculuğuna çıkmaktı.

Bir gün arkadaşları; Burcu, Ali ve köpeği Tonton ile evdeki eski eşyalardan bir balon yapmaya karar verdiler.

3 ve 4. Sayfa

Sonunda balon hazırды. Neşe içinde balona bindiler. Uçsuz bucaksız gökyüzünde uçmaya başladılar.

5 ve 6. Sayfa

Uzun süren eğlenceli balon yolculuğunun sonunda bir geminin güvertesine indiler.

7 ve 8. Sayfa

Bu çok güzel bir korsan gemisiydi. Ece geminin kaptanına “Bu gemi nasıl gider” diye sordu. Kaptan “Yelkenler sayesinde” diye cevap verdi. “Yelkenler açılır rüzgarı arkasına alır ve hızla gider” diye cevap verdi.

9 ve 10. Sayfa

Ece yelkenli gemilere rüzgar avcılarını ismini takmıştı. Çünkü rüzgar sayesinde köpek balıklarından kaçmış, dev dalgalarla boğuşmaktan kurtulmuşlardı.

11 ve 12. Sayfa

Gemiciler şöyle diyordu;

Yelkenler Fora... Tam Yol İleri...

Gemi yolculuğunda çok eğlenmişlerdi. Yelkenler açılınca gemi hızlanıyor ve rüzgar sayesinde okyanusları aşıyordu. Ama yeni bir yolculuğa doğru yola çıkma vakti gelmişti.

13 ve 14. Sayfa

Ece ve arkadaşları tekrar uzun uzun uçtular. Bu sefer çok başka bir yere gelmişlerdi. Burası çok güzel bir lunaparktı. Balondan inip bir an önce eğlenmek için can atıyorlardı. Ancak bir tuhaflık vardı. Böylesine güzel bir yerde kimsecikler yoktu.

15 ve 16. Sayfa

İnip biraz dolaştıktan sonra Pamuk teyze ile karşılaştılar. Pamuk teyze lunaparktaki pasta dükkanının sahibiydi.

17 ve 18. Sayfa

“Buralar eskiden insanlarla dolup taşardı. Herkes çok eğlenirdi”.

Ece “Şimdi neden yok” diye sordu.

“Enerjimiz tükendi. Elektrik yok. Elektrik sağladığımız kaynaklar da tükendi. Bu oyuncaklar elektrik olmadan çalışmaz. Bu yüzden kimse gelmez oldu” diye cevap verdi

Pamuk teyze. Ece bu duruma çok üzüldü. Koskoca lunapark terkedilmişti. Her yer bomboş ve çok sıkıcıydı. Pamuk Teyze “Bak Ece, artık çöp yığınları oluşmaya başladı. Yakında koca bir çöplük olacak burası” dedi.

19 ve 20. Sayfa

Ece ve arkadaşları lunaparkın çöplüğe dönüşmekten nasıl kurtulacağını düşünmeye başladılar. Aralarında konuşmaya başladılar.

“Korsan gemisinde olduğu gibi rüzgarı burada da kullanamaz mıyız”

“Ya da güneşi”

Ama rüzgar her gün esmeyebilirdi ve hava her gün güneşli olmayabilirdi.

“Çöpler! Burada çöp her zaman var. Bu çöpleri yakarak enerjiye dönüştürebiliriz”. Artık çözümü bulmuşlardı. İşe koyulma vakti gelmişti.

21 ve 22. Sayfa

Büyük iki kazan yapacaklardı. Bu kazanların birinde çöpler yakılacak diğerinde su boruları ısınacak; ısınan sular sıkışıp gaza dönüşecek ve bu gazdan enerji elde edebileceklerdi. Hem de çöpler birikip ortalığı kirletmeyecek. Hemen çalışmaya koyuldular.

23 ve 24. Sayfa

Ece ve arkadaşları çok mutluydu. Artık kazanlar çalışmaya hazırды. Lunapark terkedilmekten kurtulacaktı.

25 ve 26. Sayfa

Kazanlar çalışmış, çöpler enerjiye dönüşmüştü. Lunapark eski canlı günlerine geri dönmüştü. Şimdi eğlenme zamanıydı. Ece, Burcu, Ali ve Tonton hep birlikte birer dondurma yiyip, lunaparkın tadını çıkardılar.

27 ve 28. Sayfa (Etkinlik Sayfası)

ECE’NİN TAVSİYESİ

Eğer sizde çevreye katkı sağlamak isterseniz, evinizdeki çöpleri ayrıştırabilirsiniz. Böylece bazı çöpler yeniden kullanıma bazıları geri dönüşüme kazandırarak enerji tasarrufu yapabilirsiniz.

4.2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KONUSUNDAKİ KİTABIN TASARIM SÜRECİ, TEKNİK AYRINTILARI VE GÖRSEL ÇÖZÜMLEMELERİ

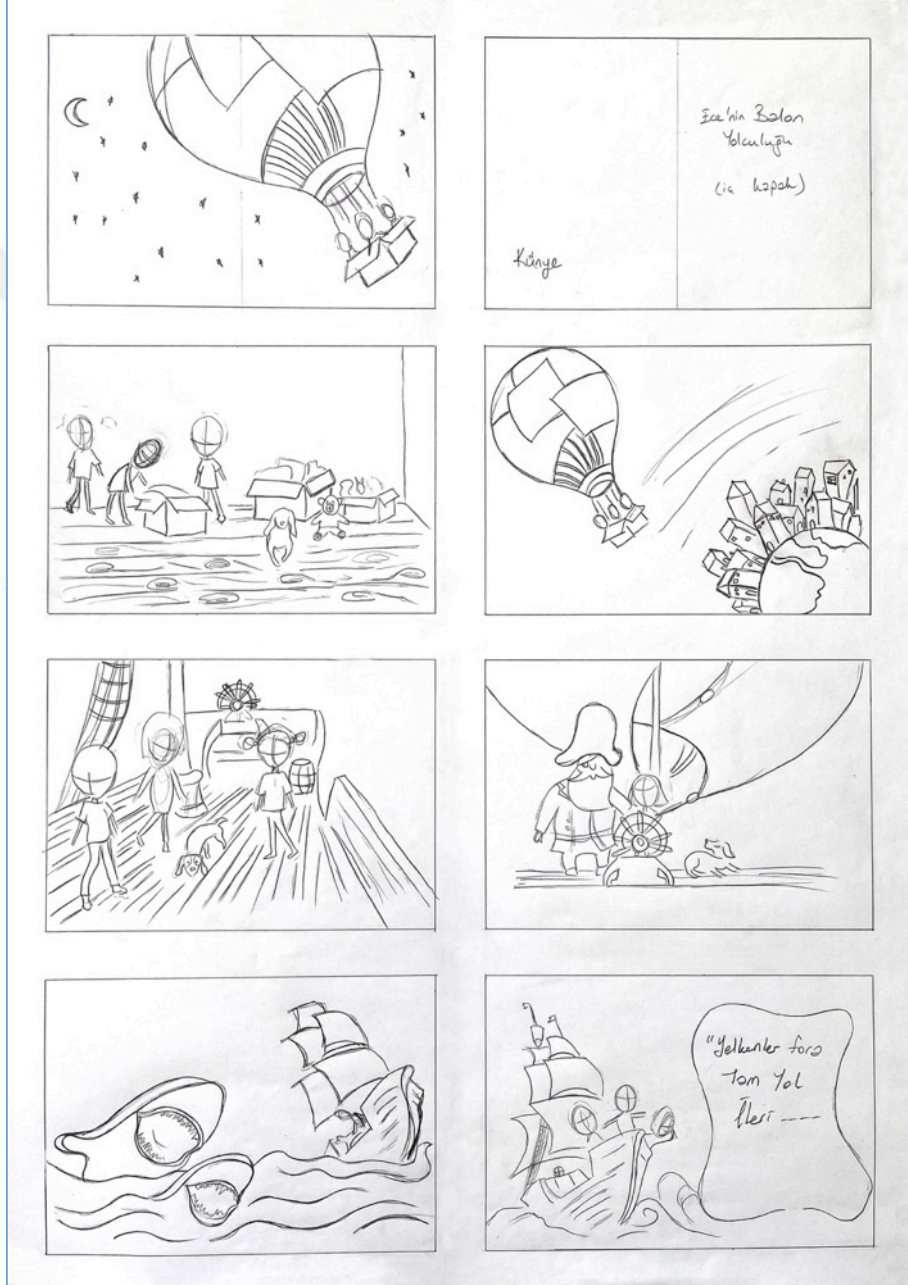
Ece'nin Balon Yolculuğu" isimli kitap yirmi sekiz sayfa ve kapaktan oluşmaktadır. Kitabın boyutları 20,5 x 27,5 olarak belirlenmiştir. Kitap 4-6 yaşlarında bir çocuğun kitabı rahatça eline alıp okuyabileceği boyutlardadır ve karton kapaklı tasarlanmıştır.

Karakter tasarımlarına ilk önce karakalem ile eskizler yapılarak başlanmıştır. Sayfa tasarımları küçük bir ölçekli öykü panosu (storyboard) hazırlanarak planlanmıştır.

Eskizler ve sayfa tasarımının planlamasından sonra kitabın renklendirilmesi ve birebir boyutlarda çalışılması 300 gr dokulu kağıt üzerine akrilik boya, suluboya ve kuru boya kullanılarak karışık teknikte hazırlanmıştır. Renklendirme işlemi bittikten sonra tarama yapılarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Adobe Phoshop 2020 programı ve Wacom Cintiq tablet kullanarak detaylar çalışılmış ve renklendirmesi biten görsellerin Adobe İndesign 2020 programı kullanılarak mizanpajı yapılmıştır.

4.2.1. Öykü Panosu (storyboard)

“Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli bu kitap; kapak, iç kapak, künye ve etkinlik sayfası dahil olmak üzere otuz sayfadan oluşmaktadır. Hikayeyi anlatan taslak çizim planındaki her sahne kendinden sonraki sahneler düşünülerek tasarlanmıştır. Tüm hikaye akışı aşağıdaki öykü panosunda görülmektedir (Bkz. Görsel 94-95).

Görsel 94: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli kitabın öykü panosu (storyboard).

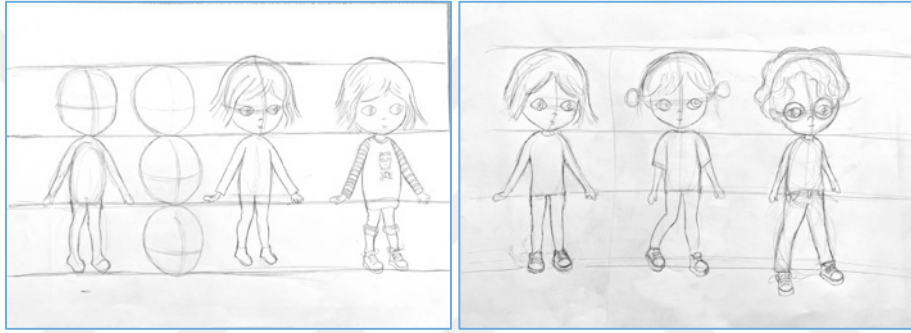

Görsel 95: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli kitabın öykü panosu (storyboard).

4.2.2. Karakter Yaratma Süreci ve Hazırlık Aşaması

Hikayenin ana karakteri olan Ece 5-6 yaşlarında bir kız çocuğudur. Giyimi ve dış görünüşü günlük hayatta rastlayabileceğimiz çocukların özelliklerine benzer şekilde tasarlanmıştır ve bu sayede çocuk okuyucunun karakter ile daha kolay özdeşim kurması amaçlanmıştır.

5-6 yaşlarında bir çocuğu ifade etmek için önce doğru oran ve orantı araştırılmış ve yaklaşık üç baş büyüklüğüne denk gelen bir oran yakalayıp bu doğrultuda ana ve yan karakterler oluşturulmuştur. Yan karakterler de ana karakterle aynı yaşta çocuklar olduğu için aynı ölçü birimi yan karakterler içinde kullanılmıştır (Bkz. Görsel 96).

Görsel 96: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli kitap için karakter çalışmalarından örnekler.

Kitaptaki ana karakter ve iki yan karakterin saç şekli, giyim tarzı ve cinsiyeti göz önünde bulundurularak eskizleri yapılmış ve son haline karar verilmiştir. Sonraki aşamada ana karakterin farklı hareketlerdeki duruşu çizilmiştir (Bkz. Görsel 97-98).

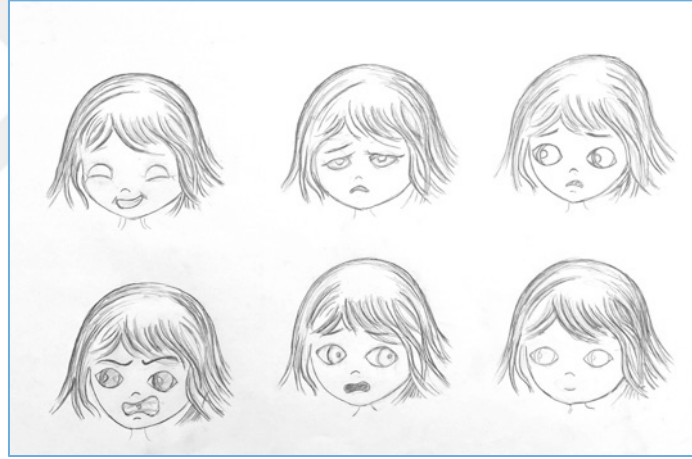

Görsel 97: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli kitap için karakter çalışmalarından örnekler.

Görsel 98: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli kitap için Ece karakterinden örnekler.

Hikaye ve konu seçimine bakıldığında aslında duygu yoğunluğunun çok yaşanmadığı görülmektedir. Bu nedenle ana karakterin korku, şaşkınlık, sevinç gibi genel durumlardaki yüz ifadesinin araştırmaları yapılmıştır (Bkz. Görsel 99).

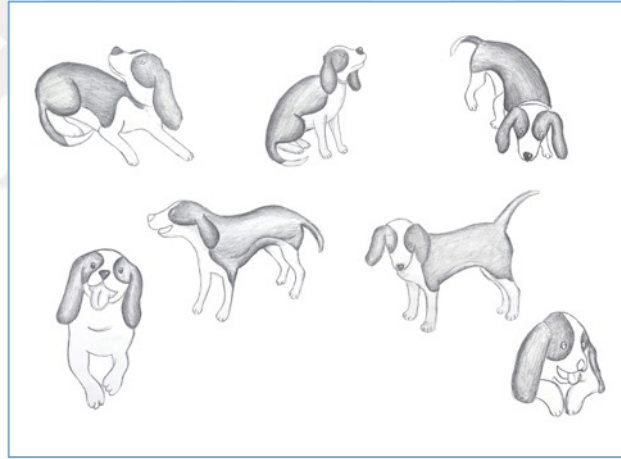
Görsel 99: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli kitap için Ece karakterinden örnekler.

Yan karakterler Burcu ve Ali 5-6 yaşlarında ana karakter Ece’nin arkadaşlarıdır. Beraber oyun oynar maceraları birlikte yaşarlar. Kitaptaki rolleri ise Ece ile beraber yenilenebilir enerji konusunda çözüm üretmeleridir. Aşağıda yan karakterler Burcu, Ali ve üç farklı karakterin bir arada olduğu eskiz aşamaları görülmektedir (Bkz. Görsel 100).

Görsel 100: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli kitap için karakter çalışmalarından örnekler.

Köpek Tonton hikayedeki yan karakterlerden bir tanesidir. Hikayede çok etkin bir rol üstlenmemektedir ancak o da Ece ve yan karakter olan çocukların arkadaşısıdır ve her an onlarla birlikte. Aşağıda farklı açılardan karakterin hareketleri ve duruşu çalışılmıştır (Bkz. Görsel 101).

Görsel 101: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli kitap için karakter çalışmalarından örnekler.

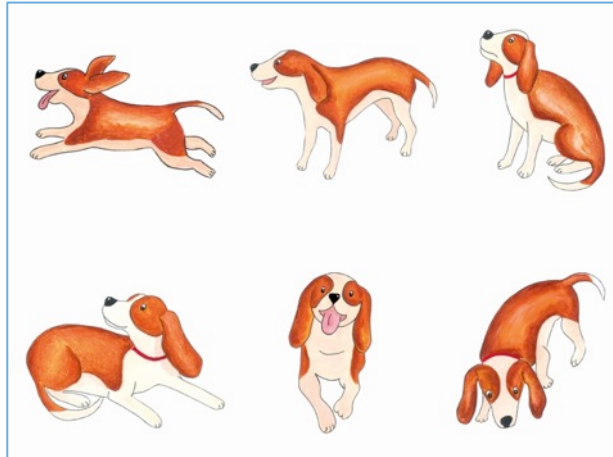
Karakterlerin eskiz çalışmaları bittikten sonra 300 gr dokulu kağıda geçirilip akrilik boya, suluboya ve kuru boya kullanarak renklendirilmiştir. Boyama yapıldıktan sonra tarama yapılarak bilgisayar ortamına aktarılmış ve Adobe Photoshop 2020 programı ve Wacom Cintiq tablet kullanarak detaylar çalışmıştır. Aşağıda tüm karakterlerin renklendirmesi tamamen bitmiş hali görülmektedir (Bkz. Görsel 102-103-104).

Görsel 102: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli kitap için ana karakter çalışmasının bitmiş hali.

Görsel 103: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli kitap için yan karakter çalışmasının bitmiş hali.

Görsel 104: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli kitap için yan karakter çalışmasının bitmiş hali.

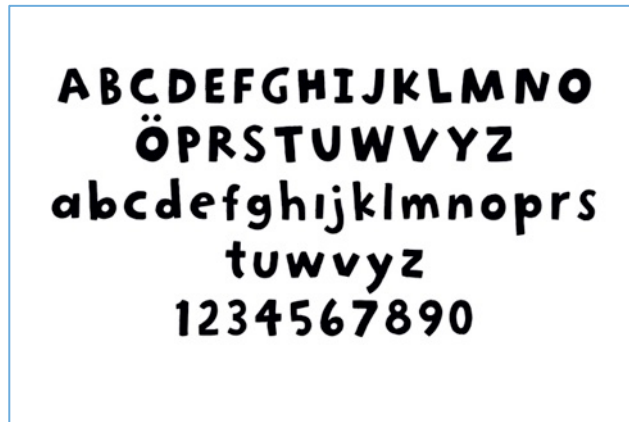
4.2.3. Sayfa Tasarımları

Bu bölümde kitabın tüm uygulama sayfaları, kapak, arka kapak, künye, iç kapak, gömlek tasarımları, ve iç sayfalar yer almaktadır. Resimlemeler ve hikaye 4-6 yaş çocukların gelişim düzeyine uygun sade ve basit bir anlatımla sunulmaya çalışılmıştır (Bkz. Görsel 105).

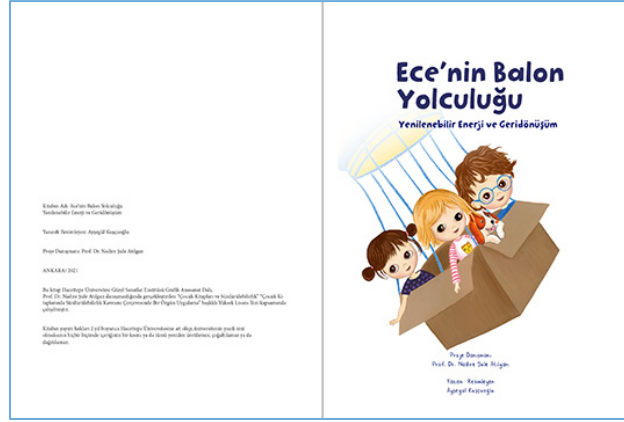
Görsel 105: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının kapak çalışması.

Kapak tasarımında okuyucuya içerik ve görüntüler hakkında bir özet sunulmaktadır. Kitapta meydana gelen olayların çıkış noktası olan ve hikayenin sürdürülmesini sağlayan ana unsur balon ön planda kullanılmıştır. Karakterler balon yolculuğu sayesinde farklı mekanlarda bulmakta ve farklı maceralar yaşamaktadır. Kapak tasarımında “Slappy” isimli yazı karakteri kullanılmıştır. Hem kolay okunması hem de kapak resimlemesi ile uyumlu olması açısından tercih edilmiştir (Bkz. Görsel 106).

Görsel 106: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının kapak çalışmasında kullanılan yazı karakteri.

Kitabın iç kapak tasarımında sağ sayfada künye bilgileri yer almaktadır. Sol sayfada ise kapak görselinin yakın plan bir görüntüsü kullanılmıştır (Bkz. Görsel 109).

Görsel 109: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının künye ve iç kapak çalışması.

Kitabın iç kapak tasarımında sağ sayfada künye bilgileri yer almaktadır. Sol sayfada ise kapak görselinin yakın plan bir görüntüsü kullanılmıştır. Dış kapak ile bir bütünlük yakalamaya çalışılmıştır (Bkz. Görsel 109).

Görsel 110: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 1-2. sayfası.

Hikayenin giriş bölümünde öykünün kahramanları kullanılmayan eşyaların olduğu bir odada görülmektedir. Burada onların yaratıcılığı ve hayal gücü sayesinde eski kumaşlardan ve eski kutulardan bir balon yapma fikri oluşmaktadır. Aynı zamanda ikinci bölümde çocuk kitaplarında ekolojik ayak izi kapsamında ele alınabilecek konular başlığı altında geri dönüşüm ve nesnelerin yeniden kullanıma bir örnek teşkil etmektedir. Hikayenin çıkış kaynağı ve karakterlerin motivasyonu bu şekilde nesneleri dönüştürerek başlamaktadır (Bkz. Görsel 110).

Görsel 111: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 3-4. sayfası.

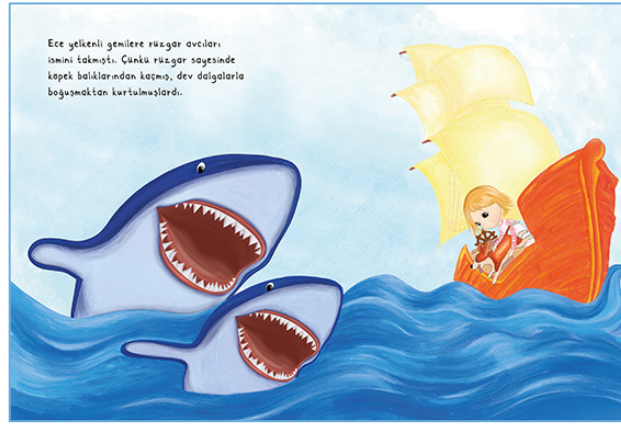
3-4 sayfalarda artık balon yolculuğu başlamıştır. Balon yolculuğunun ilk durağı bir korsan gemisinin güvertesidir. Hikâyenin kahramanları yelkenler sayesinde rüzgar gücünün enerjiye dönüşebileceğini öğrenirler ve bu durum hikayenin ilerleyen kısmında onlara ilham vermektedir (Bkz. Görsel 111).

Görsel 112: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 5-6. sayfası.

Görsel 113: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 7-8. sayfası.

Görsel 114: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 9-10. sayfası.

Görsel 115: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 11-12. sayfası.

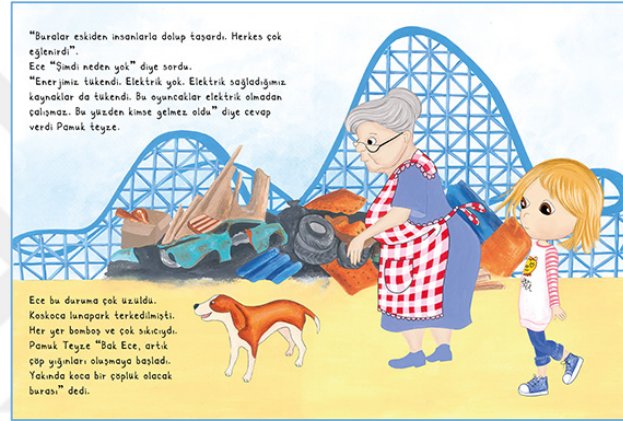
Nesneleri dönüştürerek başlayan bu hikayenin ilk kısmı gemide yaşadıkları deneyimdir. İkinci kısım balon yolculuğunun bir sonraki durağı olan Lunaparktır. Kendilerini lunaparkta bulan kahramanlar burada bir sorunla karşılaşır ve hikayenin düğüm bölümü burasıdır (Bkz. Görsel 116).

Görsel 116: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 13-14. sayfası.

Görsel 117: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 15-16. sayfası.

Görsel 118: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 17-18. sayfası.

On dokuz ve yirminci sayfalara gelindiğinde kitabın kahramanları terkedilmiş ve çöplüğe dönüşmeye başlayan lunaparkın enerji sorununu nasıl çözeceklerini düşünürler. Burada yenilenebilir enerji üzerine düşündükleri bir sahne resimlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca hikayenin bundan sonraki kısmı çözüm kısmıdır (Bkz. Görsel 119).

Görsel 119: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 19-20. sayfası.

Yirmi bir ve yirmi ikinci sayfada kahramanlar yenilenebilir enerji ile ilgili planlarını hayata geçirmektedir. Burada bir sorun ortaya çıktığında düşünen, tartışan ve çözüm üreten karakterler görülmektedir. Kitaptaki karakterleri yönlendirecek veya rehberlik edecek bir yetişkin karakter kullanmaktan özellikle kaçınılmıştır. Çocuk karakterler üzerinden kitabın okuyucusu olacak çocukların sürdürülebilir bir yaşama dair günlük hayatta da daha etkin bir rol alabileceklerini duyumsatmaya çalışılmıştır (Bkz. Görsel 120).

Görsel 120: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 21-22. sayfası.

Çalışmanın birinci bölümünde çöplerin yakılarak enerjiye dönüştürülmesi ile ilgili bir çok örnek incelenmiştir. Buradaki örneklerden esinlenilerek karakterlerin tasarladığı kazanlarda çöplerin yakılmasıyla borularda sıkışan gazların enerjiye dönüşme sahnesi resimlenmiştir. Kitabın hedef kitlesi 4-6 yaş grubu olduğu için böyle bir sistem olabildiğince yalın bir şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır (Bkz. Görsel 121).

Görsel 121: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 23-24. sayfası.

Kitabın son sayfasında lunaparktaki aletlerin çalışması için gerekli enerji elde edilmiş ve karakterler eğlenmektedir (Bkz. Görsel 122).

Görsel 122: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 25-26. sayfası.

Yirmi yedi ve yirmi sekizinci sayfada Ece’nin okuyuculara tavsiyesi yer almaktadır. Burada çöpleri ayrıştırarak enerji tasarrufuna katkı sağlamaları konusunda teşvik edilmektedir. Böylece çöplerin ayrıştırılması, geri dönüşüm, nesnelerin yeniden kullanılması gibi konuların enerji tasarrufuna katkı sunduğu ve aslında hikayenin başından beri çevresel olayların birbirine ne kadar bağlı olduğu anlatılmaya çalışılmıştır (Bkz. Görsel 123).

Görsel 123: “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli resimli çocuk kitabının 27-28. sayfası.

SONUÇ

Çocuk kitaplarının, çocuğun içinde yaşadığı dünyayı tanımasını sağlamak, kendi deneyimlerinin farkına varmak, bir takım konularda düşünmesini ve sorgulamasını sağlamak gibi önemli işlevleri vardır. Bunlar çocuğun bilişsel gelişimi, dil gelişimi ve sosyal gelişimi açısından önemlidir. Ayrıca duyarlılık eğitimi için aile, eğitim kurumları yada sadece didaktik bilgilerin verilmesi yeterli olmamaktadır. Bunun için sanatsal uyaranlara ihtiyaç vardır. Bu sanatsal uyaranlara ise çocuklar resimli çocuk kitapları aracılığı ile ulaşabilmektedir. Çevre farkındalığı, dünyada meydana gelen olaylar veya aşk, ölüm, savaş, mültecilik gibi kavramlar çocuk kitaplarına konu olmaktadır. Çocukların gelişim evreleri ve gerçeklik algıları gözetilerek tasarlanan sanatsal niteliği olan kitaplar her yönüyle çocuk gelişimine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır.

Sürdürülebilirlik kavramı ise 1970’li yıllardan beri hükümetler düzeyinde görüşülen ve uluslararası boyutlarda üzerinde çalışılan bir konu olmasına rağmen son zamanlarda meydana gelen orman yangınları, sel felaketleri vb. olayların da etkisiyle daha çok gündeme gelmekte ve önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Sürdürülebilirlik artık hem yönetimler hem kurumsal şirketler hem de toplumun her kesiminde daha çok benimsenmekte ve çevresel farkındalık giderek artmaktadır. Bu nedenle sürdürülebilirlik kapsamındaki konulardan yola çıkılarak, resimli çocuk kitapları aracılığıyla çocukların da bu sürece dahil edilmesi çevresel konulara duyarlılık geliştirecek bilgiye ulaşmasını sağlayacak kitaplar tasarlamak amaçlanmıştır.

Sürdürülebilirlik kapsamında karbon ayak izi, su ayak izi, gıda tüketimi, yenilenebilir enerji, geri dönüşüm ve nesnelerin yeniden kullanımı gibi konular ele alınabilmektedir. Uygulama projesinde seçilen yenilenebilir enerji konusu ise aslında tematik anlatım tarzına daha uygundur. Ancak konuyu; olay örgüsü, serim, düğüm, çözüm bölümlerini barındıran bir hikayeye dönüştürerek daha eğlenceli bir anlatım dili oluşturulmaya çalışılmıştır. Kitapların çocuklar için eğlence ve oyun unsurları içermesi gerektiği sadece bir defa okuyup kaldırılan araçlar olmadığı göz önünde bulundurulmuş ve buna göre çocukların karakterlerle özdeşim kurarak çevresel konularda kendilerinin daha etkin rol oynayabilecekleri hissettirilmeye çalışılmıştır. Resimli çocuk kitapları aracılığı ile çocuğun; bilimsel yada tematik konulara sempati duyması, merak duygusunun tetiklenmesi ve çevresiyle ilgili sorular sormaya teşvik edilmesi amaçlanmıştır.

Günümüzde kitap baskı rakamlarına bakıldığında çocuk kitapları bu rakamların önemli bir kısmını oluşturmaktadır. “Türkiye yayıncılar birliğinin verilerine göre; 2020 yılında çocuk ve ilk gençlik kitapları 44.763.278 adetle % 8, 46 oranında artışta ve toplam kitap üretiminin %10,33’ünü oluşturmaktadır”

(https://turkaybir.org.tr/wp-content/uploads/2021/04/Kitap-Pazari-Raporu_2020.pdf).

Var olan yayınlar incelendiğinde genel olarak yurtdışında üretilmiş, tasarlanmış, telif ücreti ödenmiş eserlerin Türkçeleştirilerek yayımlandığı gözlemlenmiştir. Aslında dünyanın herhangi bir yerinde yayımlanan kitapların ülkemizde de ulaşılabilir olması, ortak bir dünya görüşü geliştirmek ve bilgiye ulaşma konusunda fırsat eşitliği yaratması açısından önemlidir. Ancak, uluslararası çalışmaların yayımlanmasının yanı sıra özgün eserler yaratmak da bir o kadar önemlidir.

Çalışmada incelenen resimli kitaplar Türkiye’de nitelikli resimlemelerle çocuklara ulaşan ve onların anlam evrenini genişleten ve hafızalarında iz bırakan kitapların sayısı çeviri eserlere oranla oldukça azdır. Yaratıcılığı, eleştirel bakış açısını ve farkındalığı artırmak için özgün çalışmaların sayısını hızla arttırmak gerekmektedir. Bu bağlamda “Ece’nin Balon Yolculuğu” isimli çocuk kitabı ile sürdürülebilirlik kavramını algılayabilecek bir kitap tasarımı ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Sürdürülebilirlik kapsamında yapılmış bu çalışma çocuklardan alınan geri dönüşler doğrultusunda geliştirilebilir bir uygulamadır. Kitaplar seri haline dönüştürülebilir veya elektronik ortamlarda yayımlanarak çalışma farklı mecralarda da sunulabilir.

KAYNAKLAR

- Ada, S., Baysal, Z.N., Erkan, S.Ş., (2017). *Çeşitli Boyutları İle Çevre Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık
- Ahi, B. ve Pamuk, D.K., (2019). Toplum, Aile ve Çevre Eğitimi İlişkileri: Çeşitli Ülkelerde Erken Çocukluk Dönemi Çevre Eğitimi Yaklaşımları. Pamuk, D.K. (Ed.). *Erken Çocukluk Döneminde Çevre Eğitimi ve Sürdürülebilirlik* (89-118). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aksoy, P. (2020). Dil Gelişimi. Aysel Köksal Akyol (Ed.). *36-72 Ay Erken Çocukluk Döneminde Gelişim II*, s.143-166. Ankara :Anı Yayıncılık.
- Akyol, A. K. (2020). Bilişsel Gelişim. Aysel Köksal Akyol (Ed.). *36-72 Ay Erken Çocukluk Döneminde Gelişim II*, s. 109-135. Ankara :Anı Yayıncılık.
- Amsel, S., (2012). *Çocuklar İçin Her Yönüyle Çevre Kitabı* (C. Sevinç, Çev). Ankara: Arkadaş Yayınevi. (2007).
- Arı, A.G., (2019). Çevre Eğitimi. Hastürk, H.G. (Ed.). *Çevre Sorunları* (115-138). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aslan, C. (2019). *Çocuk Edebiyatı ve Duyarlık Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi
- Atav, P. Ü. (2019). Sosyal Duygusal Gelişim. Özlem G. Kahraman, , Serpil Pekdoğan. (Ed.). *Çocuk Gelişimi I-II*, s.108-135. Ankara :Nobel Yayıncılık.
- Ateş, A. K., (2017). *National Geographic Kids Mavi Gezegen Serisi: Geri Dönüşüm*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım. A.Ş.
- Ateş, A. K., (2017). *National Geographic Kids Mavi Gezegen Serisi: Sürdürülebilirlik*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım. A.Ş.
- Aydede, M.N., Deveci, E.Ü., Gönen, Ç., (2019). Çevre Eğitimi. Hastürk, H.G. (Ed.). *Çevre Okuryazarlığı ve Sürdürülebilirlik* (249-275). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aydemir, H. (2016). *Çocuğun Sanat Eğitimi*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Aydın, D. (2019). Duygusal Gelişim. Cengiz Şahin (Ed.). *Eğitim Psikolojisi (Gelişim-Öğrenme)*, s.145-154. Ankara :Nobel Yayıncılık.
- Bakalım, O. (2017). Kişisel, Sosyal ve Ahlak Gelişim. Asım Arı (Ed.). *Çocuk Psikolojisi*, s.124-144. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Barak, B., Gönençgil, B. (2020). Dünyada ve Türkiye’de Ortaokul Öğretim Programlarının İklim Değişikliği Eğitimi Yaklaşımına Göre Karşılaştırılması. *Coğrafya Dergisi – Journal of Geography*, cilt (40), 1-15.
- Baran, P. (2020). Dil Gelişimi. Aysel Köksal Akyol (Ed.). *36-72 Ay Erken Çocukluk Döneminde Gelişim II*, s.143-166. Ankara :Anı Yayıncılık.

- Bassa, Z., (2019), Çocuk Kitaplarında Resimleme. M. Gönen (Haz/Ed.). *Erken Çocukluk Döneminde Çocuk Edebiyatı*. (179-221). Ankara: Eğiten Kitap.
- Becer, E. (2002). *İletişim ve Grafik Tasarım*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları
- Ceylan, R. (2019). Fiziksel Gelişim. Cengiz Şahin (Ed.). *Eğitim Psikolojisi (Gelişim-Öğrenme)*, s.47-66. Ankara :Nobel Yayıncılık.
- Çabuk, B. (2019). Çevre Eğitimi. Pamuk, D.K. (Ed.). *Erken Çocukluk Döneminde Çevre Eğitimi ve Sürdürülebilirlik* (1-38). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çer, E. (2016). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Eğiten Kitap
- Çıbık, A.S., (2019). Çevre Eğitimi. Hastürk, H.G. (Ed.). *Öğretim Programlarında Çevre Eğitimi* (277-341). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Dağ, E.S., (2011). *Bilim Resimlemesinin Çocuklara Yönelik Bilimsel Kitaplarda Kullanımında Karşılaşılan Sorunlar ve Resimli Bir Bilimsel Kitap Uygulaması*. Sanatta Yeterlilik Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dilekmen, M. (2019). Zihinsel Gelişim Dil Gelişimi. Cengiz Şahin (Ed.). *Eğitim Psikolojisi (Gelişim-Öğrenme)*, s.69-95. Ankara :Nobel Yayıncılık.
- Dilidüzgün, S. (2018). *Çağdaş Çocuk Yazını*. İzmir: Tudem Yayınları
- Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı. (1997). *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*. İstanbul: Yem Yayın.
- Edge, C. (2016). *En Güzel Öykünü Yaz*. (S. Ağrıyürüyen, Çev). İstanbul: Domingo Yayıncılık. (2015).
- Fettahlioğlu, P., (2019). Çevre Eğitimi. Hastürk, H.G. (Ed.). *Komünite Ekolojisi - Canlılar ve Enerji İlişkileri* (87-114). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Furniss, M., (2013). *Animasyonun Kutsal Kitabı*. (S. Çelenk, N. C. Maral, Çev). İzmir: Karakalem Kitabevi Yayınları. (2008).
- Geçmiş, H. H., Salı, G., (2014). Çocuk ve Çevre. Ogelman, H. G. (Ed.). *Çevre Eğitimi Neden Önemlidir?* (7-36). Ankara: Eğiten Kitap.
- Gönen, M., Veziroğlu, M., (2019), Çocuk Edebiyatının Genel Hedefleri. M. Gönen (Haz/Ed.). *Erken Çocukluk Döneminde Çocuk Edebiyatı*. (1-13). Ankara: Eğiten Kitap.
- Güleç, H. Ç., Geçgel, H. (2015). *Çocuk Edebiyatı*. Edirne: Paradigma Akademi Yayınları
- Gündoğdu, R. (2019). Gelişim Psikolojisi. Cengiz Şahin (Ed.). *Eğitim Psikolojisi (Gelişim-Öğrenme)*, s.27-45. Ankara :Nobel Yayıncılık.
- Gürsoy, F. (2020). Fiziksel Gelişim. Aysel Köksal Akyol (Ed.). *36-72 Ay Erken Çocukluk Döneminde Gelişim II*, s.67-78. Ankara :Anı Yayıncılık.
- Harari, Y.N., (2020). *Homo Deus Yarının Kısa Tarihi* (P.N. Taneli, Çev). İstanbul: Kolektif Kitap. (2016).

- İstek, R., (2005). *Görsel İletişimde Tipografi ve Sayfa Düzeni*. İstanbul: Pusula Yayıncılık
- Kalburan, N. C. ve Güngör, H., (2019). Erken Çocukluk Döneminde Sürdürülebilirlik İçin Eğitimin Göstergesi Olarak Ekolojik Ayak İzi Uygulamaları. Pamuk, D.K. (Ed.). *Erken Çocukluk Döneminde Çevre Eğitimi ve Sürdürülebilirlik* (121-147). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karagül, S., (2020), Çocuk Edebiyatı Okuma Kültürünün Temelleri. S. Karagül, E. Şen, (Haz/Ed.). *Çocuk Edebiyatı ve Temel Nitelikleri*. (1-24). Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Karakuş, N., (2020), Çocuk Edebiyatı. E. N. Tiryaki, B. Uysal, (Haz/Ed.). *Niteki ve Nicelik Açısından Çocuk Edebiyatı Ürünleri*. (123-138). Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Karasu, İ., (2019). Çevre Eğitimi. Kurt, M. (Ed.). *Çevre Sorunları – Çevre Problemleri* (145-152). Ankara: Eğiten Kitap.
- Kasten, H. (2017). *4-6 Yaş Çocuk Gelişimi*. (O. Emre, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Küçükturan, G. (2020). Sosyal Duygusal Gelişim. Aysel Köksal Akyol (Ed.). *36-72 Ay Erken Çocukluk Döneminde Gelişim II*, s.197-234. Ankara :Anı Yayıncılık.
- Louv, R., (2018). *Doğadaki Son Çocuk* (C. Temürcü, Çev). Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları. (2005).
- McCanon, A., Thorton, S., Williams, Y., (2008). *The Encyclopedia of Writing and Illustrating Children's Books*. United States: Runnig Press Book Publishers
- Munari, B., (2008). *Design as Art* (Creagh, P., Çev). Great Britain: Penguin Modern Classics. (1966).
- Ogelman, H. G., Körükçü, Ö., Güngör, H., Sarıkaya, H. E., (2014). Çocuk ve Çevre. Ogelman, H. G. (Ed.). *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Çevre Eğitimi* (71-110). Ankara: Eğiten Kitap.
- Oğuzkan, A. F., (2013). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Okyay, Ö. (2019). Dil Gelişimi. Özlem G. Kahraman. , Serpil Pekdoğan. (Ed.). *Çocuk Gelişimi I-II*, s.80-103. Ankara :Nobel Yayıncılık.
- Önder, A., Gülay, H., (2011). *Sürdürülebilir Gelişim İçin Okul Öncesi Dönemde Çevre Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın
- Özakman, T. (2014). *Oyun ve Senaryo Yazma Tekniği*. Ankara: Bilgi Yayınevi
- Özkan, İ. (2019). Fiziksel ve Motor Gelişim. Özlem G. Kahraman. , Serpil Pekdoğan. (Ed.). *Çocuk Gelişimi I-II*, s.22-47. Ankara :Nobel Yayıncılık.
- Öztuna, H.Y., (Mayıs, 2007). Temel Tasarımın Öğeleri “Renk”. *Grafik Tasarım*, 8, 88-91.
- Pamuk, D.K., (2019). Erken Çocukluk Döneminde Çevre Eğitimi. Pamuk, D.K. (Ed.). *Erken Çocukluk Döneminde Çevre Eğitimi ve Sürdürülebilirlik* (51-64). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Püsküllüoğlu, A. (2012). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınevi

- Sachs, J.D., (2019). *Sürdürülebilir Kalkınma Çağı* (B. Gönülşen, Çev.). İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi. (2014).
- Saka, A., (2019). Çevre Eğitimi. Kurt, M. (Ed.). *Sürdürülebilir Çevre Eğitimi* (21-43). Ankara: Eğiten Kitap.
- Sarıkavak, N. K., (2004). *Çağdaş Tipografinin Temelleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Sarıkavak, N. K., (2017). *Kaligrafik ve Tipografik Deneysel Tasarımlar*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi
- Sarıkavak, N. K., (2018). İlk Okuma Yazma Öğretiminde Yazı Kullanımının İrdelenmesi ve TTKB Dik Temel ABECE Yazı Tasarımı Örneği. *Sanat Yazıları*, 38, 83-107.
- Seçer, İ. (2017). Fiziksel ve Devinimsel Gelişim. Asım Arı (Ed.). *Çocuk Psikolojisi*, s.69-93. Konya :Eğitim Yayınevi.
- Semiz, G.K., (2019). Çevre Eğitimi. Hastürk, H.G. (Ed.). *Enerji Kaynakları ve Geri Dönüşüm* (193-222). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sever, S. (2003). *Çocuk ve Edebiyat*. İzmir: Tudem Yayınları
- Sever, S. (2013). *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*. İzmir: Tudem Yayınları
- Sever, S. (2018). *Sanatsal Uyarılarla Dil Öğretimi*. İzmir: Tudem Yayınları
- Suh, A., (2010). *Leonardo'nun Defterleri*. (A. Serin, Çev.). Ankara: Arkadaş Yayınevi. (2004).
- Sürdürülebilir Kalkınma Derneği Türkiye, (t.y). *100 Maddede Sürdürülebilirlik Rehberi*. İstanbul: SKD Türkiye
- Trawick-Smith, J. (2018). *Erken Çocukluk Döneminde Gelişim*. (B. Akman, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tutar, M., Kurt, M., (2019). Çevre Eğitimi. Kurt, M. (Ed.). *Sürdürülebilir Çevre Eğitimi Açısından İlkokul ve Okul Öncesi Öğretim Programının Değerlendirilmesi* (159-170). Ankara: Eğiten Kitap.
- Türkiye Yayıncılar Birliği. (2021). Erişim:15.11.2021https://turkaybir.org.tr/wp-content/uploads/2021/04/Kitap-Pazari-Raporu_2020.pdf.
- Uçar, T. F. (2019). *Görsel İletişim ve Tasarım*. İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayın Sanayi
- United Nations Development Programmed: Turkey, Erişim: 08.09.2020
<https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home.html>.
- United Nations Development Programmed: Turkey, Erişim: 08.09.2020,
<https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/goal-1-no-poverty.html>
- Ural, S., (2019), Okul Öncesi Çocuk Kitaplarının Tanımı. M. Gönen (Haz/Ed.). *Erken Çocukluk Döneminde Çocuk Edebiyatı*. (33-55). Ankara: Eğiten Kitap.
- Ünal, B.B., (2019). Çevre Eğitimi. Hastürk, H.G. (Ed.). *Biyo Çeşitlilik ve Doğal Hayatı Koruma* (225-246). Ankara: Anı Yayıncılık.

Ünal, S., Dımışkı, E., (1999). UNESCO-UNEP Himayesinde Çevre Eğitiminin Gelişimi ve Türkiye’de Ortaöğretim Çevre Eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (16-17), 142-154.

WWW. Türkiye. (t.y.) Erişim: 10 Ekim 2020,

WWW. Türkiye. (t.y.) Erişim: 10 Ekim 2020, <https://www.footprintnetwork.org.tr>

Yalçın, A., Aytaş, G., (2017). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları

Yavuzer, H. (1990). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (1997). *Çocuğunuzun İlk 6 Yılı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yeşilot, ř., (2000). *Karakter Geliştirme ve Bu Süreçte Ortaya Çıkan Sorunlar*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Yurtkulu, E., (şubat, 2007). Çocuk Kitapları İllüstrasyonu “Küçük Prensi Bulmak”. *Grafik Tasarım*, 5, 56-58.

Yuvacı, M. (2019). Bilişsel Gelişim. Özlem G. Kahraman. , Serpil Pekdoğın. Serpil (Ed.). *Çocuk Gelişimi I-II*, s. 49-77. Ankara : Nobel Yayıncılık.

Etik Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Tez/Sanat Çalışması Raporu Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu Tez/Sanat Çalışması Raporunda,

- ▢ Tez/Sanat Çalışması Raporu içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- ▢ görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- ▢ başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- ▢ atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- ▢ kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- ▢ bu Tez/Sanat Çalışması Raporunun herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir Tez/Sanat Çalışması Raporu çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

...../...../.....

Aykeçl KUÇ ¢ UOJ LU

Yüksek Lisans Tezi Orijinallik Raporu

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

Güzel Sanatlar Enstitüsü

Tez Başlığı: 6 Yaş ve Üzeri Çocuk Kitapları İçin Sürdürülebilirlik Kavramı Çerçevesinde Bir Örnek Uygulama

Yukarıda başlığı verilen Tez/Sanat Çalışması Raporumun tamamı aşağıdaki filtreler kullanılarak Turnitin adlı intihal programı aracılığı ile Tez Danışmanım tarafından kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Raporlama Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı (%)	Gönderim Numarası
06.01.2022	161	299653	27.12.2021	%8	1738038091

Uygulanan filtreler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar dâhil
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez/Sanat Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. (tarih 06/01/2022)

İmza

Ayşegül KUŞÇUOĞLU

Öğrenci No.: N17236418

Grafik Anasanat Dalı

Yüksek Lisans	Sanatta Yeterlik	Doktora	Bütünleşik Doktora
X			

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

(Prof. Dr. Nadire Şule ATILGAN, İmza)

Master's Thesis Originality Report

HACETTEPE UNIVERSITY

Institute of Fine Arts

Title: An Example Application In The Framework Of Sustainability Concept
For Children's Book Aged 6 And Over

The whole thesis/art work report is checked by my supervisor, using Turnitin plagiarism detection software taking into consideration the below mentioned filtering options. According to the originality report, obtained data are as follows.

Date Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defence	Similarity Index (%)	Submission ID
06.01.2022	161	299653	27.12.2021	%8	1738038091

Filtering options applied are:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read the Hacettepe University Institute of Fine Arts Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations, I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge. I respectfully submit this for approval. (date 06/01/2022)

Signature

Ayşegül KUŞÇUOĞLU

Student No.: N17236418

Department: Graphic

Master's	Proficiency in Art	PhD	Joint Phd
X			

SUPERVISOR APPROVAL

APPROVED

(Prof. Dr. Nadire Şule ATILGAN, Signature)

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesi'ne verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversite'ye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikrî mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin/raporumun tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalara (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin/Sanat Çalışması Raporunun kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin/sanat çalışması raporumun tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde/sanat çalışması raporumda yer alan, telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversite'ye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*** kapsamında tezim/sanat çalışması raporum aşağıda belirtilen haricinde YÖK Ulusal Tez Merkezi/ H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- ☐ Enstitü/ Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren yıl ertelenmiştir. (1)
- ☐ Enstitü/ Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. (2)
- ☐ Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

...../...../.....

(İmza)

Ayşegül KUŞÇUOĞLU

***Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**

- (1) Madde 6.1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmasını ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7.1. Ulusal çıkarılan veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

Tez Danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

